

TOSINE

2/2009

Juhlanumero!
Tosine 50-v
Lehti 30-v

Sisällys:

Pääkirjoitus (3)

Puheenjohtajalta (4)

Tosine 50 vuotta! (5-6)

Kuinka Tosine sai historiansa (7-9)

Viiden vuosikymmenen runosuoni (10)

Hol-palstan ohjeet tutkijaksi suuntaaville (11)

Pivo - sananen pilsnerin historiasta (12-14)

Syksy Venäjän sydämessä (15-17)

Arkkitehtuuripalsta (18-19)

Tarkastelussa Agoran vessakirjoitukset (20-21)

20 vuotta kommunismin romahtamisesta
Itä-Euroopan vapautuminen Tosine-lehden tarkastelussa:

Sorron yöstä nousseet - Itä-Euroopan demokratisoituminen 1989 (24-26)

Ilmiöstä valtioksi - 40 vuotta länsisaksalaista DDR-politiikkaa (26)

DDR:n viimeiset vaiheet (27-28)

Runoja jaetulla Berliinille (29)

Berliinin muuri ja miten se sortui - omakohtainen kronikka (30-35)

Samettivallankumous - kuinka kaikki alkoi (36-38)

Solidaarisuus-liike ja Lech Walesa - Puolan vapautuksen viime askel (39-41)

Alien - 30 vuotta ulkoavaruuden uhkaa (44-46)

Ajatuksen pelottava voima (47-49)

Puutarhanovelli (50-52)

TOSINE & UNTAMO 2/2009

Jyväskylän yliopiston historian- ja
etnologianopiskelijain
ainejärjestöjen pää-äänenkannattaja

Päätoimittaja + taitto:
Sampo Viiri

Tosineen toimitus:
Tuukka Hahl
Riikka Muhonen
Aki Pulli
Nelli Raivio
Rene Ranka
Lasse Ranta
Juha Västilä
Tiina Åke

Kuvia toimittivat lisäksi:

Jarmo Koponen
Pasi Nevalainen
Matti Rautjoki
Minna Sallinen
Sampo Taskinen
Elisa Tikka

Untamon toimitus esitellään oman
osionsa yhteydessä.

Painos:
200

Jyväskylän Yliopistopaino 2009

Pääkirjoitus

Tosine on nyt sitten 50-vuotias. Ainejärjestön puolivuosisataista historiaa juhlistetaan myös tässä lehdessä. Nautitaan vielä, ennen kuin juhlahohmelo iskee. Tosineen synttärät on varmasti moni huomannut, mutta myös Tosine-lehti viettää tänä vuonna 30-vuotispäiviään. Paljon on muuttunut maailmassa vuoden 1979 jälkeen. Tuon vuoden lehdessä ei ollut ”Itä-Euroopan vapautuminen 20 vuotta sitten” -juttuja. Myös tekniikka on kehittynyt vuosikymmenten saatossa. Minua ei taittajana haittaa, että pystyn käyttämään tekstien editoimiseen muutakin kuin mekaanista kirjoituskonetta. Taitto sujuu tietokoneen ruudulla näppärästi, saksia ja liimaa en ole tarvinnut. En edes ranteet auki – tai päihtymismielessä: toimitustyön mielekkyys ei ole kyseenalaistunut edes hämärimpinä öinä, jolloin deadlinet välkkyvät mielessä, ja tekstinkäsittelyohjelman sivulla on häikäisevän tyhjää ja valkoista.

Kevään numerossa oli jonkinnäköisenä alateemana Kaakkois-Aasia. Tällä kertaa ollaan pituuspiirien kannalta vähän lähempänä, mutta kovin syvälle länteen ei sorruta missään vaiheessa. Itä-Eurooppa 1989 -paketin ja tsekkiläisen pilsnerin lisäksi poiketaan Venäjän nykypäivässä vaihto-opiskelijan näkökulmasta. Ehkä seuraava numero onkin sitten läpeensä USA- ja NATO-henkinen, ja kannessa komeilevat Alexander Stubbin hampaat?

Siitä en kuitenkaan ole enää minä vastuussa, sillä kevättalvella Tosine saa taas uuden hallituksen ja samalla kaitsijan lehdelle. He muokkaavat toimintaa itsensä näköiseksi ja johdattavat Tosineen 51-vuoden kunniakkaaseen ikään. Toivotan onnea tuleville aktiiveille! Hallitushommat ovat mukavia, erityisesti päätoimittajan.

Sitten joskus, kun syksyn viimeisetkin kurssit ja tentit on suoritettu:

Hyvää joulua kaikille! Erityisesti vielä tämän lehden tekoon jollain tavalla osallistuneille. Heille suuri kiitos.

Kuvassa minulla ei silti ole tonttulakkia, onhan nyt vasta marraskuu.

Sampo Viiri

Puheenjohtajalta

Me olemme nyt 50-vuotiaita.

Se on aikamoinen ikä. Uskon, että ensimmäisen hallituksen jäsenet, hra **Jussi T. Lappalainen** & kumppanit, eivät osanneet edes ajatella, että Tosine joskus juhliisi viittä täyttä vuosikymmentä. Ei sellaista vain ajatella; tarvitaan melkoinen visionääri, että uskaltaa katsoa 50 vuoden päähän. Minunkin on hyvin vaikea edes visualisoida Tosineen 100-vuotisjuhlia, saati sitten, että olisin siellä paikalla (pirteänä kasikymppisenä). On vaikea käsittää ajanjaksoa, joka on kahden keskivertotosinistin yhteenlaskettu ikä. Mutta niin kauan tämä yhdistys on ollut toiminnassa, kiitos meidän kaltaisemme ihmisten, jotka ovat pitäneet Tosinetta pystyssä.

Olemme nyt myös tehneet historiaa. Me olimme täällä tänä historiallisena vuotena ja päivänä. Se tekee meistä aavistuksen erikoisempia kuin muista opiskelijoista, jotka ovat Jyväskylässä oppinsa suorittaneet. On tietysti täysin sattuman tulosta että olemme täällä nyt. Emme siis ole tehneet mitään ansaitaksemme erikoisuutemme, joten senkaltainen ajattelu on hieman omahyväistä. Mutta sitä varten omahyväisyys on. Tiedän itse olevani tarpeettoman ylpeä, että olen ollut puheenjohtajana 50-vuotisjuhlien aikana. Se on minun perintöni Tosineessa, olkoonkin kuinka ansaitsematon.

Mutta me teimme sen. Olkaamme ylpeitä siitä että me saattelimme Tosineen matkaan kohti seuraavaa 50-vuotiskautta. Olkaamme ylpeitä siitä että pystyimme olemaan osa tätä jatkumoa. Olkaamme ylpeitä.

Excelsior!

Juha Västilä

Tosine 50 vuotta!

SAMPO VIIRI & NELLI RAIVIO

Päiväjuhlan kuvat: Pasi Nevalainen

Lauantaina 24.10. koitti viimein suuri päivä ainejärjestömme historiassa, kun juhlimme 50-vuotiaasta Tosinetta. Varsinaisesti Tosine perustettiin 11.2.1959, mutta syksy sopi juhlan ajankohdaksi myöhäissyksyisen pukujuhlaperinteen vuoksi.

“Virallisempi” osuus pidettiin päivällä Historicalilla. Päiväjuhla keräsi H320:n täyteen entisiä ja nykyisiä tosinelaisia. Kahvittelun lomassa menneiden vuosikymmenten Tosine-aktiivit luennoivat meheviä kertomuksia ainejärjestön alkutaipaleesta. Ääneen pääsivät Tosineen historian toinen puheenjohtaja **Matti Rautjoki**, sittemmin esimerkiksi Jyväskylän Lyseon lukion rehtorina tunnettu **Jorma Lempinen**, tiedekuntamme hallintopäällikkö **Matti Myllykoski** ja pari vuotta sitten eläkkeelle jäänyt Suomen historian professori **Toivo Nygård**. Kuulimme muun muassa, kuinka puna-armeijan helikopteri ahdisteli Tosineen retkikuntaa heidän Neuvostoliiton opintomatkallaan, ja kuinka Toivo Nygård Tosineen rahastonhoitajana toimiessaan kävi värikkään puheenjohtajan **Reino Rantasen** kanssa varainhankintaneuvotteluita meijerin kanssa – tuloksena kasa meijerivoita, josta kääraistiin voitot myymällä se paikallisiin elintarvikekauppoihin. Myös yliopistopolitiikan menneisyyteen ja nykytilaan otettiin kantaa useaan otteeseen – sekä 1960–70-luvun radikalismi että uusi yliopistolaki herättivät keskustelua.

Lisäksi Tosineen historiategoksen syntyprosessia ja sisältöä valottivat teoksen kirjoittaja **Tiina Åke**, historiatoimikunnan puheenjohtaja **Ville Häkkinen** ja henkilökunnan edustajana **Marko Lamberg**. Seuraavilta sivuilta löytyy Tiinan mainio tiivistys historiikin pääkohdista.

Päiväjuhla keräsi Historicalille monen ikäisiä tosinelaisia. Etualalla keskellä historiikin kirjoittaja Tiina Åke.

Matti Rautjoki 60-luvun Tosine-muistojaan jakamassa.

Näyttely Tosineen arkistojen kätköistä löytyneistä dokumenteista keräsi kiinnostusta...

... samoin kuin vieraskirja. Matti Myllykoski keskellä onnellisena historiikin tuoreena omistajana.

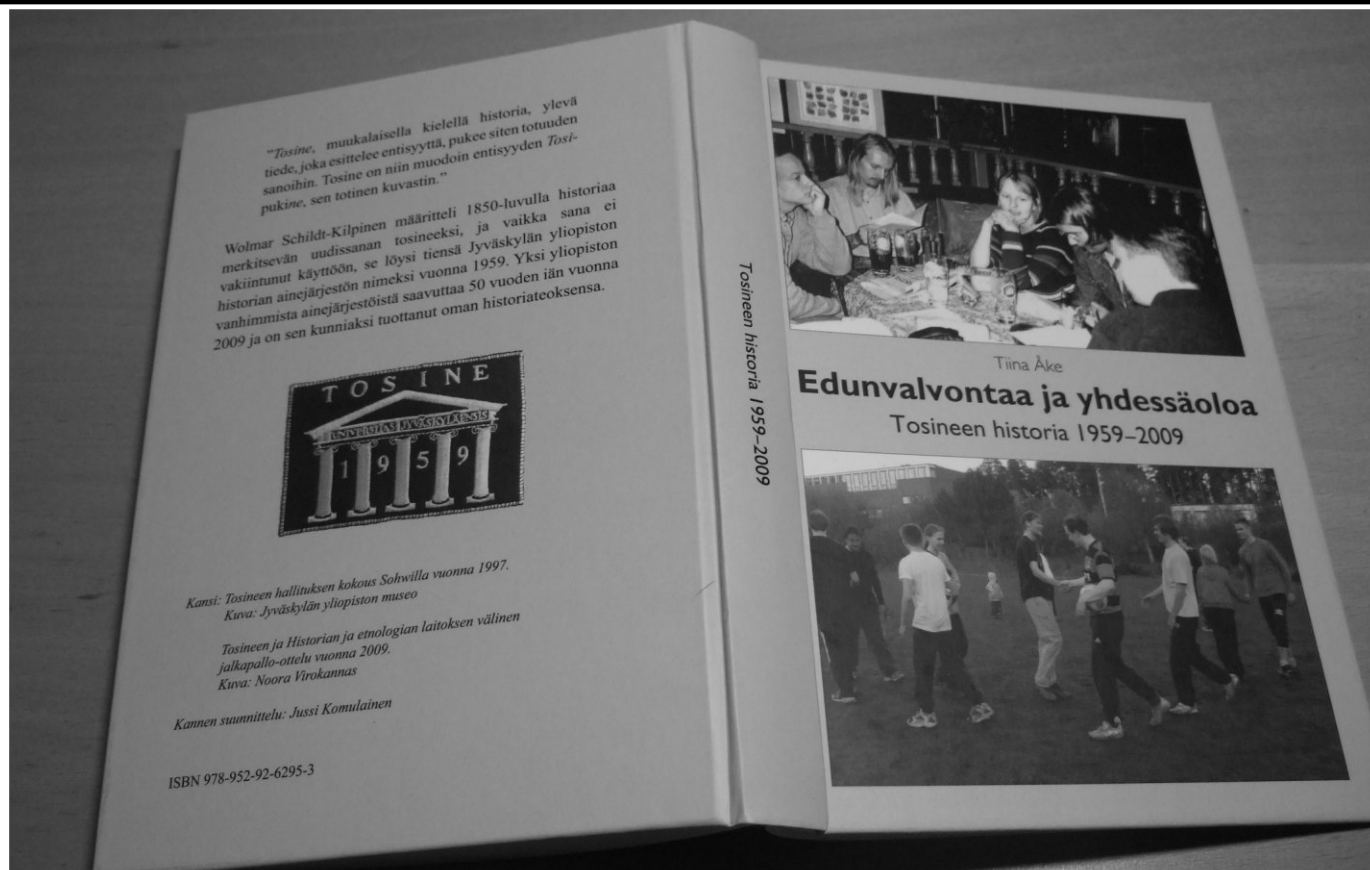
Iltajuhla pidettiin hulppeissa puitteissa Aalto-salissa. Tilaisuuden alussa Tosineen puheenjohtaja **Juha Västilä** lausui tervehdyksensä, jonka jälkeen saimme nauttia runsaasta noutopöydästä viineineen. Vieraiden siemaillessa jälkiruokakahvejaan laitoksen johtaja **Jari Ojala** piti innostavan puheen ”maailman parhaan laitoksen” loistavasta tulevaisuudesta. Illan pimetessä juhlat jatkuivat vapaamuotoisella seurustelulla, ja juhlaväki ylti jopa riehakkaaseen tanssiin. Näin Tosine toivotettiin asianmukaisesti matkalle kohti 100-vuotisjuhliiaan 2059. •

Tanssin hurmaa.

Iltajuhlan kuvat: Sampo Taskinen

Kuinka Tosine sai historiansa

TIINA ÅKE

En minä huvikseni Tosineen historiaa ryhtynyt tutkimaan. Halusin vain hyvän gradun aiheen. Satuini myös olemaan kiinnostunut Tosineen menneisyydestä, vähän uteliaskin. Oma parivuotinen hallitusaikani monta vuotta takaperin päästi tosinelaisuuden livahtamaan selkäyttimeen. Tosineen ja tosinelaisten parissa vietetty aika on ollut valtavan kivaa, eikä sille loppua näy – maisterin papereista huolimatta.

Kai jokainen Tosineeseen tutustunut historianopiskelija on ollut edes vähän kiinnostunut yhdistyksen menneisyydestä jo ihan viran puolesta. Mistä kaikki alkoi, mitä sitten tapahtui ja mitä tuli vastaan matkan varrella. Tiedon murusista täytyy vain leipoa leipä. Ei se helppoa ole, ainakaan jos miettii liaksi muiden mielipiteitä ja näkemyksiä. Tärkeintä on olla välittämättä tuhannesta totuudesta ja koota yksi yhtenäinen tarina. Yksityiskohdista saa rusinoita taikinan sekaan (kyllä, leivässäkin voi olla rusinoita), mutta liialti niitä ei voi lisätä. Palkitsevinta on, että se mikä kerran on unohdettu, muistetaan jälleen.

Kuten meille on opetettu, tulee historian tutkijan aina olla objektiivinen. Myös silloin, kun itse on osa tutki- maansa historiaa. Eihän se onnistu. Minä olen 2000-luvun opiskelija, ja siitä näkökulmasta menneisyyttä peilasin. Se, mikä vanhassa Tosineessa oli erilaista

kuin nykyisessä, kiehtoi. Tuttujen piirteiden ja perinteiden bongaileminen loi jatkumon vanhemman ja uudemman Tosineen ja tosinelaisuuden välille. Hauskinta oli tavata tempauksia, kiistoja, kummeluksia, ristiriitoja. Tarinoita, jotka naurattavat jo ennen kuin kertoja on päässyt jutussaan alkuun. Tyven ja seesteisyys löytyi samankaltaisena toistuvasta tutkimusmateriaalista. Lukea jok'ikinen Tosineen pöytäkirja viidenkymmenen vuoden ajalta läpi. Ja kaikki se muu. Pitkäjänteisyyttä, tarkkuutta, valintoja. Mikä on tärkeää, mikä nostetaan esiin? Aarteita ja tomupalloja.

Historianopiskelijat pitävät huolta kalleimmastaan. Paljon on säästetty huolellisesti maakunta-arkistoon. Hieman on säästetty yhtä huolellisesti tosinelaisten omiin, jo unohdettuihin arkistoihin. Osa on jättänyt pysyvän, ajan mittaan ehkä muuntuvan ja eläväisen jäljen muistin syövereihin. Olisipa käytössä kaikki maailman aika, ja voisi haastatella jokaista, joka teki jotain suurta tai pientä. Lisää tarinoita ja totuuden siemen. Ei kaikkea voi muistaa, eikä jokaisen roolia voi korostaa. Meitä on jo niin paljon. Tosineen hyväksi on yhteistuumin tai erikseen toimittu jokaisena aikana, ja se on jo kyllin arvokasta.

Historianopiskelijoiden kerho perustettiin 11. helmikuuta 1959, ja nimettiin pian Tosineeksi. Pöytä oli tyhjä. Yhdistystoimintaa oli, mutta se keskittyi muiden asioiden kuin oppiaineiden ympärille. Tosine

yhdessä kielten opiskelijoiden tiedekuntajärjestöjen kanssa toimi pioneerina omalla sektorillaan. Ensimmäisten vuosien toiminta teiloineen, yleiskokouksineen, kotiseuturatkineen oli vielä enemmän kerhotyyppistä yhdessäoloa kuin varsinaista tiedekunta- tai ainejärjestötoimintaa. Etsittiin toimintatapoja ja haettiin omaa paikkaa.

1960-luvun puoliväliin mennessä Tosineen etujärjestörooli voimistui. Opintoneuvontaan alettiin tutor-toiminnan muodossa kiinnittää aiempaa enemmän huomiota. Laitoksen henkilökunnan ja opiskelijoiden välisen opintoyhteistyön muotoutuminen nousi tärkeäksi kysymykseksi koko yliopiston tasolla. Yhteiskunnallisesti suuntautuneet tosinelaiset löysivät itsensä kärkejoukoista näissä asioissa, samoin monella muulla rintamalla. Energiaa riitti ylioppilaskunnan edustajiston vaaleihin osallistumiseen sekä kansallisen Historian opiskelijoiden liiton perustamiseen yhteistyössä muiden kaupunkien historianopiskelijoiden kanssa. Etujärjestöroolia toteuttaessaan Tosine samalla innokkaasti järjesti erilaisia vapaa-ajanviettotilaisuuksia tanssien, retkien, ulkomaanmatkojen ja kulta-aikaansa eläneiden esitelmä- ja keskustelutilaisuuksien muodossa.

Viimeistään 1960-luvun lopulla kuvioon ilmestyi politiikka. Aluksi se pyrittiin pitämään erossa Tosineen piiristä, mutta 1970-luvun puoliväliä lähestyttäessä valittiin hallitukset poliittisin perustein myös historianopiskelijoiden keskuudessa. Poliittikka väritti samalla muiden järjestöjen kanssa harrastettua yhteistoimintaa sekä kiristi välejä opettajakuntaan. Toiminta muuttui totisemmaksi. Kaavailut hallinnon-uudistuksesta kuumensivat tunteita yliopistolla, ja Tosinekin kävi sinnikkäitä neuvotteluja oman laitoksen neuvoston saamiseksi historian laitokselle. Suunnitteilla olleen tutkinnon uudistuksen puolesta otettiin kantaa ja osallistuttiin opintososiaalisia asioita koskeviin tempauksiin. Näinä vuosina virkis-

täytyminen ja rento yhdessäolo jäivät Tosineessa marginaaliin etujärjestötoiminnan korostuessa voimakkaasti. Tavalliset historianopiskelijat tuppasivat unohtumaan, kun huolehdittiin koko maailman asioista. Ei Tosine silti missään vaiheessa ollut opiskelijajärjestö radikaaleimmasta päästä, vaan pääasiallisesti se pyrki ajamaan tärkeiksi katsomiaan asioita historian laitoksella maltillisesti, opettajakunnan kanssa yhteistyöhön pyrkien. Ylipolitisoituminen johti kuitenkin lopulta samaan lopputulokseen kuin monessa muussakin ainejärjestössä: toiminta lamaantui joksikin aikaa jäsenistön kiinnostuksen puutteesta.

Toimintaa uudelleen käynnistettäessä kiinnitettiin Tosineessa huomio nimenomaan järjestön rooliin. Keskusteltiin siitä, tuliko keskittyä enemmän etu-

The XL Band keikalla Tosineen bileissä ravintola Ilokivessä. Vuoden 1985 kokoonpanossa (kuvassa vasemmalta lukien) Ilkka Mielonen (historia), Petri Hämäläinen (historia), Timo Laakkonen (musiikkitiede) ja Jarmo Koponen (historia).

Kuva: Jarmo Koponen.

Tosinelaiset kerhonsa ensimmäisellä ulkomaanmatkalla Moskovaan kesällä 1961.

Kuva: Matti Rautjoki.

Kukanpäivää vietettiin 1980-luvulla useimmiten Survo-Korpelan tilalla. Toukokuussa 1989 otetussa kuvassa vasemmalta Elisa Tikka, Leena Järvinen, Lea Savón, Kaisu Ikäheimo, Matti Jussila ja Petri Karonen.

Kuva: Elisa Tikka.

Tosinelaisia Harjulla
kesällä 1996.

Kuva: Minna Sallinen.

järjestönä toimimiseen vai järjestämään tilaisuuksia jäsenistön yhdessäololle. Enemmistön mielipide kallistui yhdessäolon ja hauskanpidon kannalle, ja toiminta sai uuden piristysruiskeen. Huvitoimikunta kehitti hulvattomia ohjelmanumeroita, Tosineen oma urheiluseura niitti mainetta ja keskusteluryhmä toimi jonkin aikaa vilkkaasti. Vaikka arvoihin liittyvät kysymykset lakaistiin vähitellen maton alle, pysyttiin hallinnollisten uudistusten toteutuksessa ja tutkinnonuudistusasiassa silti edelleen 1980-luvun alkupuolella aktiivisina. Toimintakulttuuri tasapainoili vanhan säilyttämisen ja uuden ideoimisen välimaastossa.

1980-luvun edetessä opiskelutahti tiukentui, opiskelijakulttuuri muuttui epäyhtenäisemmäksi ja tosinelaisten mielenkiinto hajosi eri suuntiin, mikä jälleen johti kiinnostuksen laantumiseen myös Tosineen toimintaa kohtaan. Ainejärjestölehdessä ehdittiin jo julkaista kuolinilmoitukset niin akateemiselle vapaudelle kuin Tosineelle itselleenkin, vaikka ainakin jälkimmäinen sinnitteli vielä elossa. Vuosikymmenen kuluessa toiminnan painopiste siirtyi yhä enemmän sosiaalisen toiminnan järjestämiseen, ja toimintakalenterin täyttivät juhlat, saunaillat ja urheilu.

Lamavuosina ainejärjestötoiminnasta haettiin nimenomaan mahdollisuutta hauskanpitoon ja yhdessäoloon. Tosinelaiset saivat omat tilat ja tunnukset, haalarit ja haalarimerkit. Alettiin järjestää nykyisen kaltaisia fuksiaisia uusille opiskelijoille. Kirjaston kahvilassa kehiteltiin Tosineelle innokkaasti uusia perinteitä, joista edelleen ovat voimissaan ainakin Raxit ja Pubibussi. Samalla ennennäkemätön kansainvälisyyden puuska tempoi tosinelaisia Eurooppaan, sillä 1980-luvun lopussa perustetun Kansainvälisen historianopiskelijoiden liiton ISHA:n toiminnasta oltiin kiinnostuneita Jyväskylässäkin.

2000-luku on vielä liian lähellä, jotta sitä voisi tarkastella kovin analyttisesti, mutta havaittavissa on ollut jälleen jonkinasteista toimintakulttuurin monipuolistumista. Opinto-ohjauksen riittämättömyys ja akateeminen työttömyys ovat vuosikymmenen mittaan huolestuttaneet enenevässä määrin, ja Tosine on pyrkinyt parantamaan tilannetta järjestämällä esimerkiksi työelämäpäiviä, sivuaineinfoja ja työelämäekskursioita. 1990-luvun lopulla Tosine sai omat nettisivut, ja 2000-luvulla sähköisen tiedonvälityksen rooli on noussut entisestään. Samalla verkostoituminen ja yhteistyö muiden ainejärjestöjen kanssa on noussut merkittävään rooliin, ja bileitä järjestetään yhä useammin yhdessä muiden alojen opiskelijoiden kanssa. Jos historianopiskelijoiden joukko 1990-luvulla oli jossain määrin sisäänpäin kääntynyt ja luodut perinteetkin tosinelaisten omaa yhteisöllisyyttä korostaneita, on 2000-luvulla jälleen avauduttu ulospäin. Edelleen Tosine on pääasiassa yhdessäolójärjestö, mutta sen toiminta on vapaa-ajanvieton

organisoinnin lisäksi terävöitynyt muillakin alueilla.

Edunvalvonta ja yhdessäolo ovat molemmat olleet Tosineessa keskeisiä koko sen historian ajan. Toisinaan jompi kumpi osa-alue on ollut pienemmässä roolissa, välillä on keikuttu suunnilleen tasapainossa. Koko ajan Tosine on myös toiminut tiiviisti yhteistyössä historian laitoksen ja sen henkilökunnan kanssa, ja ollut laitoksella monessa asiassa aloitteentekijänä. Laitos on suhtautunut opiskelijoiden kehittämideoihin yleensä myönteisesti: moni opiskelijoiden ajama tai aloittama käytäntö on mennyt läpi. Tavallaan näin on mahdollistunut se, ettei tämän päivän opiskelijoiden edes tarvitse nousta niin usein barrikadeille kuin edeltäjiensä. Sosiaalisen roolin toteuttamiseen ja virkistyspuoleen keskittyminen helpottuu, kun opiskelijoiden asiat monessa mielessä jo ovat suhteellisen hyvin. Tulevaisuus on silti avoin, ja aktiivisuutta tarvitaan, jotta saavutetuista oikeuksista saadaan pidettyä kiinni.

Jatkuvuus ja pysyvyys ovat ainejärjestötoiminnassa kovin harvinaisia tuttavuuksia. Suullinen perimätieto ei kanna kauas, ja jokainen opiskelijapolvi tekee perinteistä oman näköisensä. Tietynlainen hetkessä eläminen luo opiskelijajärjestöille edellytykset toimia ja elää kunkin ajan aktiiviopiskelijoiden intressejä ilmentäen. Menneisyyden tuntemisesta ei silti liene haittaa. Ainakin Tosineen menneisyys on värikkydessään tuntemisen arvoinen, monessa

Tiina puhumassa
Tosineen 50-v
päiväjuhlissa.

Kuva: Pasi Nevalainen

Viiden vuosikymmenen runosuoni

Tosineen fuksiaisissa 30.9.2009 kukin ryhmä sai tehtäväkseen kirjoittaa runon yhdeltä Tosineen olemassaolon vuosikymmeneltä. Ja tällaista lyyristä satoa niitettiin:

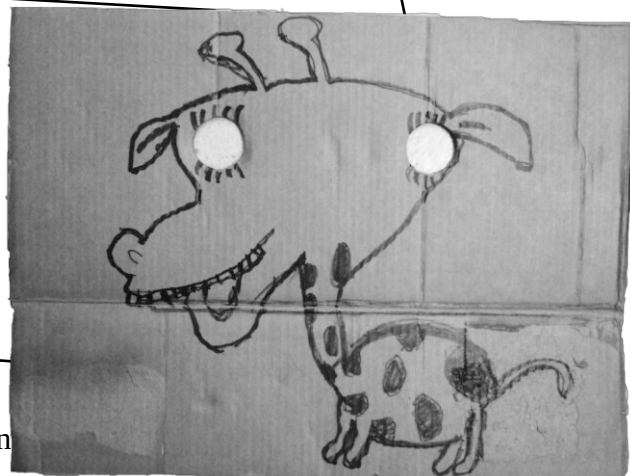
Tosine syntyi
Seksi syntyi
Marilyn ja Elvis
Armi Kuuselasta Miss Universum
Mutta mitä tapahtui Tuulikki Tuomaiselle?

Vallankumous
viinaa, jalkapalloa
ja tissejä
perseitä
staying alive
Kekkonen on kingi
öljykriisi, vähennä
autoilua

Kenen joukoissa seisot
vai seisotko kohta enää
ollenkaan
vai seisooko aamulla enää
laisinkaan
Rauhaa, rakkautta ja
vahinkolapsia
hippejä, kukkia, kenkiä
ilman sukkia
Prahassa kevättä vietettiin
Kuubassa ohjuksia ohjailtiin
fuksiaisia vietettiin
ja sima-apinoita palvottiin

Tulemme autiotalosta
from the land down under
Opiskelemme HELAssa
ja olemme like a virgin

What is love?
Kauniin pedon tunnen
nappiverkkareissani
Scatmania kuuntelen
kun en Titanicia katsele
Diana kuoli
siitä en huoli
Den glider in
Jos suudella saisin sun huulia
Haddaway on niin coolia

Alkulima
Ameeba.
Kas kuolema.
Salaatti.
Ah!
Vihreä kuin elämä!

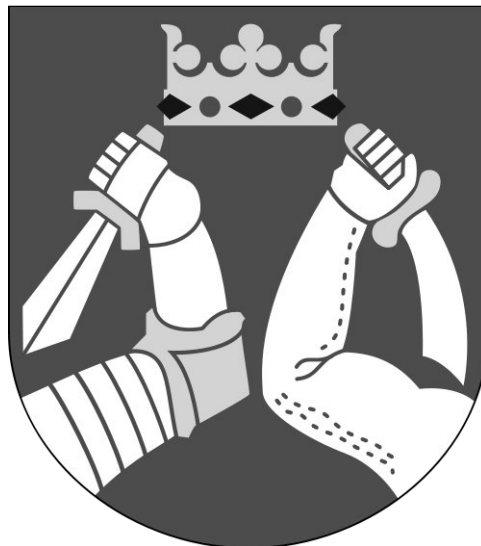
Hol-palstan ohjeet tutkijaksi suuntaaville

Historian opiskelijain liitto eli HOL järjesti traditionaalisen syysseminaarinsa järjestön puheenjohtaja-kaupungissa Joensuussa – tuossa itärajan metropolissa. Tosine osoitti jälleen asemansa HOLin kruununjalokivenä, sillä meitä Jyväskyläläisiä oli seminaarissa yhdeksän ja puoli¹, eli noin puolet vierailijoista.

Lokakuun alussa vietetyn seminaarin mahtipontisena aiheena oli "Historian hinta?" eli joensuulaisittain "Get Rich With History Or Die Tryin?". Loistavat luennoitsijat raottivat akateemisen tutkimuksen raadollisempaa ovea pohtimalla historiantutkimuksen läpilyönnin hintaa tutkimukselle ja tutkijalle itselleen. Enää ei teoksia myydä pelkällä ammattitaidolla, vaan jonkin asteinen "tieteellinen prostituutio" on välttämätön avain onneen. Urallaan menestystä näyttäneet tutkijat **Tiina Kinnunen**, **Ismo Björn** ja lähes stallonemaisin elein esiintynyt idän suuri mies **Kimmo Katajala** esittivät kukin erilaisen näkökulman tieteentekemisen vaatimuksista nuorille tutkijanplantuille.

Tutkijaksi haluavan pojan ja tytön on menestyäkseen opeteltava kirjoittamaan houkuttelevaa ja historian-tutkimuksellisia intohimoja herättävää tekstiä. Kukaan ei hyödy tieteellisen läpimurron sisältävästä tutkimuksesta, jos ketään ei kiinnosta sitä lukea. Nykytutkimuksen kulmakiviä on myös se kuuluisa verkostoituminen. Seminaareissa ja kaikenkarvaisissa kissanristiäisissä tulee käydä haalimassa arvokkaita kontakteja ja kasvattamassa omaa hyvä veli -verkostoa. Tämä onnistuu parhaiten häppää² ottamalla ja keskustelemalla – ei loistavia esitelmää pitämällä, sillä niitä kukaan ei vuoden päästä enää muista. Tutkijankammiossa keskiaista luostarimunkkia muistuttava jatko-opiskelija ei ikinä tule myymään kolmea kirjaa enempää.

Nykypäivänä tutkijan on myös tuotteistettava itsensä. Jokaisella menestyneellä tutkijalla on oltava oma tyylinsä ja julkisuuskuvansa, kuten esimerkiksi **Heikki Ylikankaalla**. Historioitsija ei ole vain tutkimuksen tekijä, vaan myös osa tuotettaan. Media-arvoa sisältävä tutkijan nimi myy teosta sisällöstä riippumatta. On myös tärkeää seurata aikaansa ja tutkimuksen muoti-ilmiöitä, eli hyödyntää ajan-

Karjalasta kajahti.

kohtaisia metodeja ja keskittyä pinnalla oleviin tutkimuskohteisiin. Toki vanhoilla klassikoillakin saa tuohtua. **Mannerheimin** nimi tuotoksen kannessa myy aina varmat 6000 kappaletta³.

Tulevan tutkijan on myös julkaistava populääriä historiaa. Populäärin ei tarvitse tarkoittaa yksinkertaistettua ja epätieteellistä rautalankahistoriaa, vaan kansaa kiinnostavia aiheita ja maallikoille suunnattua kieltä. Vaikka menestys vaatii globaalin huomioimista ja impact factor⁴ -pisteiden haalimista, ei suomen kieltä saa tyystin unohtaa. Suomen historiaa luovalla tutkijalla on velvollisuus saattaa tuotoksensa myös suomalaisen kansan hyppysiin ja yöpöydille.

Lopuksi vielä Ismo Björnin muistutus historian-tutkimukseen suuntautuvalla uralle: Ota rikas puoliso, sillä menestyneinkään historiantutkija ei liiemmin omaisuuttaan kartuta.

Rene Ranka

Tosineen HOL-vastaava, humanisti ja ihminen.

¹ Desimaaliluvun selittää Tosineen nykyinen tiedottaja, joka on Joensuussa kirjoilla oleva tosinisti.

² Häppä eli olut. Laajemmin ymmärrettynä kuningas alkoholi.

³ Esimerkiksi kuka tahansa meistä voisi ansaita sievoisen summan varallisuutta teoksella "Mannerheimin saavuttama torjuntavoitto Nalle Puhista".

⁴ Impact-pisteet kertyvät artikkeleista ja niihin viitannneiden määrästä kansainvälisissä julkaisuissa. Pisteillä mitataan nykyjärjestelmässä kirjoittajan menestys tutkijana. Vihdoin yliopistojen tulosjohtajat voivat vertailla palkollistensa tuottavuutta.

Pivo – sananen Pilsnerin historiasta

TEKSTI JA KUVAT: AKI PULLI

Pilsneri. Sana tuo useille suomalaisille mieleen ensimmäisen veroluokan vaalean, alkoholipitoisuudeltaan laimean pohjahiivaoluen, jossa nykyisin verotussyistä saa olla 2,8 tilavuusprosenttia alkoholia. Melkein haukkumasana, pilsneri, pilsu – ei kaukana assosiaatiosta pilssiveteen, laivojen rahtitankeista liian usein mereen päätyviin, enimmäkseen öljypitoisiin huuhteluvesiin. Muualla maailmassa Pilsner tarkoittaa peruslageria, Pilsenin (Plzeň) kaupungin oluen mukaan pantua, sitä parasta ja hienointa vaaleaa ohrajuomaa. Pilsen on ikään kuin asettanut mitan, jota muut jäljittelevät, ja kun tulos on riittävän hyvä, uskaltaavat nimetä oluensa pilsneriksi. Ei myöskään ole sattumaa, että suurin amerikkalainen olutmerkki on ottanut nimensä eteläböömiläisen Budweisin (České Budějovice) kaupungin mukaan, koska panimon perustajat olivat lähteneet sieltä etsimään parempaa elämää Uuteen maailmaan ja tekivät mitä parhaiten osasivat - olutta.

Maailmassa on kaksi oluthumalan kasvatusaluetta ylitse muiden. Yksi on Baijerin Hallertaun alue, volyymiltään ja valikoimaltaan ykkönen. Toinen, aromihumalasta kuuluisampi, on Böömin Saatz (Žatec). Kolmantena sinnittelee Uuden maailman Washingtonin osavaltion Yakima-laakso, joka on nimenomaan kirpeähumalalajikkeiden viljelypaikka,

kun taas Böömissä ainoastaan aromilajikkeet ovat vahvoilla. Kaikissa humalasalko poikineen, ja näiden humalistojen pienet vihreät kävyt takaavat oluelle sen kirpeän, muttei liian happaman raikkauden, josta varsinkin miespuoliset oluenjuojat hurmaantuvat. Böömissä, missä stereotyyppiset sukupuoliroolit elävät vahvempina kuin pohjolassa. Naisille tuputetaankin helposti pehmeän makeaa mustaa olutta, jossa sekä kantavierre- että alkoholipitoisuus on matalampi kuin kellertävänrusehtavassa mallaspirtelössä, Böömin kullassa. Perimätiedon mukaan musta olut kasvattaa tissejä ja peppua, kun taas vaalea humalapitoinen jää vyötärönseudulle mahan- ympärystä laajentamaan. Liekö huhupuhetta, sukupuolien biologisten erojen tulos, vaiko sukupolvia vanhan empiirisen kokemuksen tuoma fakta, mutta Böömin naiset ovat kieltämättä uhkeita, vaikka miehillä ei keskimäärin naapureitaan kummempi kaljamaha olekaan.

160 litraa. Se on määrä jonka jokainen tshekki tilastollisesti juo vuodessa. Pelkkää olutta. Vauvat, vanhukset, imeväiset, raukat ja raskaana olevat naiset mukaan lukien. Se tarkoittaa reilu 187 280 litraa joka tunti ja 52 litraa joka ainoa sekunti, 365 päivää vuodessa, tätä vajaa 2 kertaa Suomea suurempaa maata kohti. Maailmanennätys. Mikään kokonainen kansakunta ei edes hengitä niskaan sen jälkeen kun viiniä mieluusti lipittävät slovakit ottivat sivistyneen avioeron tshekeistä vuonna 1993 ja historiallisen Böömin kuningaskunnan, nykyisen Tshekin tasa-

Kuten kuvassakin sanotaan, herrasväki rakastaa Pilsneriä - ja mikä ettei, kun tuoppi maksaa noin euron.

vallan kulutus alkoi puhtaana näkyä. Saksalaisista lähimmäs pääsevät baijerilaiset ja Düsseldorfin asukkaat, noin viiden litran päähän. Koko Saksan oluenkulutus on jo selvästi alemmalla tasolla koska tuomiokirkkonsa varjossa värjöttelevät naurettavanmuotoisista lasaista oluensa juovat kölniläiset sekä viininlitkuja tuottavan Rheinland-Pfalzin asukkaat jäävät vaivaiseen alle 70 litraan per naama vuodessa, mikä on esimerkiksi jo reilusti vähemmän kuin viljatisleisiin hurmaantuneet tshuudit Itämeren pohjoisrannalla, Euroopan peräkamariissa, kaatavat tuota mallasjuomaa kurkustaan alas. Globaali trendi on, että perinteisissä viini- ja viinamaissa oluen kulutus nousee, mutta olutmaissa se hienoisesti laskee. Onko sitten eksponentiaalisesti kasvaneen turismin ansiota, mutta Tshekin tasavallan olemassaolon ajan kulutuskäyrä on ollut hyvin tasainen, muutaman litran vuotuisine vaihteluineen, jotka ovat lähinnä ilmastollisilla tekijöillä selitettävissä.

Jos maailman olutta juovan väestön pitäisi nimetä kotimaansa ulkopuolisia olutravintoloita, luultavasti muutaman kuuluisimman prahalaiskapakan ohella viiden tunnetuimman joukkoon pääsisi ainoastaan Münchenin Hofbräuhaus. Tässä ei ole tarkoitus tehdä gallupia, mutta oluen ystäville sellaiset paikat kuin U Fleků , U Pinkasů , U Zlateho tigru tai U Kalicha ovat muitakin kuin juottoloita. Niistä huokuu historia, jossa fakta, fiktio ja urbaanilegendat sekoittuvat. Prahan pastöroimatonta Pilsneriä (huom! ei pilsneriä vaan Pilsneriä, Pilsner Urquell, Plzeňský Prazdroj, tutuille vain Prazdroj tai Urquell – alkulähde) tarjoavat tankovna-ravintolat ovat oma haasteensa oluenystävälle. Niissä Pilsnerin maku on aidoimmillaan, ja valita niistä oma suosikkinsa on kokeneellekin oluenystävälle vaativa tehtävä.

Alkulähde on avainsana, sillä onhan modernilla vaalealla oluella vain kaksi teknistä ja yksi juridinen alkulähde. Juridinen on Baijerin puhtausmääräys – Reinheitsgebot – vuodelta 1516. Se määrittelee veden, ohramaltaan ja humalan ainoiksi oluen ainesosiksi. Se ei ollut ensimmäinen eikä uniikki määräys, mutta se oli ensimmäinen kaupunkia laajemman maantieteellisen alueen kattava purifikaatiosääntö. Myöhemmin lisättiin neljänneksi ainesosaksi hiiva, kun todettiin, ettei pelkkään ilmassa leijuvaan hiivasieniin voi luottaa. Tosin tässä ja sitä edeltäneissä baijerilaisten ja thüringeniläisten kaupunkien säännöksissä on tarkemmin tarkasteltuna myös protektionismin ja kartellinomaisen toiminnan leima. Ensinnäkin todistettavasti Nürnbergin vuoden 1293 olutpuhtausmääräyksen, joka rajoitti muiden kuin ohramaltaan käyttöä oluenpanemiseen, on suoraan johdettavissa silloiseen nälänhätään, jossa eritoten vehnä ja ruis tarvittiin ihmisravinnoksi kiinteämmässä kuin nestemäisessä muodossa. Myöhemmin alkoi säännöstöjä ilmaantua maallisemmistakin syistä. Esimerkiksi juuri vuoden 1516 puhtauskäskyä voi pitää kilpailunrajoituksena nimenomaan Böömin suuntaan. Nimittäin oluen aromilisäaineen rajoittaminen humalaan ei ollut noihin aikoihin suinkaan itsestään selvää. Siihen antaa valaistusta hyvin yksinkertainen etymologinen pohdiskelu. Hullukaali oli myös yleinen juomien lisäaine. Saksaksi hullukaali (Hyoscyamus niger) kun on nimeltään Bilsen (Bilsenkraut, Schwarze Bilsenkraut, Hexenkraut jne.) kun lasketaan yksi + yksi nimien osalta, herää kysymys, miksi sanat Bilsen ja Pilsen kuulostavat niin samanlaisilta. Ei kai vain Böömissä ja varsinkin Pilsenissä ollut tapana panna hullukaalia oluen aromaattiseksi lisäaineeksi? Kyllä oli, ja se tapa jatkui ilmeisesti ainakin 1600-luvulle asti. Nykytiede osaa määritellä hullukaalin vaarallisuuden vain eristämällä sen hermostollisesti vaikuttavat kemialliset ainesosat,

U Dvou Kocek eli kahden kissan kapakka Prahassa Hiilitorin laidalla (Uhelny trh), Mozart istui täällä lähikapakassaan Prahassa asuessaan.

ennen kaikkea skopolamiinin. Olemmeko siis ihannoimassa olutta, jonka maine on peräisin oman aikansa huumausainemarkkinoista? Kannabisolut? Heroiinipiikit? Coca Cola? Pilsneri? Ei kai vain ole samasta laittomasta tajustemarkkinoinnista kysymys? Kyllä on! Toisaalta puhtaussäännöstössä oli kyse kotimarkkinoiden suojelusta sekä ihan järkevyydestä, sillä hullukaalipitoinen olut aiheutti aivan hillittömän kankkusen. Skopolamiini oli pikkujuttu 1500-luvulla, vaikka voikin kuvitella työteliäiden baijerilaisten sitä vieroksuneen sen passivoivan vaikutuksen takia. Oluen panoprosessissa käytettiin kuitenkin runsaasti erilaisia makuaineita, ja humalan lopullinen voittokulku antoikin odottaa itseään vielä 1800-luvulle asti. Vielä tänä päivänäkin Itämeren piirissä perinneoluita Gotlannissa, Viron saarilla tai Hämeen sahtimailla maustetaan humalan lisäksi tai sijaan katajalla. Muita käytössä olleita mausteita olivat muun muassa rosmariini, fenkoli, piparminttu, korianteri, lakritsa-juuri, neilikka, muskottipähkinä, kaneli ja inkivääri. Miksi ei sitten hullukaali? Liekö siitä myös peräisin tshekkien vahva asema absintintuotannossa? Kiellettiin tänäkin juoma suuressa osassa Eurooppaa aikoinaan sen sisältämän koiruohon (*Artemisia absinthum*) eli vermutin takia. Koiruoho kun sisältää hermomyrkyä thujonia, epäiltiin sen aiheuttavan yhtä sun toista hermostollista ongelmaa ja suoranaista hulluutta. Myöhemmissä tutkimuksissa syyllisiksi on kuitenkin koiruohon sijaan osoitettu korkea etanolipitoisuus ja epäpuhtaudet kuten metanoli, sinkki-sulfaatti ja kuparisulfaatti. Muutama vuosi sitten absintin tuotanto ja myynti vapautettiin Euroopan unionissa.

Pilsenissä, hullukaalihistoriasta huolimatta, vuodesta 1842 suunnilleen nykyreseptillä pantu pilsneri on kuitenkin puhtaasti humalaisen historian omaava juoma ja ennen kuin 11.11.1842 ensi kerran anniskellusta, Baijerin Vilshofenista kotoisin olevan panimomestari **Josef Grollin** panemasta oluesta tuli instituutio, kutsuttiin sitä baijerilaisen tyyppin olueksi, ei suinkaan pilsneriksi. Pilsnerin eroavaisuus perinteisestä baijerilaisesta oluesta on kuitenkin selvä. Merkittävimpiä eroja ovat alkaalisen veden käyttö ja matalammassa lämpötilassa tapahtuva mäsäys, joka jättää maltaan melko vaaleaksi ja siten antaa lopputuotteelle kuparin sävyn sijaan kullankeltaisen hehkun. Itse käymisprosessi tapahtuu hitaammin, kylmemmässä kellarilämpötilassa kuin perinteisessä baijerilaisessa menetelmässä, ja Saatzin pehmeä-aromisen humalan käytön ohella se takaa pitkän säilyvyyden ja siten mahdollisen kaupallisen toimituksen kauemmaksikin. Nimenomaan varastoinnista (varasto on saksaksi Lager) on myös johdettu anglo-saksisen maailman kautta pilsneri-tyyppisille oluille myös suomen kielessä yleiseksi tullut nimitys lager. Alkuperäinen pilsneri pantiin Baijerista kotoisin olevilla pohjahiivalaaduilla, jotka olivat melko epästabiileja ja aiheuttivat eroja eri oluterien laatuun. Vuonna 1883 Tanskassa, Carlsbergin laboratorioissa **Emil Christian Hansenin** johtama tiimi onnistui kuitenkin baijerilaista alkuperää olevista pohja-

hiivoista jalostamaan vakaamman version, joka sai nimekseen *Saccharomyces Carlsbergensis*. Siitä alkaen on pohjahiivaoluiden panemisessa ollut likipitään monopoliasemassa entisiä huomattavasti vakaampi hiivalaatu.

Näin siis pilsneriläisen oluen alkulähde on johdettavissa juridisesti Baijerin antibilseniläisestä lainsäädännöstä vuodelta 1516, teknisesti taas sekä pienistä eroavaisuuksista perinteiseen baijerilaiseen panimotekniikkaan verrattuna että tanskalaisten oluenpanijoiden biokemiallisesta panoksesta hiivalaatuun kehittämisessä. Na zdraví!!!! •

Syksy Venäjän sydämessä

TEKSTI JA KUVAT: RIIKKA MUHONEN

Olipa kerran, kaukaisessa maassa, suuri ja hyvin viisas ruhtinas nimeltään **Jaroslav Viisas**. Eräänä kauniina alkusyksyn päivänä vuonna 1010 hän purjehti pitkin suurta ja mahtavaa Volga-jokea. Nähdessään miellyttävän niemekkeen Volgan ja Kotorosl-joen yhtymäkohdassa, päätti Jaroslav miehistöineen laskea siellä maihin. Rannalla he kohtasivat joukon slaavilaisia ja suomalais-ugrilaisia heimoja, joiden pyhän Äiti-karhun Jaroslav surmasi kirveellä, julistautuen täten heimojen hallitsijaksi. Niemekkeelle perustettiin suuri ja mahtava Jaroslavl'n kaupunki, joka seisoo niillä sijoillaan vieläkin.

Nykypäivän Jaroslavl on Venäjän mittakaavassa keskikokoinen, hiukan yli 600 000 asukkaan teollisuus- ja kulttuurikaupunki sekä oman alueensa hallinnollinen keskus, joka sijaitsee noin 250 kilometriä Moskovasta koilliseen. Kaupunki on tunnettu sijainnistaan Volgan rannalla ja sadoista kirkkoistaan sekä pitkästä historiastaan. Se on myös osa Pohjois-Venäjän muinaisista kaupungeista koostuvaa Kulista Ympyrää, jonka seurauksena kaupungissa vierailee melko runsaasti erityisesti venäläisiä turisteja.

Tällaiseen paikkaan siis päädyin viettämään puoli-vuotista vaihtokauttani. Opintoni Jaroslavl'n Valtionyliopistossa koostuvat kielioopinnoista ja historian luennoista yhdessä venäläisten opiskelijoiden kanssa. Kieliopinnot ovat yksityistunteja ja sisältävät paljon keskustelua mitä erilaisimmista aiheista: **Katariina Suuren** onneton avioliitto, uzbekistanilaisen ja kazakstanilaisen plovin (eli risoton) erot, Jaroslavl'n yökerhot... kaikki nämä aihepiirit ja paljon, paljon muuta käytiin läpi venäjän tunneilla syksyn aikana.

Käytännön kielitaitoa tulee harjoitettua päivittäin myös

tuntien ulkopuolella, koska Jaroslavlissa käytännössä kaikki vaihto-oppilaat majoitetaan isäntäperheisiin. Isäntäperhe taas koostuu 90 % todennäköisyydellä tomerasta venäläisestä babushkasta, joka pitää nuoren ulkomaanelävän tehokkaasti kurissa ja nuhteessa. Lukuisat kerrat on omakin host-mummoni huomautellut minulle liian ohuesta takista, märistä kengistä, huolimattomasta venäjän ääntämisestä ja milloin nyt mistäkin. Yksi tehokkaimmin päähäni painuneista venäjän lauseista on varmastikin "Tak nelzja!" (Ei noin saa tehdä!), jota ainakin alussa jouduin kuuntelemaan useita kertoja päivässä.

Toisaalta mummon kanssa asumisessa on muitakin etuja kuin jatkuva suullisen kielitaidon harjoitus. Babushka lainasi kännykkänsä minulle omani hajottua, ja ollessani sairaana hän kävi ostamassa minulle lääkkeitä. Puhuttamattakaan herkullisesta kotiruuasta, jota mummo aina silloin tällöin tarjoaa, vaikken siitä hänelle mitään maksakaan. Ylipäänsä arkielämässä eteen tulevien ongelmien kanssa voi

aina ensin kääntyä mummon puoleen, hän ainakin yrittää löytää ratkaisun pulmaan kuin pulmaan, jotta "ottotyttären" elo Venäjänmaalla sujuisi mahdollisimman ongelmattomasti.

Venäjälle lähtevä tulee todennäköisesti kohtaamaan maahan saapuessaan melkoisen kielimuurin. Itselläni oli ennen vaihtokautta takana viisi vuotta kielen opintoja ja silti ensimmäisten viikkojen aikana minulla oli vaikeuksia asioida edes pankissa tai postissa. Osa-syynä kommunikaatio-ongelmiin on kuitenkin venäläinen asiakaspalvelukulttuuri, johon perinteisesti kuuluu melkoinen tympeys. Asiansa epäselvästi esittävä ulkomalainen ei saa osakseen sääliä, pikemminkin päinvastoin. Kuitenkin arkirutiinien muodostuessa myös puhuminen helpottui vähitellen. Myös venäjänkielisten historian luentojen

Lenin-setä osoittaa jaroslavlilaisille oikeaa suuntaa aivan valtionyliopiston nurkalla.

seuraaminen helpottui ajan kuluessa, kun kielikorva tottui kunkin luennoitsijan tyyliin puhua ja esittää asiat.

Historian luennot ovatkin olleet melkoinen haaste. Ensinnäkin olen Jaroslavl'n vaihto-opiskelijoista ainoa, joka niille osallistuu. Muilla kahdella-kymmenellä vaihto-opiskelijalla on pelkistä kielipinnoista koostuva opinto-ohjelma. Sen sijaan minä nököten sitkeästi useana päivänä viikossa luennoilla yhdessä venäläisten kanssa. Lukujärjestykseeni kuuluu niin Jaroslavl'n alueen historiaa, Venäjän historiaa kuin Pohjois-Venäjän kulttuurihistoriaakin. Luennot ovat enimmäkseen oikein kiinnostavia, silloin kun niille olen onnistunut pääsemään. Myös luentoihin nimittäin pätee venäläinen epäjärjestelmällisyys, johon saa kyllä nopeasti tottua: luentoja perutaan, siirretään toisille päiville ja toisiin luokkiin. Monesti olen saanut kaikessa rauhassa seisokella luentosalin oven takana odottelemassa luentoa, jota ei koskaan tule.

Hyvä puoli näissä luennoissa on paikallisiin opiskelijoihin tutustuminen. Se ei kuitenkaan käy kovin helposti, saati nopeasti. Venäläiset muistuttavat suhtautumisessaan ulkomaalaisiin hämmäntävän paljon suomalaisia: he ovat enimmäkseen hyvin ujoja, arkoja tutustumaan, epävarmoja omasta kielitaidostaan ja niin edelleen. Sain siis istua luennoilla ihan rauhassa useampia viikkoja, ennen kuin ihmiset uskaltautuivat juttelemaan. Jään murruttua venäläiset kuitenkin osoittautuivat hyvin mukaviksi ja avuliaksi. Ja heidän kanssaan tulee puhuttua ainoastaan venäjää, vieraiden kielten puhuminen kun tuntuu olevan suurimmalle osalle aivan liian pelottavaa ja vaikeaa.

Mitä nähtävää ja tehtävää Jaroslavlissa sitten on opiskelun ja mummon kanssa jutustelun lisäksi? Kaupungin keskusta on kokonaisuudessaan kivaa aluetta, jossa on paljon pieniä aukioita, puistoja, bulevardeja, kahviloita ja kauppia. Varsinaiset nähtävyydet koostuvat lähinnä jo aiemmin mainituista lukuisista kirkkoista sekä Kotorosl-joen rannalla sijaitsevasta luostarista, jota myös Jaroslavl'n Kremliksi kutsutaan. Luostarin alueella sijaitsee kellotorni, jonka huipulta on komeat näkymät yli koko kaupungin sekä molempien jokien. Luostarialueen oudompiin nähtävyyksiin kuuluu naarakkarhu Masha, jota voi käydä katsomassa pientä maksua vastaan. Nalle on kaupungin symboli ja muistuttaa Jaroslavl Viisaan aikoinaan surmaamasta pyhästä karhusta.

Toki myös Volgan rannalla kuljeskelu on suosittua ajanvietettä sekä jaroslavlilaisten että turistien keskuudessa. Volgalla voi myös risteillä, vaikkei olisikaan ökyrikas uusvenäläinen tai ulkomaalainen turisti. Pitkin jokea nimittäin seilaa kesäaikaan lukuisia pieniä paatteja, joita paikalliset käyttävät bussien asemasta. Tällaisella pikku purteilolla voi purjehtia johonkin läheisistä kylistä tai aina 70 kilometrin päässä sijaitsevaan Kostroman kaupunkiin saakka.

Itse olen kuluttanut vapaa-aikaani lähinnä ympäriinsä kuljeskellen ja ihmetellen kaupunkia sekä mahtavan värikästä venäläistä syksyä. Olen myös ajautunut osallistumaan yllättävän aktiivisesti paikallisen kansainvälisen koulun toimintaan. Olen mm. kertonut oppilaille Suomesta, pitänyt kansainvälisyyteen ja kulttuurienväliseen viestintään liittyviä oppitunteja ja ollut mukana opintomatkoilla Pljosissa ja Kostromassa. Kouluretkien lisäksi olen tehnyt yhdessä muiden vaihto-opiskelijoiden kanssa viikonloppureissun Kazaniin, joka sijaitsee noin 14 tunnin bussimatkan päässä Jaroslavlista kaakkoon.

Venäjällä on myös helppoa sortua shoppailemaan, vaikkei Suomessa olisi mitenkään kovin innokas pyörimään kaupoissa. Itse olen koukuttautunut pahasti paikallisten kirjojen, musiikin ja leffojen osteluun. Hinnat ovat erityisesti näiden tuotteiden osalta tuntuvasti Suomea alempana, sekä cd:t, dvd:t että kirjat maksavat muutaman euron. Sen sijaan esimerkiksi vaatteet ja kosmetiikka ovat Venäjällä melko lailla Suomen hinnoissa.

Kaikenlaisen kulttuurin harrastaminen on Jaroslavlissa halpaa, lippu teatteriin ja filharmoniaan maksaa useimmiten jotain yhden ja viiden euron väliltä. Kaupungissa järjestetään vuoden mittaan useampia erilaisia kulttuurifestivaaleja: esimerkiksi Architectura Dvizhenija -festarit syyskuussa pitävät sisällään tanssia, valokuvanäyttelyitä ja muita kulttuuritapahtumia. Marraskuun alussa taas järjestetään venäläisen teatterin teemaviikko, jolloin teatterissa esitetään päivittäin suuria venäläisiä klassikkonäytelmiä. Jaroslavlissa sijaitseva Volkovin teatteri on Venäjän vanhin kaikelle kansalle avoin teatteri, joten teatteritaide on kaupungissa erityisen korkealle arvostettu kulttuurin laji.

Jaroslavl'n kulttuurielämä on vilkasta: tässä ovat meneillään "Syystuulten lauluja"-folkrockfestarit, lavalla kaupungin oma suuruus Vnuki Svjatoslava.

Jaroslavl'n Kremlin tornista on mainiot näköalat Kotorosl-joelle.

Myös baarikulttuuri Jaroslavlissa on edullista ja eläväistä. Olen kuluttanut iltojani ja viikonloppujani paikallisten bändien keikoilla, yökerhoissa ja baareissa. Vaikkei kaupunki ole Venäjän mitta-kaavassa kovin kummoinen kooltaan, on yöelämä melkoisen vilkasta. Jaroslavlissa on useita suuria yökerhoja, joista osa sijaitsee komealla paikalla Volgan rannalla. Joka viikonloppu on jossain päin kaupunkia tarjolla paikallisten bändien keikkoja ja lisäksi kaikki Venäjän suurimmat tähdet pysähtyvät yleensä kiertueillaan myös Jaroslavlissa.

Jaroslavl ei välttämättä ole vaihtokohde aivan helpoimmasta päästä. Opintojen suunnittelu ja luennoille osallistuminen on täysin oman viitseliäisyyden varassa, lukuun ottamatta kieliointoja. Lisäksi opintojen korvaavuus on syytä selvittää hyvissä ajoin, koska Venäjällä ei tunneta eurooppalaista opintopistejärjestelmää. Hyvä puoli on, ettei vaihtopiskelijalta yleensä vaadita minkäänlaisten tenttien suorittamista. Luennoilla siis istutaan puhtaasta

mielenkiinnosta aihetta kohtaan.

Jaroslavl ei myöskään ole mikään Erasmus-paratiisi, jossa olisi paljon kansainvälisiä opiskelijoita ja järjestettyä ohjelmaa. Tänä syksynä Jaroslavl'n Valtionyliopistossa on minun lisäksi kaksikymmentä muuta vaihtopiskelijää: seitsemäntoista brittiä, kaksi amerikkalaista ja yksi japanilainen. Koska englanninkielisiä opiskelijoita sattui saapumaan kaupunkiin noinkin massiivinen enemmistö, vaati tietysti paljon omaa aktiivisuutta päästä mukaan heidän porukkaansa ja menoihinsa. Myös venäläisiin tutustuminen ottaa oman aikansa ja vaivansa.

Kokonaisuutena voi siis sanoa, että Jaroslavlissa opiskelu vaatii pitkää pinnaa ja kykyä sopeutua. Niinä päivinä kun vettä sataa päin naamaa, tuuli puhalttaa suoraan tundralta, bussi keskustaan hajoaa kesken matkan, luennot on peruttu ilman mitään syytä, venäläiset karjuvat päin naamaa ja päivän lopuksi mummo vielä huomauttelee sinulle vaatteistasi, venäjän ääntämyksestäsi ja epäsäännöllisistä elämäntavoistasi... niin, silloin on vain hymyiltävä ja laskettava sataan.

Useimpina	päivinä	kaikki
kuitenkin	rullaa	omalla
painollaan,	luennot	ovat
suunnilleen	oikeaan	aikaan

oikeassa paikassa, tulee juteltua uusien ihmisten kanssa, käveltyä Jaroslavl'n kauniissa keskustassa ihaillen syksyn värejä, ja illalla kotiin tullessasi mummolla saattaa olla kanakeittoa hellalla odottamassa. Sellaisina päivinä Jaroslavl on oikein rakastettava paikka.

Syksyn loppupuolella päätin hakea vaihtokaudelleni jatkoa myös kevääksi. Elämä Venäjällä kaikkine kummallisuuksineen ja hankaluuksineen on näköjään yllättävän koukuttavaa. Suunnitelmissa on kevään aikana opiskelun lisäksi seikkailla omatoimisesti pitkin laajaa Venäjänmaata, sekä Siperia että Kaukasus houkuttavat. Jaroslavl ei ole helppo vaihtokohde, mutta loputtoman haasteellinen ja kiinnostava se kylläkin on. •

Arkkitehtuuripalsta

SAMPO VIIRI

Kortepohjan kirkon päälle on ilmestynyt valtaisa rakennustelinehässäkkä. Kirkon sisätilat ilmeisesti korjataan. No onhan se hyvä pistää sisätilat kuntoon, kun ulkoasu on valmiiksi ensi luokkaa:

Ihan vaan vertailun vuoksi tässä jaroslavlilainen kirkko, kun ei mahtunut edelliselle aukeamalle.

Kuva: Riikka Muhonen

Jyväskylän seurakunnan nettisivuilla lukee, että 1974 valmistunut **Antti Eskelisen** suunnittelema kirkko on esimerkki 1970-luvun elementtirakentamisesta. No aijaa! Ei juma. Tosine-lehden viime numeron Vietnam-jutussa valittelin lehden mustavalkoisuutta. No voin kertoa, että tässä jutussa sillä ei ole mitään merkitystä. Harmaa betoni, mitä muuta tarvitaan?

Oli muuten tuossa yo-kylän parkkipaikalla eräänä päivänä joku saksalainen auto, joka oli ostettu Marzahnista Berliinistä. On kyllä Kortepohjassa varmaan kotonaan, tämmöistä on Marzahnissa:

Niin niistä kirkoista. Kortepohjan kirkko ei jää maassamme onneksi lainkaan yksin.

Äänekoski (**Erkki Kantonen**, 1973):

Ensimmäisenä tulee mieleen autokatos ainakin tästä kulmasta. Kuulemma kirkon vieressä sijaitseva uimahalli näyttää enemmän kirkolta kuin tämä varsinainen uskonnonharjoitusrakennus.

Entä onko tämä foliolla päällystetty kuutio Darth Vaderin kesämökki?

Ei, vaan Klaukkalan kirkko (**Antti Lassila**, 2004). Wikipedia tietää kertoa, että kirkko sai vuonna valmistumisvuonnaan "vuoden betonirakennus" -kunniamaininnan. Onko tämän kaiken taustalla betonimyllärien salaliitto ahkerine lobbareineen?

Päivän voittaja on kuitenkin mielestäni Huutoniemen kirkko Vaasassa (**Aarno Ruusuvuori**, 1964). Tästä ei enää meno parane:

Erityishuomiona muutin netistä löytämäni värikuvan kuvankäsittelyohjelmalla mustavalkoiseksi, niin ainoa muutos tapahtui kuvan yläosassa. Asfaltin, hiekan ja betonin harmaus imaisi sisäänsä myös taivaan viimeisen sinen.

Myös Järvenpää (**Erkki Elomaa**, 1968) jatkaa hyväksi todetulla linjalla. Kirkon tyyliuunnaksi mainitaan oikein rehellisesti betonibrutalisismi.

Luulen, että betonisen ulkokuoren lisäksi **Stalinin** ja **Honeckerin** haamut suojelevat näitä rakennelmia siten, ettei teini-ikäisten blackmetallisti-kirkonpolttajien sytkäreistä tai edes Zeuksen salamoista ole niille mitään vaaraa. Hiljentykäämme rukoukseen: "Anna meille maalia! Edes pari litraa! Aamen."

Tietysti voidaan miettiä, että eipä ainakaan eksyneitä lampaita houkutella millään ylimääräisellä krumeluurilla, mutta jos vaatii uskonlujuutta astua kirkkoon sisälle, niin onko sekään enää kohtuullista? ●

Huom! Kuvan wc-istuin sijaitsee Kortepohjan ylioppilaskylässä. Malli IDO 59 ei myöskään ole käytössä Agoralla. Pahoittelemme autenttisen kuvamateriaalin puutetta.

Tarkastelussa Agoran vessakirjoitukset

SAMPO VIIRI

Johdanto

Yleisissä WC:issä asioidessa tulee luettua koppien seiniin raapustettuja elämän totuuksia. Mitä nämä kirjoitukset kertovat ympäröivästä maailmasta ja sen asukkaista? Pikainen 5 minuutin tarkastelu ei riitä tällaisen pohdiskelun loppuun viemiseen, vaan systemaattisempaa tutkimusotetta kaivataan selvästi.

Miksi sitten tutkia juuri Agoran vessakirjoituksia? Mielestäni tämä on verrattavissa siihen, miksi yleisen historian tutkimusta harjoitetaan: eri yhteiskuntien tutkiminen ulkoa käsin auttaa tiedeyhteisöä löytämään tuoreempia näkökulmia kuin vain oman maan tai kulttuuripiirin sisäinen tarkastelu.

Materiaalimäärä on Agoralla myös jostain syystä laajempi kuin esimerkiksi Historically. Jätän lukijan pohdittavaksi, mitä tämä määrällinen ero kertoo vessojen käyttäjäkunnasta, itse en näin uskaliaita johtopäätöksiä uskalla tehdä.

Ulkoisen lähdekritiikin valossa vessakirjoituksissa ei ole ongelmia: kyseessä on kokoelma autenttisia ja alkuperäisiä kirjoituksia. Väärennetty vessakirjoitus käsitteenä ei oikeastaan edes mahdu allekirjoittaneen tajuntaan. Sisäisen lähdekritiikin tarkasteleminen on hankalampaa. Myönnettävä on, että kokoelma on suppea. Aineistot ovat kuin Stasin arkistot, joita viranomaiset innokkaasti tuhosivat DDR:n viimeisinä hetkinä. Myös vessakirjoitukset kohtaavat jatkuvasti virallisten tahojen tuhoamisvimman. Jotkut kirjoitukset olivat niin huonosti luettavissa, että paikalle olisi tarvittu arkeologia. Tutkimusresurssit eivät kuitenkaan riittäneet siihen.

Huomionarvoista on, että tutkimani materiaali käsittää vain 50 % julkisista vessoista. ”Väärälle puolelle” eksyvä miespuolinen tutkija kohtaa kiinni jäädessään ympäröivässä yhteisössä huomattavaa stigmaa. Jatkotutkimusten suhteen olisikin toivottavaa rekrytoida palvelukseen agentiksi myös naispuolinen tutkija. Valitettavaa on myös, että eräät vessakirjoitukset jäivät pois aineistosta siitä syystä, että niiden sijoituspaikassa oli mahdoton työskennellä hajun vuoksi.

Itse aineisto teemoittain:

Lainauksissa kursiivilla merkitty teksti ilmaisee kirjoittajan vaihdosta, kaikista otteista vaihdoksia ei kuitenkaan ole tallella. Sulkuihin merkityt tekstit ovat selventäviä kommenttejani.

Politiikka ja ajankohtaiset asiat

Syksyiset JYY:n edustajistovaalit ja vaalituloksen kirvoittamat erinäiset kommentit näkyvät myös Agoran vessojen seinillä:

”Jyväskylän yliopisto – vihervassaripaskojen hautausmaa

Älä nyt! Pamelahan pyysi anteeksi”

Yleisesti ottaen tyypillisen vessakirjoittajan puoluekanta on mahdoton tästä aineistosta päätellä. Jostain syystä erityisesti Kokoomus nousee kuitenkin esille usein:

”Kokoomus haluaa lisää ydinvoimaa!
Niin minäkin :)”

”Kokoomus sucks
Perussuomalaiset rulez”

~~Kokoomus~~ = paska

~~Keskusta~~

”Rotutohtori (hakaristi) Jussi Halla-Aho (hakaristi) on mun IDOLI

Mutta sai sakot – Suomi on ~~diktatuuri~~ (päälle kirjoitettu **diktaattori**)”

Kielipoliittisiakin kannanottoja esitetään ajoittain:
”Den här vessan är nu officiellt finlandsvenskspråkig”

Myös muuta yleistä vastustusta ja puolustusta löytyy:

"EI!

- sensuurille
- negaatiolle
- paradokseille
- viisastelulle
- banaaliudelle
- sukurutsalle
- kolmipäisille apinoille
- WC-kirjoituksille
- Matti Vanhaselle
- lautakasoille
- naistutkimukselle

KYLLÄ!

- sellaisille oikein söpöille kissanpentujen kuville
- sellaisille oikein söpöille tytöille
- sellaisille oikein tuhmille tytöille"

Eräästä kopista oli pyyhitty paljon kirjoituksia, missä suhtauduttiin hyvin kielteisesti erilaisiin ilmiöihin. Onneksi näiden alapuolelle kirjoitettu Totuus oli kuitenkin jätetty tuhoamatta:

"Mutta Zappa on rautaa"

Jyväskylän sijainti ja erityispiirteet

Jyväskylän yliopisto koettiin useissa kirjoituksissa periferiseksi ja ehkä alikehittyneeksikin.

"Susitaksi yliopistoon.nyt! -Vai tarvitaanko ensin uhri? Mikä ihmeen susitaksi?

Taksi, joka tuo lapset yliopistoon aamuisin. Susirajan takana ollessamme vaarannamme henkemme liikkuessamme pimeillä poluilla."

Hyviäkin puolia nähtiin:

"Maakunta yliopiston hyvät puolet verrattuna pääkaupungin huippuyliopistoon.

- "hauskat" wc-kirjoitukset
- halvemmat pitsat
- ei helsinkiläisiä
- ei tarvi hävetä vaikei osaisi yhdyssanoja
- voi tulla hiihtäen kouluun
- joka toinen on täysjuntti: itse näyttää tässä seurassa ka. paremmalta
- ei ole pakko syödä luomuruokaa"

Luonnontieteet, uskonto ja metafysiinen pohdiskelu

"Olen elossa eli oon saletisti

AARRHH

Minua ei ole"

"Evoluutio voittaa!

Evoluutio on ilmiö

Se ei voi voittaa mitään!"

"P****sta kultaa?

EI TAIDA IHAN OLLA PERUSALKEMIA HALLUSSA

-Alkemian aineopintoja odotellessa..."

"MINÄ KIELLÄN RAAMATUN!"

"FYYSIKOIDEN EHDOTUS:

AIKAA EI OLE.

DISCUSS.

Our true nature is timeless and spaceless
good entertainment makes you remember it

"Panta rhei" -Herakleitos "

Teknologia ja talous

Agoralla pitää majaansa informaatioteknologian tiedekunta, ja rakennusta kansoittavat usein myös taloustieteilijät. Tämä vaikuttaa selvästi myös vessakirjoituksiin. Kirjoituksien henkevydessä oli huomattavaa vaihtelua.

"IRC LOL
HOMO"

"/B/"

"Irkkin tästä vessasta
31.3.09 Lol
itse 26.10. -09"

Onko tässä vessan seinään piirrettyssä muotokuvassa kenties joku tärkeä 80-luvun IT-alan pioneeri?

"There are only 10 kinds of people in the world. Those who understand binary and those who don't."

Tulevaisuuden työllistyminen huolestuttaa ilmeisesti humanistien lisäksi muitakin:

"Lue kansantaloustiedettä mitä tahansa ja valmistu työttömäksi"

Elämän realiteetit

"Ai että minua masentaa

Piristyy :)"

"Maanantaiaamuna krapula ja vapina tuijotan vessan seinää"

Lopuksi "sitä ihteensä"

Niin... toki vessoissa kirjoitetaan myös siitä, mitä sinne on tultu tekemään:

"Miten menee?

P*skaakos tässä!

K***set paikat..

sh*t happens...

P**KAVITSIT = HAUSKOJA"

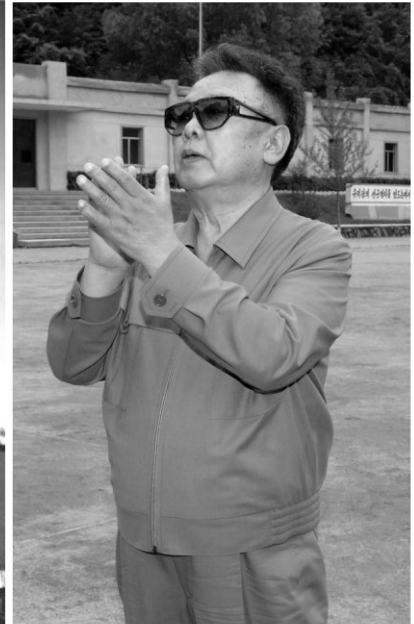
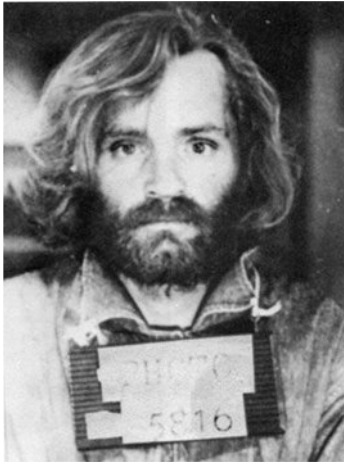
"Tällä vessalla on p***ainen menneisyys!

No sh*t?

Kakka rules ass

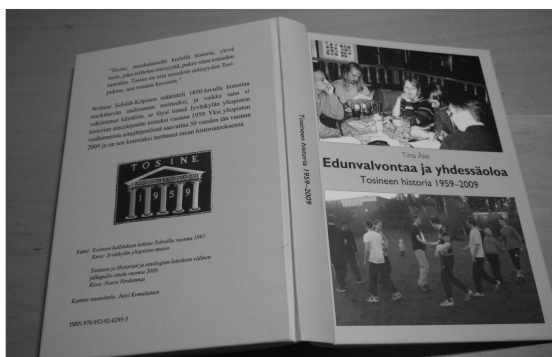
Yleisissä vessoissa elämässä kaikki on p***aa, paitsi k**i."

Näihin tunnelmiin on hyvä päättää analyysi. •

**He EIVÄT ole toimineet
Tosineen hallituksessa!**

Hae hallitukseen helmikuussa.

Tosineen maanmainio historiikki
"EDUNVALVONTAA JA YHDESSÄOLOA"
myynnissä!
Hinta vaivaiset 10 euroa!

20 VUOTTA KOMMUNISMIN ROMAHTAMISESTA

**Itä-Euroopan
vapautuminen 1989**

**Tosine-lehden
tarkastelussa**

Sorron yöstä nousseet

Itä-Euroopan demokratisoituminen 1989

LASSE RANTA

Tärkein poliittinen tapahtuma viimeksi kuluneiden 60 vuoden aikana on ollut Neuvostoliiton hajoaminen ja kommunismin romahtaminen. Liike, joka vuosikymmenten ajan uhkasi nielaista koko maailman kurimukseen, näivettyi todella nopeasti ja näyttää joutuvan historian roskakoriin.

Itä-Eurooppa ja itäinen Keski-Eurooppa olivat olleet toisen maailmansodan päättyessä Neuvostoliiton hallussa ja kuudessa maassa valtaa piti Neuvostoliitolle uskollinen hallinto: Bulgariassa, Itä-Saksassa, Puolassa, Romaniassa (’uskollinen’ tietyin varauksin **Ceausescun** kaudella), Tšekkoslovakiassa ja Unkarissa. Lisäksi Euroopan valtioista **Hoxhan** Albania ja **Titon** Jugoslavia olivat liukuneet kommunistidiktatuuriin alle. Suosittuja nämä hallitukset eivät olleet, vaan ne pysyivät vallassa Neuvostoliiton, salaisen poliisin ja armeijan tukemina. Rautaesiripun takainen kommunistinen maailma oli kuitenkin murenemassa. Se oli säröillyt Unkarin kansannousussa 1956, Tšekkoslovakiassa Prahan keväänä 1968 ja Puolan Solidaarisuudessa 1980, ja vaikka vielä alkusyksystä 1989 vaikutti siltä, että kommunismi seisoj tukevasti, oli todellisuus aivan toinen. Vuoden loppuun mennessä oli tuuleen kirjoitettu järjestelmä romahtanut kuin korttitalo.

Ja mistä lähti homma liikkeelle? Pimeyden ytimeistä Kremlistä. Neuvostoliiton Kommunistisen Puolueen pääsihteeri **Mihail Gorbatsšov** oli vuonna 1985 tapahtuneen valtaannousunsa jälkeen tehnyt aktiivista työtä uudistaakseen neuvostokommunismin pöyhötyneet kasvot. Gorbatsšov in ajamat perestroika- ja glasnost -ohjelmat olivat muuttaneet henkistä ilmapiiriä kaikkialla maailmassa. 1970-luvun alussa aloitettu liennytys oli epäonnistunut **Leonid Brezhnevin** kauden lopulla, mutta Gorbatsšov halusi viedä projektin loppuun. Mutta tuskin kellään – vähiten ehkä Gorbatsšovilla itselläänkään – oli aavistustakaan siitä, mitä tuleman pitäisi. Lännessä Gorbatsšov tiedettiin uudistusmieliseksi ja avoimeksi poliitikoksi, jonka niukka valinta NKP:n johtoon oli lottovoitto niille, jotka kaipaivat liberaalimpaa henkeä maailmanpolitiikkaan. Saamansa pitivät. Gorbatsšov in onnistui puhalttaa yhteen hiileen änkyränä pidetyn **Ronald Reaganin** kanssa kuuden vuoden ajan, jona aikana supervallat todella lähentyivät toisiaan. Merkittävimmäksi yksittäiseksi ratkaisuksi lienee jäänyt START (Strategic Arms Reduction Treaty) -sopimus, jolla ydinaseiden määrää vähennettiin ensimmäistä kertaa toisen maailmansodan jälkeen.

Vielä radikaalimmat uudistukset tapahtuivat Neuvostoliiton sisällä. Perestroikan myötä Gorbatsšov pyrki uudistamaan maan taloutta. Inhimillisen kehityksen rampauttanutta suunnitelmataloutta lähdettiin vähitellen ajamaan alas. Vielä näkyvämpi uudistus oli glasnost, eli avoimuus. Hallitus antoi julkisia lausumia toiminnastaan ja näistä oli mahdollista keskustella avoimesti ja vapaasti. Kritiikki sallittiin. Vain muutama vuosi aiemmin moisesta olisi heilahtanut häkkiä. Tai kirvestä. Gorbatsšov oli kiskomassa Neuvostoliittoa kohti demokratiaa.

Mutta vielä syksyllä 1989 Itä-Eurooppa oli kuin massiivinen vankileiri. Pois ei päässyt ja totalitaristinen valtio valvoi tiukasti kansalaistensa kaikkea elämää. Länsi-Saksan vastainen raja oli kuin näkymä asemasodan taistelukentältä piikki-lankoineen, miinoineen ja aseistettuine vartijoineen. Lokakuussa 1989 itäsaksalaiset osoittivat laajasti mieltään kovaotteista ja vihattua johtajaansa **Erich Honeckeria** vastaan. Kriisi syveni, ja Honeckerin keinot loppuivat kesken. Gorbatsšov kehotti mukautumaan uudistuksiin. Honecker ei voinut suostua, koska se olisi merkinnyt tappion tunnustamista. Kaksi viikkoa myöhemmin hän erosi menetettyään kaiken kontrollin armeijaan ja poliisiin. Honeckerin seuraaja **Egon Krenz** saattoi Saksan demokraattisen kansantasavallan hautaan. Marraskuun yhdeksäntenä 1989 tapahtumien ketju oli niin pitkällä, että muuri murtui. Krenz in oli mukauduttava tapahtuneeseen.

Harva yksittäinen ilmoitus on aiheuttanut yhtä laajaa, spontaania ja syvää riemua. Muutamassa päivässä itäsaksalaiset tungeksivat miljoonittain lännen puolelle kokeakseen länsimaisen elämäntavan ensimmäistä kertaa. Se mitä he näkivät, saivat heidät vakuuttuneiksi siitä, että 40-vuotinen kommunistinen hallintotapa oli riistänyt heiltä vapauden ja hyvinvoinnin.

Vihattu muuri alkaa murtua. Tuleva kulttuurishokki tulisi olemaan melkoinen.

Kautta Itä-Euroopan ihmiset reagoivat Berliinin muurin kaatumiseen samoin kuin ranskalaiset Bastiljin valtauksen 200 vuotta aikaisemmin. Kyseessä oli dramaattinen merkki siitä, että tyrannit olivat menettäneet sortovaltansa. Maassa toisensa jälkeen ihmiset pyyhkäisivät kommunismin ulos.

Unkari: Jo lokakuussa oli kommunistinen puolue sallinut muut puolueet, ja vapaat vaalit järjestettiin jo marraskuussa. Maa oli muutenkin edistysellinen liberalisoinnissaan, ja prosessi kohti demokratiaa oli käynnistynyt jo kauan ennen vuoden 1989 tapahtumia. Voisi olettaa, että Unkarin tilanne (mm. rajojen avaaminen) oli tärkeä kiihoke Berliinin muurin murtumiselle.

Bulgaria: Vuodesta 1954 kovalla kädellä hallinnut **Todor Zivkov** erosi 10.11.

Tsekkoslovakia: Prahan mielenosoitusten jälkeen maan johtaja **Gustav Husak** erosi 10.12. Hän oli johtanut maata Prahan kevään alasajon jälkeen. Vapaissa vaaleissa häntä seurasi toisinajatteleva kirjailija **Vaclav Havel** – ensimmäinen sodanjälkeinen demokraattisesti valittu presidentti Tsekko-slovakiassa ja koko Itä-Euroopassa.

Puola: Unkarin tapaan myös Puolassa oltiin otettu askeleita kohti liberaaliutta 1980-luvun jälkipuoliskolla. Kommunistinen puolue sinnitteli vuoden loppuun, mutta jo vuoden 1990 alussa maa oli selkeästi demokratisoitunut. Rautaista kenraali **Wojciech Jaruzelskiä** seurasi Solidaarisuusliikkeestä tuttu **Lech Walesa**.

Itä-Saksa: Krenz oli toivonut, että rajojen avaaminen rauhoittaisi opposition ja mielenosoittajat. Väärin. Mielenosoitukset jatkuivat. Krenz erosi 3. joulukuuta, ja neljä päivää myöhemmin järjestettiin vapaat vaalit. Lienee sanomattakin selvää, että kommunisteista tehtiin poliittista jauhelihaa. Saksat yhdistyivät 3.10.1990 Saksan liittotasavallaksi. Yhtenäistä Saksaa johti tuolloin **Helmut Kohl**.

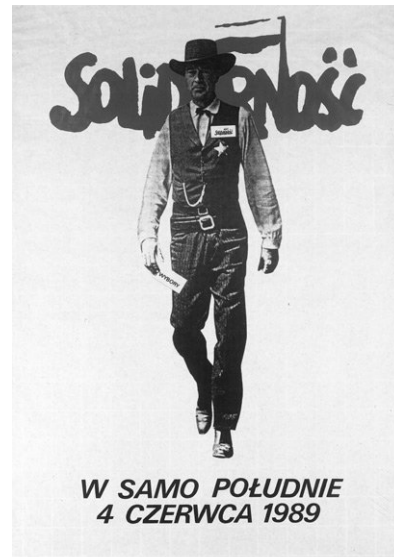
Romania: Neuvostoblokin viimeiseksi linnakkeeksi jäi Nicolae Ceausescun luotsaama Romania. Abso-luuttisen henkilökultin rakentanut Ajatusten Tonava oli päättänyt pitää vallasta kiinni hintaan mihin hyvänsä. Niinpä häntä vastaan järjestetty mielenosoitus Timisoarassa 15.12. muuttui teurastukseksi armeijan avattua tulen väkijoukkoa kohti. Mutta mielenosoitukset jatkuivat entistä raivokkaimpina. Jouluna Ceausescu syöstiin vallasta ja teloitettiin. Näin oli Itä-Euroopan viimeinen dominopalikka kaatunut.

Nämä tapahtumat johtivat siihen, että Neuvostoliitto veti joukkonsa pois Itä-Euroopan tukikohdistaan

Samettivallankumouksen symboliksi nousivat kädenjäljet...

...siinä missä Puolan Solidaarisuusliike turvautui populaarikulttuurin ilmiöihin. Gary Cooperin sheriffihahmo kelpasi vapauden vetojuhdaksi.

(1994 mennessä). Varsovan liitto lakkasi olemasta 1992. Marxilaisuutta ei enää pidetty talouselämän johtotähtenä missään.

Näitäkin muutoksia tärkeämpi oli kuitenkin kansallista itsemääräämisoikeutta vaativien liikkeiden nopea nousu Neuvostoliitossa. Sosialististen neuvostotasavaltojen liitto ei näet ollut vapaaehtoinen liitto. Se jatkoi ekspansiivisen Venäjän keisarikunnan traditiota. Monet Venäjään liitetyistä alueista olivat havigelleet itsenäisyyttä, mutta **Stalinin** tai hänen seuraajiensa kaudella se ei käynyt päinsä. Glasnost muutti kaiken. Se tarjosi kanavan patoutuneille kansallisille tunteille. Liettualaiset menivät pisimmälle. Maaliskuussa 1990 maan parlamentti julisti Liettuan itsenäiseksi Neuvostoliitosta. Gorbatshevin reaktio oli mielenkiintoinen: Hän julisti parlamentin päätöksen laittomaksi ja lähetti neuvostojoukot Vilnan kaduille. Liettua on pieni maa, eikä sillä ole taloudellista eikä strategista merkitystä Neuvostoliitolle, mutta sen esimerkki oli vaarallinen. Kun vielä Neuvostoliiton vastatoimet osoittautuivat ponnettomiksi, lähti lumipalloefekti vyörymään. Viro ja Latvia itsenäistyivät elokuussa 1991. Venäjä irtaantui Neuvostoliitoksi suvereeniksi federaatioksi saman vuoden joulukuussa ja vuoden loppuun mennessä kaikki 15 neuvostotasavaltaa olivat itsenäistyneet.

Boris Jeltsin nousi Neuvostoliiton loppuvuosina vahvaksi poliittiseksi hahmoksi, jonka kautta suverenisoituva Venäjä haki pesäeroa Neuvostoliitosta. Gorbatshevin kohtalo puolestaan ei ollut häävi. Elokussa 1991 **Gennadi Janajevin** johtama vanhoillinen siipi syrjäytti Gorbatshevin. Jeltsin toimi välittömästi. Hän esti vallankaappauksen osoittaen näin omaavansa todellisen vallan.

Neuvostoliitto lakkasi virallisesti olemasta olemassa vuoden 1991 lopulla. Sen raunioille syntyi löyhä Itsenäisten Valtioiden Yhteisö. •

Ilmiöstä valtioksi – 40 vuotta länsisaksalaista DDR-politiikkaa

TUUKKA HAHL

Saksan liittotasavalta oli perustettu toukokuussa 1949, ja vastavetona itävyöhykkeelle perustettiin DDR 7.10.1949. Erityisen kiinnostavaa on tutkia, miten Saksan liittotasavallassa suhtauduttiin itäiseen naapuriin ja kilpailijaan. Liittotasavallan DDR-politiikka jakautuikin kahteen osaan. Alkuvaiheessa Länsi-Saksa kieltäytyi minkäänlaisesta yhteistyöstä DDR:n kanssa, ja toivoi alueliitosta. Liittokansleri **Konrad Adenauerin** sanotaan puhuneen ”ilmiöstä” viitattaessaan DDR:n. Vuonna 1955 lanseeratun politiikan mukaan Liittotasavalta katkaisi suhteet jokaiseen maahan joka tunnusti DDR:n. Näin ollen DDR oli pitkään hyvin yksinäinen sekä eristetty ja sai tukea lähinnä itäblokin mailta.

1960-luvun lopulla asenne kuitenkin muuttui: Länsi-Saksa hyväksyi DDR:n olemassaolon ja ryhtyi yhteistyöhön itävyöhykkeen kanssa. Saksojen välinen perussopimus allekirjoitettiin 1972, ja sekä Bonniniin että Itä-Berliiniin nousivat pysyvät edustustot. Vihdoin 1973 molemmat maat liittyivät YK:n jäseniksi.

On syytä muistaa, ettei tämäkään politiikka merkinnyt Saksan jaon lopullista hyväksymistä. Länsi-Saksassa olisi enemmän kuin mielellään nähty Saksan valtio yhtenäisenä, mutta kylmä sota vaikutti jatkuvasti taustalla. Kun yhdistyminen ei 1960-luvulla näyttänyt onnistuvan, yritettiin lähentymistä muilla keinoin. Itä-Saksa oli tietysti tyytyväinen saatuaan vihdoinkin laajempaa hyväksyntää.

Ironista kyllä, juuri 1980-luvulla DDR:n lähestyessä loppuaan maa vaikutti ulospäin vankemmalta kuin koskaan. Yhdistymisen mahdollisuudesta oli keskustelua poliitikkojen kuin älymystönkin kesken. Keväällä 1987 Itä-Saksan johtaja **Erich Honecker** vieraili Liittotasavallassa ja sai tasavertaisen kohtelun kuin kuka tahansa ulkomaalainen valtionpäämies. Ennen kesää 1989 tuskin kovin moni uskalsi uskoa yhdistymiseen, ja jopa perinteisesti maan DDR-kielteisin puolue CDU oli valmis tarkistamaan kantojaan. Ilmeisesti Länsi-Saksassa oli 40 vuoden aikana totuttu ajattelemaan, että Neuvostoliitto pitää etupiiristään viime kädessä kiinni. •

Lisätietoa:

Visuri, Pekka & Forsberg, Tuomas (1992): Saksa ja Suomi. Pohjoismainen näkökulma Saksan kysymykseen.

Glaessner, Gert-Joachim (2005): From post-World War II to the present day. (vars. luku: Deutschlandpolitik und Ostpolitik).

Itäsaksalaisia poliiseja
Brandenburgin portin
avajaisissa
22.12.1989.

[Wikimedia Commons](#)

DDR:n viimeiset vaiheet

TUUKKA HAHL

Paneurooppalainen piknik

DDR:n lopun alun kertominen voidaan aloittaa kesästä 1989. Silloin Unkarin ja Itävallan rajalla Sopronin liepeillä järjestettiin ”paneurooppalainen piknik”, kun molempien maiden ulkoministerit leikkasivat piikkilangan poikki ja ihmiset saattoivat kävellä rajan yli tapaamaan toisiaan. Itäsaksalaiset tiedotusvälineet eivät tietysti kertoneet asiasta mitään, mutta länsi-TV:n kautta tieto levisi DDR:n puolelle. Tapahtumien tuoksinaissa 650 itäsaksalaista pääsi pakenemaan länteen. Kesän myötä itäsaksalaisia hakeutui yhä suuremmassa mitassa Unkariin, ja kun Unkari avasi lopullisesti rajansa 12.9., syksyn kuluessa tuhannet DDR:n kansalaiset siirtyivät länteen. Länsi-Saksan lähetystöt Prahassa ja Varsovassa pullistelivat, ja jopa Länsi-Saksan ”pysyvään edustustoon” Itä-Berliinissä tunkeuduttiin.

”Me olemme kansa”

Myös Itä-Saksan sisällä tapahtui. Kunnallisvaaleissa SED sai jälleen kerran 98,85 % äänistä, mutta ensimmäistä kertaa ihmiset uskalsivat arvostella vallanpitäjiä - niin epävirallisilla kuin virallisillakin foorumeilla. Tuloksen selvittyä maan lounaisosan Leipzigissa noin tuhat henkeä lähti osoittamaan mieltä vaalivilppiä vastaan. Evankelinen kirkko kykeni tarjoamaan jonkinlaista suojaa toisinajatteliijoille. Jo 1980-luvun alussa oli syntynyt ympäristöliike, ja 9.9. perustettiin oppositioryhmittymä ”Uusi foorumi” (Neues Forum) ja lukuisat muut ryhmittymät seurasivat.

Leipzig tuli olemaan mielenosoitusten päänäyttämönä jatkossakin. Syyskuun 1989 alussa vakiintuivat niin sanotut ”Maanantaimielenosoitukset”, kun joka maanantai väkeä kerääntyi säännöllisesti protestoimaan. Mielenosoittajien iskulauseita olivat: ”Me olemme kansa”, ”Lehdistönvapaus”, ”Alas muuri!” ja toisaalta ”Me pysymme täällä” - toisin sanoen

Kunnallisvaalit DDR:ssä 1989

AKI PULLI

Kun vuosi 1989 alkoi, tunnelmat Itä-Saksassa olivat varovaisen optimistisia. Kirkollisissa ja ”virallisissa” oppositio-piireissä jaksettiin luottaa SED:n kykenevän Neuvostoliiton peesissä sisäiseen uudistukseen ja sen johtajaksi toivottiin Dresdenin hallintoalueen suosittua puoluejohtajaa **Hans Modrow**:ta, jota pidettiin ”Itä-Saksan Gorbatshevina”. Toisaalta vähemmän illusooriset nuoret miettivät päänsä puhki miten paeta maasta ennen kuin muuri estää länteen menon lisäksi itäänkin matkustamisen. Toukokuulle suunnitellut kunnallisvaalit olivat monelle se kanava, jolla toivottiin puolueen heräävän uudistuksiin. Itä-Saksan vaalilaki ei mahdollistanut oikean opposition äänestämistä, mutta lain uudistusten takia odotettiin ensin muutoksia ehdokasasetteluun, saivathan nyt ensi kertaa maassa elävät ulkomaalaiset äänestää ja ehdokkaita saattoivat asettaa puolueiden ja virallisten massaorganisaatioiden lisäksi niinkin kansalaista lähellä olevat yhteisöt kuten vapaapalokunnat, pienpuutarhuriyhdistykset, Tekniikkakamari tahi valtakun-

pelkkä matkustusvapaus ei enää riittäisi, vaan muutoksia vaadittiin tapahtuvan DDR:n sisällä. Jopa maan 40-vuotispäivänä Itä-Berliinissä protestoitiin.

DDR täytti 40 vuotta 7.10.1989, ja tapahtumaa juhlittiin näyttävästi. Tuolloin koko itäblokin johtajakaarti tuli olemaan viimeistä kertaa koolla. Itä-Saksan ylin johto oli patavanhoillinen ja haluton uudistuksiin. DDR oli koko olemassaolonsa ajan seurannut tiukasti Neuvostoliiton linjauksia, mutta Gorbatsovin kaudella maa kieltäytyi uudistuspolitiikasta ja pysyi tiukasti omalla tiellään. Toisaalta Itä-Saksankaan hallitus ei ollut täysin yhtenäinen, sillä Gorbatsovia myötäileviä hahmoja löytyi, esimerkiksi silloinen politbyroon jäsen **Egon Krenz**. Vielä juhlapäivä sujui vanhan komennon merkeissä, mutta 18.10. Krenz otti valtionpäämiehen tehtävät itselleen ja suoritettiin muitakin henkilövaihdoksia. Kansa ei kuitenkaan luottanut uusiin sen enempää; hallitukseen olisi saatava jäseniä kokonaan ulkopuolelta.

Kriittisiä hetkiä elettiin 9.10. Tuona iltana Leipzigin keskustaan oli kerääntynyt peräti 70 000 ihmistä. Myös viranomaiset olivat varautuneet; aukiota ympäröivät niin poliisin, armeijan kuin Stasin yksikötkin. Onneksi tilanne ei puhjennut mellakaksi. Seuraavalla viikolla määrä kasvoi 120 000:een ja lokakuun lopulla jopa 320 000 henkeä oli Leipzigin keskustassa mielenosoituksessa. Muutama päivä ennen muurin avaamista noin puoli miljoonaa ihmistä osoitti mieltään Itä-Berliinin keskustassa Alexanderplatzilla. Tieto muurin aukeamisesta levisi uutisissa 9. marraskuuta kello 19 aikoihin. Matkustusvapaus oli määrä toteuttaa hallitusti, mutta Günter Schabowski lipsautti päätöksen tulevan voimaan välittömästi. Rajavartijoita ei ollut tuossa vaiheessa vielä ehditty edes informoida. Illan mittaan rajanylityspaikoille kertyi uteliaita katsomaan, pitikö tieto paikkansa. Ensimmäisenä avattiin Bornholmer Strasse -kadun portti hieman ennen puoltayötä, ja seuraavaan aamuun mennessä koko länsiraja.

Mitä muurin murtumisen jälkeen?

Koko DDR:n vanha johto erosi, ja uudeksi pääministeriksi valittiin 13.11. puolueen vapaamielisimpiin kuulunut Dresdenin alueen johtaja **Hans Modrow**. Joulukuun ensimmäisenä päivänä yksipuoluejärjestelmä kumoutui. Jälkeenpäin katsottuna näyttää siltä, että jälleenyhdistyminen Liittotasavallan kanssa oli ainoa lopputulema. Erityisesti Länsi-Saksan liittokansleri **Helmut Kohl** ryhtyi tarmokkaasti ajamaan maiden yhdistymistä. Kansan syvät rivit hurrasivat lisäksi yhdistymisen puolesta: ”Me olemme yksi kansa” sekä ”Jos D-markka ei tule meidän luoksemme, me menemme sen luokse” huudettiin mielenosoituksissa. Ranska ja Iso-Britannia suhtautuivat kielteisesti yhdistymiseen, mutta tärkeää oli sekä Yhdysvaltain että Neuvostoliiton tuki. Lisäksi sovittiin, että myös yhdistynyt Saksa tulisi olemaan Naton jäsen. Maaliskuussa 1990 pidettiin Itä-Saksan ensimmäiset demokraattiset vaalit, jossa voiton saivat kristillisdemokraatit, ja samalla käytännössä sinetöityi DDR:n liittäminen Länsi-Saksaan. DDR:n viimeisenä pääministerinä toimi **Lothar de Maizière**. Valuuttaunioni Liittotasavallan kanssa astui voimaan 1.7.1990, ja 3.10.1990 Saksat yhdistyivät. •

Lähteet:

<http://unsere-geschichte.zdf.de/>

Hentilä, Seppo (1992): DDR – valtio ilman kansaa.

nallinen urheiluliitto. Ongelmaksi muodostui kuitenkin ehdokasasettelu, sillä jokaisen ehdokkaaksi pyrkivän oli saatava valittavuustodistus (Wahlbarkeitsbescheinigung) ja Stasin totaali-valvontaoloissa pienikin arkistoihin kirjattu poikkeama viralliselta linjalta oli syy jättää todistus antamatta. Näin hyvin harva oikeasti oppositionäärinen ehdokas valikoitui vaaleissa listoille. Äänestämättä jättäminenkin saattoi johtaa yksilötason negatiivisiin seurauksiin joten parhaimmaksi protestimenetelmäksi katsottiin kaikkien kandidaattien hylkääminen vetämällä yhtenäislistaa ja sen nimet yli. Tätä metodia käytettiinkin niin laajasti, että jokainen ymmärsi virallisen tuloksen 1,15 % ”kaikkia vastaan” -ääniä olleen törkeä väärennös, vaikka jo sinänsä 1,15 % oli DDR:n olosuhteissa ennennäkemätön protestiosuus. Jälkipolville ei ole säilynyt protestiäänien tarkkaa määrää, mutta luotettavimmat arviot pitävät sitä todennäköisesti 10 % luokkaa olevana. Melkoinen osuus, ottaen huomioon, että vaalikopeissa käytetyillä suurimman kovuusluokan lyijykynillä lukemattomien nimien ylivetäminen oli työläs, äänekäs ja riskaabelikin prosessi, koska äänestyksen teoreettisesta anonymiteetistä huolimatta paikalla olleet Stasin kätyrit saattoivat tehdä merkintöjä kopissa käytetystä ajasta ja sieltä kuuluneista äänistä – ja taas ura ja elämä vaikeutuisi. Eritoten pikkupaikkakunnilla ja pienemmillä äänestyspaikoilla tällä oli hyvin olennainen merkitys.

Omassa parisenkymmentä henkeä käsittävässä läheisessä DDR-tuttavapiirissäni, joka koostui pääasiassa itäberliiniläisistä opiskelijoista – yli puolet lääketieteilijöitä – oli muistaakseni kaksi henkeä, jotka olivat liian laiskoja tai jänishousuja ollakseen äänestämättä kaikkia vastaan. Mielenkiintoista, että moni protestiäänestäjä vielä pari vuotta aiemmin oli ollut aivan tyypillinen konformisti. Eli protestihenki oli kasvanut voimakkaasti melko lyhyen ajan sisällä. Kunnallisvaalien jälkeen moni lojaali, yhtenäislistaa äänestänytkin kansalainen menetti uskonsa hallitukseen, sillä moni DDR:n kansalainen oikeasti uskoi hallituksen tiettyyn legitimitettiin ja elätteli illuusiota sen rehellisyydestä. Kunnallisvaalien tuloksena tuo rehellisyyden illuusio sortui ja toisaalta kaikille vähänkään ajatteleville tuli selväksi, että muutosta sisäisen systeemireformin kautta on turha odottaa.

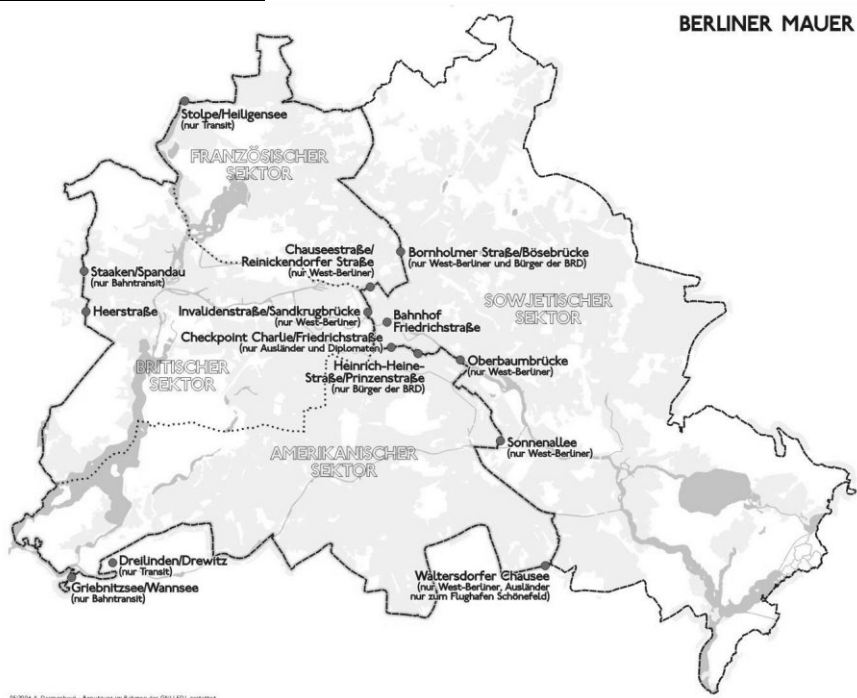

TUUKKA HAHL

Nämä kaksi runoa on omistettu jaetulle Berliinille.

SAARI

Kimaltavat vapauden valot
synkän meren ympäröimänä
pakopaikkana vain kolme satamaa
Päivä on purnaamista Dahlemissa
kuluttamista Ku'dammilla
juhlamista Kreuzbergissä
Joka yö yli lentävät viholliskotkat
niin että pian tämäkin onni voi olla meren hautaama

MUURI

Harmaat talot ja arki
Yhdessä jonottaessa
tiivistyy tunnelma sateessa
Mutta piikkilankaa löytyy
keskusaukiolla valtava piikki

Sillä lännessä on maa
jota kukaan ei kohdata saa
Joka ilta kaukovarjostin
tuo uniin lännen satumaailman
Sitä odottaessa
voikin uppoutua itseensä
sillä muu on kielletty

Berliinin muuri ja miten se sortui – omakohtainen kronikka

AKI PULLI

Kun muutaman sata kertaa oli ylittänyt Berliinin Neuvostosektorin ja Länsiliittoutuneiden sektorien jakolinjan, tuttavallisemmin Berliin muurin, voi sanoa että suhde tuohon historialliseen perversioon alkoi olla jokapäiväinen.[1] Vaikka sen olemassaoloon tottui, ei itse muurista koskaan tullut normaliteettia ja tuli runsaasti muistelemisen arvoisia kokemuksia. Berliinin sektorien välillä oli ulkomaalaiselle (eissaksalaiselle) vain kaksi laillista ylityspaikkaa. Ne olivat Friedrich/Kochstrassen raja-asema Mitten ja Kreuzbergin välillä eli legendaarinen Allied Checkpoint Charlie[2] sekä Friedrichstrassen kaupunkirata- ja metroasema, joka osana läntistä julkisliikenneverkkoa oli kuitenkin visusti idässä. Tämä oli paikka, josta junamatkustajat ja turistit, joilla ei ollut autoa, pääasiassa matkustivat Berliinistä toiseen. Ensin metrolla (U-Bahn) tai kaupunkijunalla (S-Bahn) Friedrichstrassen asemalle idässä[3], siellä ulos ja kylttejä seuraamalla Itä-Saksan passintarkastusjonoon. Siellä kunkin kopin vieressä olevan laattarivistön mukaan oikean kopin jonoon. Kategoriat olivat BRD, Berlin (West), Transit, DDR ja Andere/Andere Staaten. Luonnollisesti vain saksaksi.

Minä, kiitos Suomen sovittelevan ulkopolitiikan, pystyin 1988 alusta matkustamaan viisumivapaasti Itä-Saksaan. Tätä kautta pystyi myös välttämään kaikkein hankalimman osan eli pakkovaihdon –

vaikka viisumivapaudesta huolimatta pakkovaihtovelvoite säilyi, keksin jo heti alussa menetelmän välttää sitä. 25 DEM (nykyrahassa noin 12,90 €) vaihto per oleskelupäivä oli Itä-Saksan oloissa niin absurdi rahasumma, että ennen viisumivapautta oli paljon helpompi ja ennen kaikkea halvempi mennä Berliinin ja muun itäblokin väliä DDR:n läpi transitviisumeilla ja sitten vain unohtua Itä-Saksaan joksikin aikaa ja esittää maasta poistuessa tyhmää[4]. Pari kertaa seurauksena oli junasta ulosheitto ja Stasin kuulustelu, muuten lähinnä passintarkastuksen yhteydessä nuhtelua.

DDR:n legitimizeetti sortuu

1980-luvun kuluessa kävi selväksi että taloudellinen ero läntisen ja itäisen Saksan välillä ei ainakaan supistunut. Idässä ei ollut edes merkittäviä poliittisia edistysaskeleita luvassa vaikka 1980-luvun kuluessa Puola oli toipumassa jo 1981 julistetusta sotatilasta, unkarilaiset maaliskuusta 1986 alkaen saaneet laajan matkustusvapauden[5] ja maaliskuussa 1985 Neuvostoliiton johtoon noussut **Mihail Gorbatshev** oli aloittanut uudenlaisen avoimuuden politiikan. DDR:n ikääntyneen johdon suhteet alkoivat olla jopa oman blokin sisällä suuntaan ja toiseen kärjistyneitä 1980-luvun lopulle tultaessa. Vain Tshekkoslovakian kanssa suhteet olivat kutakuinkin ongelmattomat, muiden kanssa oli yhtä sun toista kitkaa. Kun toukokuun 1989 kunnallisvaaleista tuli ehdokasasettelun käytännön rajoitusten sekä tulosten väärennöksen takia lähinnä farssi, laaja osa väestöä

1 Kirjaimellisesti päivittäin ylitin rajan loka-marraskuussa 1988 kun opinnot lännessä olivat alkaneet eikä lännessä vielä ollut asuntoa. Silloin asunnosta Kopenhagener Strasse 68:sta jalan 500 metriä, ratikalla Schönhauser Alleealta Friedrichstrassen metroasemalle, sieltä läpi passintarkastuksen ja S-Bahnilla kolme asemaa Tiergartenille, josta kävellen kilometrin verran yliopistolle, jonka osoitekin oli paljon puhuva: Strasse des 17. Juni, eli 1953 kansannousun päivän mukaan nimetty Brandenburger Toriin päättävä valtavyäly. Tuota parin kuukauden jaksoa lukuun ottamatta tuli yleensä muuri ylitettyä pari kertaa viikossa per suunta vuosina 1988-89, enimmäkseen autolla Checkpoint Charlien kautta. Ensi kokemukseni muurista oli 1984 kesäkuussa ja jo 1984 aikana tuli muutama kymmenen ylitystä.

2 Charlie tulee C-kirjaimesta. Checkpoint Bravo oli Drewitzissä Potzdamin luona ja Alpha Länsi- ja Itä-Saksan rajalla Helmstedtissä. Eli liittoutuneiden vyöhykkeiden sotilastarkastuspisteet neuvostovyöhykkeen maarajoilla.

3 Asema oli idässä, mutta Länsi-Berliinin metro- ja kaupunkirataan integroituna. Rajaproseduurien jälkeen oli mahdollista siirtyä idän S-Bahniin tai esim hypätä pitkin Friedrichstrassea ajavaan ratikkaan. Idän alueen metroasemat muurin ja Friedrichstrassen välillä U6-linjalla sekä Itä-Berliinin Alexanderplatzin kautta kulkevalla U8-länsilinjalla olivat Friedrichstrassea lukuun ottamatta pois käytöstä ja kiinni muurattuja. Joka asemaa vartioi aseistettu poliisi. Muurin sortumisen jälkeen asemat pikku hiljaa avattiin.

4 Itä-Saksan pienen koon huomioiden yleensä katsottiin, että läpikulun tulisi tapahtua 24 h kuluessa, ja sen ajan ylityttyä tuli varautua sanomisiin, mutta esim reilu 72 h ja Bad Brambachissa tyhmän leikkiminen meni vain kahden minuutin toruilla vielä joskus läpi. Rahat vain tuli olla piilossa etteivät voi antaa sakkoja jos sille päälle tulisivat. Berliinin ja Länsi-Saksan välillä ei voinut samanlaista harrastaa, sillä pysähdykset ja reittipoikkeamat eivät olleet sallittuja, joten homma toimi vain jos tulo/saapumipaikka oli Tshekkoslovakia, Puola, Tanska, Ruotsi tai Schönefeldin lentokenttä. Käytännössä Tshekkoslovakia oli helpoin, sillä se oli viisumivapaa, lähellä ja halpa. Puolaan tarvitsi viisumin ja muissa oli omat kommervenkkinsä ja ne sopivat kun oli menossa/tulossa kauempaa muttei oikein eestaaspendlailuun.

5 Unkarilaisten matkustusvapauden laajeneminen oli pitempi prosessi, mutta 1986 tapahtui yksittäisin olennaisin passiuudistus.

menetti uskonsa DDR:n mahdolliseen uudistumiseen. Koska DDR:stä poismuuttohakemus[6] oli hidas ja työläs prosessi, päättivät useimmat pyrkiä äänestämään jaloillaan – tavalla tai toisella.

Erään paon historia

Ystävänä **Andreas Reichin** kanssa olimme hänen pakonsa suunnittelun aloittaneet jo kesällä 1985, kun rantalomalla Bulgariassa olimme eräänä yönä tähdenlentoja katsellessamme filosofoineet ja hän tunnusti minulle halunsa häipyä sosialismin paratiisista. Kun vielä paljastin että tunnen erään hyvin hänen näköisensä henkilön eräässä nimeltä mainitsematomassa länsimaassa, oli strategia valmis. Passi haetaan paria vuotta aiemmin samannäköisen henkilön nimelle, mutta Andreaksen passikuvilla. Samannäköinen henkilö matkustaa sovittuna ajankohtana Unkariin, jossa näkyvästi rällää, kännää ja örveltää Budapestin yöelämässä. Jossain vaiheessa kyseinen henkilö ilmestyy maansa lähetystöön valittamaan passin katoamisesta. Tässä vaiheessa Andreas olisi jo ylittänyt blokkirajan Budapest-Wien junassa. Kiire asialla ei ollut, sillä Andreas oli valmistumassa lääketieteellisestä vasta muutaman vuoden kuluttua ja halusi hoitaa opinnot alta pois ennen kuin poistuisi rakkaasta DDR:stä. Niinpä 1986 loppuvuodesta passi haettiin Andreaksen kuvin ja projekti eteni.

1988 kesällä Andreas kuitenkin halusi reivata alkuperäistä suunnitelmaa, koska oli rakastunut **Uta Lehmanniin** ja halusi toteuttaa yhteisen paon yhteisellä riskillä – Utalle kun pohjoiskorealaiselta isältä perittyjen aasialaisten piirteiden johdosta oli kutakuinkin mahdollon löytää sopivaa samannäköistä esikuvaa passinvaihtoon perustuvan pakomallin toteuttamiseksi. Pitkällisen riskianalyysin jälkeen päädyimme tutkimaan mahdollisuuksia ylittää Unkarin ja Itävallan tahi Unkarin ja silloisen Jugoslavian välisen rajan maitse. Intuiitiivisen näkemyksen mukaan Jugoslavia olisi helpompi, koska sosialistimaa – vaikkakin blokin ulkopuolinen. Maantiekarttaa tutkiessa päädyin muutamaan rajalinjan patkkaan, joista yrittäisin hankkia parhaat mahdolliset kartat. Mistä niitä sitten saisin? Ainakaan en mistään itäbloista, se oli varma. Preussischer Staatsbibliothek Länsi-Berliinin Potsdamer Strassella, lähes muurin varjossa, tuli apuun. Heidän karttakokoelmistaan löytyi kaksi todella hyödyllistä karttasarjaa; Wehrmachtin topografiakartat vuodelta 1943 ja 1960–61 vakoilulentojen kuvamateriaalin avulla koostettu Yhdysvaltain asevoimien vastaava karttasarja. Wehrmachtin kartat olivat parempia, amerikkalaiskarttoissa taas näkyi muutamia sodanjälkeisiä muutoksia rakennuskannassa ja tiestössä, jotka olivat suunnittelun kannalta olennaisia. Pyytäessäni karttoja salilainaan kopioitavaksi jouduin täyttämään salilainauskortin ja karttaosaston hoitaja, aksentista päätellen itse pakolainen jostain Itä-Saksaa kauempaa kommu-

nistimaailmasta, painotti minulle tilauksen nähtyään ”älä vahingossakaan täytä lainauskortteja omalla nimelläsi” ja iski silmää. Muutenkaan en ajatellut niin tehdä, mutta silti arvostin neuvoa. Otin siis yhdestä muutaman kilometrin patkasta Unkari-Itävalta-rajaa ja kolmesta Unkari-Jugoslavia-ajan (nykyisiä Kroatian ja Slovenian vastaisia rajoja) patkasta A3-kokoisia kopioita riittävän määrän.

Itävallan politiikka saksalaispakolaisten suhteen oli selvä – ei toimenpiteitä vaan ohjaus lähimpään Länsi-Saksan edustustoon – mutta Jugoslavian politiikasta piti ottaa selvää. Selvisi, että kiinnijääneet pakolaiset jugoviranomaiset pidättäisivät ja pitäisivät häkissä muutaman viikon, kunnes luovuttaisivat länsisaksalaisille viranomaisille, mikäli pidätetty vain ymmärtäisi sitä pyytää. Mikäli ei ymmärtäisi, luovutus tapahtuisi itäsaksalaisille. Jos taas kiinni ei jäisi, Saksan lähetystö Belgradissa ja konsulaatti Zagrebissa myöntäisi matkustusasiakirjat riittävän vakuuttavaa henkilöllisyyden todentamista vastaan. Niillä voisi normaalisti matkustaa pois maasta. Näiltä osin siis Jugoslavia olisi turvallinen ja pahimmassakin tapauksessa merkitsisi pakolaisille vain muutaman viikon vapaudenmenetystä, joka olisi pieni ongelma kokonaisvyyhdissä. Välittömiä ongelmia silti riitti. Ennen kaikkea DDR:n rikoslainsäädäntö, jonka mukaan vankilarangaistuksen arvoinen oli paitsi ”Republikflucht” eli laitton poistuminen itäbloista myös yritys (Versuch), yllytys (Anstiftung) tai avunanto (Beihilfe) siihen. Kaikista näistä standardirangaistus oli noin 5 vuotta kuritushuonetta. Itä- ja länsisaksalaiset tuomitut Länsi-Saksan hallitus yleensä osti vapaaksi, DDR antoi näiden yleensä olla 1–2 vuotta vankilassa ennen kuin nimi toimitettiin länsisaksalaisille, jotka maksoivat ja jonka jälkeen DDR vapautti vangit suoraan länteen. Välittäjinä toimi muutama hallituksen uskottu asianajaja, tunnetuimpina **Wolfgang Vogel** sekä myöhempi pitkäaikainen SED:n seuraajapuolueen PDS:n puheenjohtaja **Gregor Gysi**.

Tietääkseni muita kuin saksalaisia Länsi-Saksa ei kuitenkaan ostanut vapaaksi ja epäilin haluaisiko esimerkiksi Suomen hallitus maksaa kommunisteille vapaudestani puolisen miljoona mummonmarkkaa. Näin siis reaalin riski projektin tulosta Itä-Saksan viranomaisten tietoon merkitsi potentiaalista viiden vuoden kuritushuonekeikkaa. Ei mikään naurunasia humanitaarisin motiivein toimimisesta. Oli siis kaikille osapuolille äärimmäisen tärkeää pitää projekti salassa ja välttää kaikkea vuotoa viranomaisten suuntaan. Kun Itä-Saksassa ei – eikä aina länsipuolellakaan – voinut olla varma kuka Stasille koputti, äärimmäinen diskretio oli välttämättömyys. Kartat pystyin alkuun pitämään lännessä ja analysoimaan niitä itsekseen. Jossain vaiheessa ne olisi kuitenkin vietävä itään pakolaisten opiskeltavaksi ja kommentoitavaksi. Jo rajanylitys karttojen kanssa

6 Antrag zur ständigen Ausreise aus der DDR, lyhyemmin Ausreiseantrag, anomus muuttaa pysyvästi pois Itä-Saksasta, hakemuksen tekijä oli ”Antragsteller”, josta tuli hakemuksen jätettyä yhteiskunnallinen paaria DDR:ssä. Opinnot, työpaikka

olisi riski. Vaikka minua ei pelkästä karttojen hallussapidosta voisiakaan tuomita, niin kuulustelut ja tehostettu tarkkailu aina Itä-Saksassa viipyessä olisi varma seuraus.

Muutenkin Stasi oli melko usein perässä. Asuntoni edessä Prenzlauer Bergissä oli kadulle usein parkkeerattuna pitkäantenninen Wartburg, jonka sisällä pari kolmekymppistä kuunaamaa tuntitolkulla passissa. Vastapäisen rappukäytävän ikkunoissa myös usein ilta- ja yöaikaan epämääräistä liikettä, jota aluksi epäilin tirkistelijöiksi, olihan luonani puolivakituisesti muodokas sisätiloissa vaatteita halveksiva Sylvia Bethge ja lyhyemmällä visiiteillä usein muitakin naispuolisia. Erään vastapäisen rapun asukkaan kommentti kuitenkin paljasti tramppaajat Stasin miehiksi ja vaikea uskoa tarkkailukohteena olleen muuta kuin oma asuntoni. Korkeamman teknologian valvonnasta ja siitä mitä en visuaalisesti havainnut, minulla ei tarkempaa tietoa. Erään kerran muistan kun 1986 tai 1987 olin Görlitzin raja-asemalla esittänyt junassa tyhmää taas ylipitkällä transitilla oltuani ja vietettyäni 2 tuntia Stasin kuulusteltavana Görlitzin pääpoliisiasemalla[7] pääsin seuraavaan junaan Puolan suuntaan ja siinä istuessani rajavartion vuoropäällikkö tuli koulutettavien rajavartijoiden kanssa osastoni ohi sanoen ”katsokaa, tuo mies on juuri esittänyt kaksi tuntia saksaa osaamatonta ja olen juuri saanut hyvin korkealta taholta kuulla, että hänen saksansa on aivan yhtä hyvää kuin teidän tai minun”. Yritin pitää naamani peruslukemilla, kun en tiennyt oliko kyseessä bluffi vai fakta. Joka tapauksessa viesti oli selvästi tarkoitettu minunkin korviini.

Karttoja analysoituani tulin siihen johtopäätökseen, että paras pakopaikka olisi Tornyiszentmiklósien kylän pohjoispuolelta nykyisen Slovenian[8] vastaisella rajalla. Rajalinja ei ollut siinä vesilinjaa eli jokea pitkin kulkeva, molemmin puolin rajaa asui etnisiä unkarilaisia ja Tornyiszentmiklósissa oli pieni paikallisten asukkaiden käyttöön varattu raja-asema[9], muttei kansainvälistä rajaliikennettä. Ongelma vain, että koko Letenyen ja Lentin välinen tie oli rajavyöhykettä, jonne ilman asianmukaisia henkilöpapereita ei ollut asiaa.

Se olisi kuitenkin pieni ongelma ja tulevaisuuden asia. Kartat piti saada Itä-Berliiniin. Odotin sopivaa hetkeä, että olisi asioita Varsovan tai Prahan suuntaan ja menisin junalla tai jalkamiehenä enkä autolla. Tärkeää olisi, että karttoja ei olisi helppo löytää, mutta

ne eivät saisi olla myöskään niin, että ne löydettyä huomaisi tarkoituksellisesti piilotetuiksi. Tiukemmat matkatavaratarkastukset olivat melko satunnaisia, joten riski oli melko marginaalinen. Se oli kuitenkin olemassa.

Olin kuitenkin jo 1985 saanut tullaamatta roudattua itään kokonaisen Technicsin ison stereosysteemin paketeissaan, joten muutama paperi ei välttämättä olisi ongelma, riskit vain toista luokkaa kiinni jäädessä. Kaikki meni kuitenkin hyvin ja karttakopiot saatiin Itä-Berliiniin. Andreas ei kuitenkaan voinut niitä säilyttää vanhempiensa kotona, jossa hän de facto asui, vaan ne päätettiin säilyttää hänen nimellisessä kodissaan, joka käytännössä oli minun asuntoni.[10] Andreas ja Uta yhtyivät analyysiini paikan sopivuudesta pakoyritykseen. Seuraava kesä 1989 olisi ajankohta jolloin pako toteutettaisiin.

Väliin mahtuivat DDR:n surullisenkuuluisat toukokuun 7. päivän 1989 kunnallisvaalit ja selvät siirtymät sekä Puolan että Unkarin sisäpoliittisissa tilanteissa ynnä Gorbatschovin reformien eteneminen. Myös yhä useampi tuttavapiirissäni ilmaisi pakoajatuksia ja tietäen laajan liikkumiseni pyrki saamaan vähintään konsulttiapua. Lähimmät tutut aavistelivat myös, että jotain muutakin on tekeillä, mutta kellään ei ollut tarkempaa tietoa. Mieluusti kerroinkin rajajärjestelyistä ja mielipiteitäni heidän vaihtelevan mielekkäistä suunnitelmistaan. Mihinkään en kuitenkaan halunnut sitoutua ennen kuin Andreas ja Uta olisivat ulkona. Tiesin myös, että liian laaja tai yksityiskohtainen konsulttiapu väistämättä johtaisi vuotoon ja sitä kautta koko projektin vaarantumiseen. Andreasta ja Utaa koulutin kartan memorisointiin, yösuunnistukseen, maastossa liikkumiseen ja naamioitumiseen. Andreas oli suorittanut kolme vuotta asevelvollisuutta varmistaakseen paikkansa lääkiksessä, joten hänellä oli useimmista teemoista jo jonkinlainen käsitys, mutta Uta oli paremman suuntavaistonsa ansiosta kiitollisempi suunnistuskoulutettava.

Vaikka olin Andreaksen kanssa usein matkustanut pitkin itäblokkia autolla, emme koskaan olleet yhdessä ylittäneet DDR:n rajaa minun autossani vaan Andreas mennyt joko kävellen, junalla tai toisella autolla itse rajatarkastuksesta. Tällä kertaa emme halunneet riskeerata mitään vaan menimme Budapestiin eri reittejä. Siellä muutama päivää villiä bailausta, saattoihan se olla moniin vuosiin

7 Stasi ei useinkaan vienyt kuulusteltavia omiin tiloihinsa vaan käytti poliisien tiloja – usein jopa antoi rutiinitapauksissa poliisivirkamiesten hoitaa kuulusteluja.

8 Käytän termejä Slovenia ja Kroatia runsaasti maantieteellisen ja etnisen identifikaation takia, vaikka tuolloin oli yksi valtio Jugoslavia ja rajat eivät olleet merkityksellisiä

9 Nykyisin Tornyiszentmiklósissa menee rajan yli moottoritie, ja raja on EU:n Schengen-sisäraja, eli dokumentteja ei tarkisteta.

10 Andreaksen vanhemmat olivat molemmat DDR:n kaupallisen edustuston virkailijoita Pekingissä, jossa Andreaskin oli kirjoittanut ylioppilaaksi venäläisestä koulusta, ja viipyivät Itä-Berliinissä vain lomilla ja harvoilla työmatkoilla.

Karttakopioiden mahdollinen löytäminen Andreaksen vanhempien kotona olisi automaattisesti komprometoinut myös nämä ja tarkoittanut vähintään työpaikan menettämistä.

Andreaxsen ja Utan viimeinen visiitti tuohon suosikkikaupunkiin.[11] Budapestista siirryimme Balaton-järven rannalle Balatonberényyn, sikäläiselle naturistileirintäalueelle – se kun oli läheisin normaalituristille sopiva majapaikka. Siellä pari päivää valmisteluja, kunnes H-hetki koitti. Pakkasinteltan, makuupussit ja matkatavarat autoon ja lähdin kohti Nagykanizsaa. Siellä valitsin summamutikkaan jonkin hotellin ja kysyin voinko jättää tavarat pariksi päiväksi säilöön. Se kävi, ja jatkoin tyhjällä autolla Letenyen kautta Tornyiszentmiklósiin. Letenyestä pikkutielle lähdettäessä oli tien varressa rajasotilas, joka pysäytti auton ja katsoi passini. Sen jälkeen sain jatkaa matkaa, olinhan ulkomaalainen, jolla oikeus ylittää raja. Takaluukkua ei avautettu. Tornyiszentmiklósiin saavuttaessa tuntui kuin olisi saapunut tuttuunkin paikkaan, sen verran tarkkaan olin seudun opiskellut lintuperspektiivistä. Ajoin suunnitellulle sivutielle, nousin autosta jaloittelemaan ja kiikaroin lintukirja kädessä pois rajasta katsoen samalla kiikarin linssien ulkopuolelta rajan suuntaan.[12] Mitään yllättävää en havainnut ja jatkoinkin melko pian matkaa kohti Lentiä, jonne saavuttaessa seisoi toinen aseistettu rajamies tien varressa, muttei kontrolloinut pikkutieltä poistuvien papereita, vain sinne saapuvien. Palasin Balatonin rannalle, Uta ja Andreas luonnollisesti hermoilivat jo, mutta vielä oli odotettava, että rajanylitys tapahtuisi optimaaliseen aikaan. Minä nuotiolla kuhertelin yhden gothalaistytön kanssa pakolaishakemistien hikoillessa jännityksessä – oma rauhallisuuteni tuntui olevan heille suorastaan provokatiivista.

Sitten kello oli riittävästi ja pakkauduimme autoon. Pysähdyn pimeässä yhdelle tyhjälle sivutielle, jotta naamioituminen saataisiin tehtyä. Oman Vietnamin nähneen Tigerstripe-pusakkani[13] lainasin myös hyvän maastokuvion johdosta. Sitä paitsi Utan kroppaan se istui paljon paremmin kuin meikäläiselle. Loppusilauksena vielä näkyvien ihonosien ja Andreaxsen silmälasinpokien ja linssinreunojen mustaaminen poltetulla viinikorkilla[14]. Sitten molemmat pakolaiset Mazdan takaluukkuun ja kohti P-paikkaa. Tällä kertaa Lentin kautta. Lentistä käännyttyäessä oli pilkkopimeä ja sotilas ei katsonut tarpeelliseksi pysäyttää autoa, mahdollisesti laiskuut-taan tai siksi, että sama auto oli jo erinäisiä tunteja aiemmin jo tullut rajavyöhykeltä. Ajoin pysähtymättä valitulle sivutielle ja sille kääntyessäni sammutin valot. Ajoin sokkona kunnes totesin olevani tarpeeksi pitkällä ja sammutin moottorin. Avasin

ikkunat kuulostellen Unkarin yötä ja sen ääniä. Mitään epäilyttävää ei kuulunut ja nousin autosta. Kävelin tovin kuunnellen ja antaen silmiäni totutella pimeyteen, sitten palasin autolle ja avasin takaluukun. Andreas ja Uta mönkivät kankeina ulos. Pari minuuttia jäsenten oikomista, naamioinnin viimeistelyä, hiljaista kuiskuttelua viime hetken yksityiskohdista ja sitten lähdimme. Johdatin heidät muutama sata metriä rajan suuntaan, sitten hyvästelimme elekielellä ja palasin autolle. Pariskunnalla oli enää vajaa 2 km vapauteen ja karkeasti 3 tuntia aikaa ennen sarastusta. Pitäisi riittää, jos vain hermot kestäisivät yli kahden patrullilinjaa ennen varsinaista rajalinjaa. Piikkilangan katkaisuleikkurit, kompassi ja muuta tarvetavaraa mukana katosivat Andreas ja Uta yöhön.

Minä palasin autolle, ajoin Nagykanizsaan hakemaan tavarat, sitten takaisin Letenyen, ja siitä Jugoslavian osatasavallan Kroatian puolelle. Rajatarkastus oli täysin rutiinimainen. Autooni tosin oli piilotettu kahden luontoretellä olevan itäsaksalaisen DDR-Ausweisit sekä muutamia muita mahdollisesti tarvittavia henkilökohtaisia dokumentteja. Andreaxsen lääkäridiplomi, Utan sairaanhoitajatutkintotodistus ja opinto-ote lääkäriopinnoista, molempien syntymätodistukset ja muuta sälää oli paketoituna valmiiksi Itä-Berliinissä odottamassa kuljetusta länteen. Ideana oli, että Slovenian puoleisen Lendavan kylän länsipuolella poimin molemmat kyytiin, ajamme Zagrebiin ja sieltä jatkamme matkaa.

Matkaan tuli kuitenkin mutka nimeltä Kroatian fauna. Ajaessani melko reipasta tahtia kohti tapaamispaikkaa oikealta ryntäsi tielle yhtäkkiä kaurisperhe. Yritin väistää vasemmalta, mikä osin onnistuikin, mutta väistön aiheuttaman ajolinjan muutoksen takia heti perään tullutta oikealle vievää jyrkkää mutkaa en enää selvittänyt ja päädyin pää alaspäin kroatialaiseen perunapeltoon. Vitsit vähissä ja hyvät neuvot tarpeen kömmin syvälle mutaan vajonneesta ajoneuvostani ulos ikkunan kautta, ovet kun eivät auenneet. Onneksi paikalle sattui paikallista, traktorilla ja sen peräkärjellä diskoilemasta palannutta nuorisoa, joka kiinnostui mitä pellolla oli tapahtunut. Slivovicin vahvistamalla itsetunnolla varustetut nuoret uroot saivat autoni heivattua pyörilleen alta aikayksikön ja vetovälineenä traktori sai sen vedettyä pahimmasta mudasta peltotielle, josta sain ajettua takaisin varsinaiselle tielle. Tuulilasi palasina, katto rypyssä ja

11 Kaikki DDR:stä paenneet tuomittiin in absentia kuritushuonerangaistuksiin ja sitä kautta ei vain Itä-Saksan maaperälle pyrkiminen vaan missä tahansa itäblokin maassa vierailu oli vapauden vaarantamista, kunnes DDR julistaisi mahdollisen armahduksen, yleensä hyvin monia vuosia myöhemmin. Budapest oli kaupungeista, joihin itäsaksalaiset pääsivät, ylivoimaisesti länsimaisin ja vapain ja siksi suosittu. Se oli myös helpoin paikka itäsakseille tavata länsisaksalaisia.

12 Seutu on ornitologisesti mielenkiintoinen, joten coverini oli ihan asiallinen, lisäksi olin harrastanut ornitologiaa joten mahdollisessa kuulustelussa olisi alibi pitänyt.

13 Klassinen maastokuviointi, lisää Tigerstripesta <http://en.wikipedia.org/wiki/Tigerstripe>

14 DDR:n armeija NVA opetti polttamaan sanomalehtipaperia ja hieromaan sitä kasvoihin, mutta mm. Bundeswehrin viinikorkkisyysjärjestelmä parempi kun se kulkee hiilenä taskussa mukana, joten sillä voi paikata tiukassa paikassa naamiointia tai tehdä sen tilanteessa, jossa paperin poltto ei syystä tai toisesta olisi mahdollista.

onnettomuuden jälkeinen lievä shokkitila päällä jatkoin kohti tapaamispaikkaa. Myöhässä totta kai.

Ehdittyäni paikalle ryntäsi pusikosta kaksi tuttua hahmoa. Heillä kaikki oli mennyt hyvin, vaikka muutamia kommelluksia olikin pariin kilometriin mahtunut. Kommellukset kuitenkin jatkuivat, sillä aamu oli valjennut ja poliisien tienvarsipartiot taas paikoillaan. Ensimmäisestä selvisimme selityksin, mutta toinen, Čakovecin ja Varaždinin välissä matkalla Zagrebiin olikin jo vaikeampi pala. Jugoslaviassa kun oli joka liikenneonnettomuus välittömästi raportoitava poliisille ja kunnes auto korjattu, poliisin todistusta pidettävä mukana. Vielä kun konepellillä oli verta, oli se poliiseille vähintäänkin epäilyttävää – vaikka veri olikin peräisin autoa kääntäneiden tyyppien tuulilasipalasten rikkomista kämmenistä, niin sen selittäminen ei kuulostanut kovin uskottavalta. Lisäksi kaksi passitonta ”liftaria” autossa, väittäen että passit sisältänyt nyssykkä oli unohtunut paikalliseen, edellisen liftin tarjonneeseen autoon. Kuulusteluja, verifiointeja, tavaroiden ja paperien läpikäymistä, auton läpikotaisin tutkimista jne. DDR-dokumentit eivät kuitenkaan löytäneet, joten legenda länsisaksalaisista liftareista pysyi voimassa.

Pakollinen yöpyminen Varaždinissa ja matkan jatkuminen eri reittejä äkkiä improvisoidun suunnitelman B mukaisesti. Minä jatkoin autolla suoraan Dragomanin/Lavamündin raja-aseman kautta Itävallan Kärnteniin, kun taas Andreas ja Uta hakisivat länsidokumentit Zagrebista ja tulisivat perässä. Tapaamispaikkana toimisi Kärntenin St. Kanzian -niminen pikkukylä, jossa Andreaksen ja minun yhteisellä tutulla Burlilla oli majatalo. Sen lähistölle pakolaiset saapuivat uusilla papereilla, eli vihreillä passin korvaavilla lehdyköillä, jotka olivat voimassa pari viikkoa ja joilla sai matkustaa – ensimmäisen kerran vapaasti. St. Kanzianista – huoltoasemalta ostetun väliaikaisen teipattavan muovituulilasin avulla – jatkoimme Italian kautta koukaten Innsbruckiin, sieltä Liechtensteinin kautta Sveitsiin, jossa yövyimme Oltenissa Nöthigereillä. Sieltä Baselin ja Elsassin Colmarin kautta Freiburgiin yhteisen ystävämme **Torsten Brandtin** luo, joka itse oli muutamaa vuotta aikaisemmin saanut muuttoluvan Itä-Berlinistä länteen ja asettunut Freiburgiin. Seuraavana päivänä jatkoimme Frankfurtin kentälle, josta pakolaiset – tosin nyt jo virallisestikin Liittotasavallan kansalaiset – lensivät Berliiniin, kun minä ajoin kovia kärsineen Mazdani Itä-Saksan läpi Länsi-Berliinin asunnolleni, jonka yhdestä huoneesta tuli Andreaksen ja Utan koti muutamiksi kuukausiksi. Kun dokumentit oli saatu idästä länteen, alkoi sitten läntisen elämän rakentaminen.

Loppukesä ja syksy 1989

Minulla kesä jatkui vauhdikkaana, sillä vaikka

Andreas ja Uta olivat ensimmäiset suoraan rajan yli auttamani, eivät he olleet viimeiset. Viimeinen oli Andreaksen kurssikaveri **Sebastian Retzlaff**, jonka vein unkarilaisen vuokratun Ladan takaluukussa lähelle Itävallan rajaa Zsira-nimisen kylän luokse aamuyöllä 25.08.1989, Erich Honeckerin 77-vuotispäivänä. Kukaan auttamani pakolainen ei jäänyt kiinni, vaikka muuten kiinnijäämisprosentti Unkarista oli paljon yli 50. Unkari avasi rajansa 12.09.1989, jolloin Unkarin kautta ei enää tarvinnut ketään kuljettaa. Toisaalta itäsaksalaisten matkustuspapereiden myöntäminenkin Unkariin lopetettiin – tosin esimerkiksi **Kirsten Hank** Itä-Berlinin Hohen-schönhausenista pikkupoikansa **Oliverin** kanssa sai vielä syyskuun lopussa luvan matkustaa Unkariin – eikä palannut vaan asettui Länsi-Saksan Bruchsalin. Muutamat muut ystävät, kuten myöhempi tyttöystäväni **Kristina Mielke** Rostockista, pakenivat Prahan lähetystyön. **Sabine Ehrlich** puolestaan vietti koko kesän Unkarissa yrittäen kahdesti paeta, jääden kiinni ja saaden leiman DDR-Ausweisiin, joka olisi paljastanut syyllisyyden Republikfluchtin yritykseen, muttei ensin ylpeys ja sitten pelko uudesta epäonnistumisesta antanut periksi kysyä minun apuani, vaan odotti kunnes 12.09. pääsi rajan auetessa pois.

Oma tilanteeni alkoi syksyllä 1989 olla lievästi sanoen kireä. Liian moni ihminen tiesi aika paljon siitä mitä olin tehnyt kesän aikana, ja joka kerta Checkpoint Charliesta yli mennessä pumppu löi muutaman ekstralyönnin, kun en tiennyt paljonko Stasi jo tiesi. Asuntokin Itä-Berlinissä oli mennyt alta, kun sen virallinen haltija oli kadonnut maasta, mutta onneksi tuttuja oli vielä jäänyt ja yösija löytyi jos sellaista tarvitsi. Andreaksen ja Utan pako säilyi kuitenkin salaisuutena aika pitkään, sillä Stasi meni ratsaamaan ja sinetöi heidän viralliset asuinsijansa vasta syyskuussa. Stasilla oli myös kädet täynnä työtä, kun maa oli hajoamassa käsiin, ehkä en ollut tutkinnallisia ykkösprioriteetteja, varsinkaan kun näyttö minua vastaan ei voinut olla vahva. DDR:n 40-vuotisjuhlien yhteydessä olin kerran kameran kanssa liikenteessä ja valokuvasin FDJ:n soihtukulkuetta keskustassa. Stasin rusikoijat kuvittelivat minun kuvaavan heitä ja tulivat repimään minua pidätettäväksi. Sillä kertaa minut pelasti Venäjän puhuminen ja röyhkeä venäläiskorosteisella saksalla esitetty väite olevani TASSin valokuvaaja (kameranani oli itäsaksalaisen Praktican paras malli, joten varustuksen puolesta juttuni oli uskottava). Kaikesta tästä johtuen käyntini idässä harvenivat vain välttämättömään, kun aiemmin olin noin puolet Berliinissä oloajasta viettänyt muurin itäpuolella. Aloin keskittyä Prahaan, kun siellä toisaalta oli tulossa 1990 lokakuussa European Management Congress, jonka järjestelyissä olin vahvasti mukana, ja toisaalta monestakin syystä siellä oli paljon mielenkiintoista ilmassa. Lähetystödraaman alkuvaiheissa seisoin parina iltana

15 Useimmat olivat ex tempore -tulijoita eivätkä omistaneet yhtään korunaa, vaan halusivat maksaa joko D-markoilla tai DDR-markoilla taksimatkinsa

Malostranské náměstílla ottamassa vastaan takseja, jotka kuljettivat itäsaksalaisia, maksaen usein taksejaan[15] ja neuvoen miten Länsi-Saksan edustustoon pääsisi parhaiten. Jos olisi poliisisulkuja, kerroin mitä kautta ei tshekkipoliiseihin törmäisi. Siellä silloinen yhtiökumppanini Kari Hirvonen oli jossain vaiheessa auttelemassa.

Muuri murtuu

Eräänä vauhdikkaiden muutosten värittämänä marraskuisena iltana istuin kotonani Charlottenburgissa, Wilmersdorfer Strasse 142:ssa Utan ja Andreaksen kanssa katsomassa DDR:n kakkoskanavan DDF 2:n poliittista kansainvälisen lehdistökeskuksen kyselytuntia, jossa sen viime hetkillä italialainen journalisti kysyy politbyroon jäseneltä, Itä-Berliinin aluejohtajalta muutamaa päivää aiemmin tehdyn epäonnistuneen matkustuslakuonnoksen kohtalosta. **Schabowski** kaivaa rintataskusta paperilapun ja panee lukulasit nenälleen, alkaa lappusta lukien kertoa asiaa käsitellyn juuri hetki päättyneessä politbyroon istunnossa, ja että tästä lähtien pysyvä muutto olisi mahdollista suoraan eikä sen tarvitsisi tapahtua kolmansien valtioiden kautta, kuten edeltävinä kuukausina Unkarista tai lähetystödraamojen kautta Prahassa ja Varsovassa sekä pienemmässä mittakaavassa muissa Liittotasavallan edustustoissa. Kun jatkokysymys oli ”milloin tämä astuu voimaan?” Schabowski vastasi että hänen käsityksensä mukaan välittömästi, heti. Kaikille DDR-Deutschia ja kysymysten/vastausten taustoja ymmärtäville oli selvää, että Schabowski tarkoittaa vain pysyvää emigraatiota eikä varsinaista matkustusvapautta ja esimerkiksi minä ja alivuokralaiseni kommentoimme lausuntoa maltillisesti keskittyen siihen, miten se käytännössä toteutetaan. Mitään dramaattista siis itse Schabowskin lausunnossa ei ollut. Tilanne muuttui 7 minuuttia myöhemmin. Meillä oli tapana kotona ollessa – eihän internet vielä ollut jokapäiväinen väline – katsoa molempien Liittotasavallan pääkanavien pääuutiset, ja klo 19:00 alkoi kakkoskanavan ZDF:n pääuutislähetys Heute. Sen inserttinä oli ”DDR ÖFFNET DIE GRENZE”.

Kuunnellessamme raporttia nauroimme itsemme tarviiolle. Vaikka Schabowskia uudestaanakin kuunnellessa sanoma oli sama, se koko keskustelun taustasta irrotettuna kuulosti toiselta. Nauroimme journalistien DDR-kielenkäytön hienouksien ymmärtämättömyydelle, mutta unohdimme että Itä-Berliinissa nimen omaan länsikanavia katsottiin ja niihin luotettiin. Uutisen toisto eri kanavilla sai tehon nousemaan, sillä tuntia myöhemmin ykköskanava ARD oli samoilla linjoilla, että DDR avaa rajansa joten ZDF ei jäänyt yksittäistapaukseksi. Raportin yhteydessä Schabowskin puhuvan pään vielä sanoessa hiukan epävarmasti paperia räplätessä ”Näkemykseni mukaan, välittömästi, heti”[16], vaikutelma oli selvä.

Itäberliiniläiset alkoivat rynnätä muurille. Raja-vartijat raja-asemilla olivat hämmennyksissään ja yrittivät ensin torjua rynnäkköä. Paineen ja väkimassojen kasvaessa oli jotain tehtävä ja linjat kävivät kuumina raja-asemilta komentoketjua ylöspäin ja ylhäältä komentoketjusta venäläisten suuntaan. Kukaan ei uskalla tehdä päätöstä avaamisesta, mutta massojen ampuminenkaan tai muuten väkivalloin hajottaminen ei tunnu olevan todennäköinen vaihtoehto. Paine kasvaa, joka raja-asemalla puomien takana tungeksivien ihmisten määrä nousee tuhansiin, kunnes jälleen kerran päättäjien vastuunpakoilu sysää päätöksen alatasolle. Paikalliset rajapäälliköt yksi toisensa jälkeen avaavat rajapuomit, tietävästi ensimmäisenä Bornholmer Strassella, joka sijaitsi vain reilun kilometrin päässä entiseltä Itä-Berliinin asunnoltani. Berliinin muuri oli auki.

Aluksi oli epäselvää olisiko kyse väliaikaisratkaisusta vai pysyvämmästä järjestelystä, mutta pakoaaltoa ei syntynyt, väki nautti vapaudesta ja tuli takaisin. Itse lähdin jo seuraavana aamuna varhaisella junalla hyvin lyhyiden yöunien jälkeen jo sovitulle matkalle Prahaan rostockilaisen **Grit Plötzkin** kanssa, mutta palatessani oli koko Länsi-Berliinin keskusta itäsaksalaisten miehittämä. Heidät tunnisti helposti, 90 % heistä oli pukeutunut kivipestyihin farkkuihin ja yhdessä kädessä Döner kebab, toisessa purkki Coca Colaa. Kaikki statussymboleita idässä ja läntisen elämäntavan merkkejä – joita ei DDR:ssä myyty.

Usein kuulee sanottavan, että Schabowski mursi muurin vahingossa. Se pitää osin paikkansa, mutta vielä suurempi ansio lankeaa sille lyhytjännitteiselle, kai tähän päivään asti anonyyminä pysyneelle länsijournalistille, joka joko DPA:n tai AP:n palveluksessa teki väärän johtopäätöksen ja jonka johtopäätöstä kaikki 09.11. illan uutislähetykset journalistisen sopulimaisesti siteerasivat. Mutta ilman Schabowskin improvisoitua ja epävarmasti esitettyä, epäselvästi muotoiltua lausuntoa väärä johtopäätös ei olisi ollut todennäköinen tai ainakaan saanut niin raflaavia seurauksia. Joka tapauksessa muurin murtuminen oli vain ajan kysymys – samoin kuin se, tapahtuisiko se enemmän vai vähemmän rauhanomaisesti. Historiallisten sattumusten summana se tapahtui rauhallisesti ja yllättäen – ja ennen kaikkea vahingossa. Aitiopaikalta historiallisia tapahtumia seuraamaan päässeenä kiittää usein tuuria, intuitiota ja vähän omaa asennettakin siitä, että on voinut olla yhtenä pienenä lenkinä isossa vapautumisen ketjussa ja saanut aika unohtumattomia kokemuksia. ●

15 Lyhyt ja ytimekäs selvitys tuona päivän tapahtumista löytyy mm.

http://www.chronikderwende.de/wendepunkte/wendepunkte_jsp/key=wp9.11.1989.html

Samettivallankumous – kuinka kaikki alkoi

Sosialistisen Euroopan kohtalonyhteys ja dominoreaktio – silminnäkijäkuvaus

AKI PULLI

Vuosi 1989 oli muutosten aikaa itäisessä Keski-Euroopassa. Unkarissa olivat vallassa reformikommunistit, Puolakin liikkui kommunistijohtajien ohjauksessa kohti avoimempaa yhteiskuntaa, mutta Itä-Saksassa ja Tshekkoslovakiassa vallassa oli vielä vanha ”betonipäiden” kaarti. Tunnelmia molemmissa maissa kiihdyttivät huhut johdon laittomuuksista. Itä-Saksassa toukokuun kunnallisvaalien tulosten törkeä väärennös sai epäröivätkin hallitusta vastaan ja Tshekkoslovakiassa yleisen vapauden kaipuun ohella raportit Prahan pormestarin ja politbyroon jäsenen Miroslav Štěpánin saamista lahjuksista Hilton-hotellin rakentamisurakan yhteydessä kiihdytti Prahassa mielialoja. Kesällä 1989 alkoivat itäsaksalaiset hakea turvapaikkaa Unkarista. Keinotekoiseen kymmenien tuhansien pakolaisten ongelmaan oli hyvin yksinkertainen ratkaisu, jonka unkarilaiset toteuttivat 12. syyskuuta 1989. He avasivat rajansa.

Itäsaksalaiset eivät kuitenkaan saaneet vapaasti matkustaa Unkariin, sillä he tarvitsivat oman hallituksensa luvan erikseen joka matkaan, elleivät olleet korkeita kommunistipamppuja tai eläkeläisiä. Siksi järjestelmään syvästi pettyneet kansalaiset hakivat muita tapoja äänestää jaloillaan sosialistisen yhtenäisyyspuolueen SED:n diktatuuria vastaan. Ne olivat joko uida/kahlata Oderin tai Neissen yli Puolaan ja hakeutua johonkin Länsi-Saksan edustustoon siellä – tahi mennä Prahaan laillisesti yli rajan ja yrittää sikäläiseen Länsi-Saksan lähetystöön Malá Stranassa. Tshekkoslovakia kun oli ainoa maa, johon itäsaksalaiset pääsivät vapaasti matkustamaan ilman omien viranomaistensa lupia, vain henkilötodistusvihkostaan esittämällä. Unkarin avattua rajansa alkoivat itäsaksalaispakolaiset enenevässä määrin suunnata kulkuaan Prahaan. Tavalliset prahalaiset näkivät tätä inhimillistä tragediaa ja moni auttoikin omalla tavallaan, joko rahaa vastaan tai altruismista, itäsaksalaispakolaisia.

Prahan pakolaisongelmaan löydyttyä diplomaattinen ratkaisu Itä- ja Länsi-Saksan välillä myös Itä-Saksa alkoi liikkua kohti avoimempaa sosialismia pian DDR:n 40-vuotisjuhlien (07.10.1989) jälkeen. Varsi-

nainen täräys tuli 09.11.1989, kun Itä-Saksan johto Itä-Berliinin puoluejohtaja **Günther Schabowskin** suulla tuli vahingossa (!!!) avanneeksi Berliinin muurin.

Samana syksynä prahalaiset ja laajemmassa mielessä tshekit ja slovakit olivat omakohtaisten kokemustensa ja ulkomaisten radio- ja tv-kanavien informaation täydentäminä – samoin kuin oman disinformaationsa tulkintaan perehtyneinä alkaneet muodostaa omaa kuvaansa tapahtumista ja aiemmin vain muutaman moraalisesti suorasekkäisen harvinaisen epäitsekkään voimakkaan persoonan ylläpitämä toisinajattelija-liikehdintä laajeni massaliikkeeksi. Ensimmäistä kertaa sitten Prahan kevään aikojen 1968–69 alkoi esiintyä laajempaa kritiikkiä vallitsevaa yksipuoluediktatuuria kohtaan. Silti hallituksella ja turvallisuuskoneistolla oli täysi kontrolli kaikkeen mitä tapahtui. Yksi periaate oli, että mieltä sai osoittaa niin kauan kun ei pyrkinyt sitä tekemään historiallisella painotaakalla lastatulla Wenzelinaukiolla¹ vaan pysyi syrjemmällä. Berliinin muurin murtuminen vaikutti psykologisesti prahalaisiin – jäämmekö me viimeiseksi kommunistidiktatuuriksi Balkanilta pohjoiseen ja Bugilta länteen? Ilmapiiri alkoi kuin huomaamatta sähköistyä ja etsi vain sopivaa kanavaa päästäkseen purkautumaan.

Sitten koitti 17.11.1989. Päivä oli kansallinen muistopäivä, joka ei jakanut tshekkejä ideologisesti, sillä sen päivän musta pekka oli jaettu natseille. Päivää kutsuttiin ”**Jan Opletalin** muistopäiväksi”. Jan Opletal oli ensimmäinen opiskelija, jonka natsit teloittivat hiukan ennen kuin sulki kaikki Prahan tshekinkieliset korkeakoulut 17. marraskuuta 1939 hajottaakseen opiskelijoiden protestiliikehdinnän miehitysvaltaa vastaan. Kommunistisen puolueen opiskelijaliike SSM/SZM ja muut (ei-poliittiset, sillä muita poliittisia opiskelijajärjestöjä ei sallittu) opiskelijajärjestöt organisoivat mielenosoituksen Karlovo náměstílla iltapäivällä. Opiskelijoita ja muita asiasta kiinnostuneita kokoontui paikalle muutamia tuhansia. Puheenvuorot – jopa kommunistinuorten puheenjohtajan – olivat ajan hengessä radikaaleja, mutta lähinnä evoluutiota eikä revolutiota vaativia. Karlovo náměstín kokoontumisten ja puheiden

¹ Václavské náměstí, Prahan pääkatu/keskusaukio.

Mielenosoitukset Prahassa syksyllä 1989.

Kuvat: Wikimedia Commons. Piercetp.

jälkeen oli vuorossa käynti Vyšehradin hautausmaan muistomerkillä, jonne oli opiskelijoiden tarkoitus laskea kukka kukin näiden vuoden 1939 marttyyrien muistoksi. Tässä vaiheessa noin 5000 ihmisen mielenosoitus oli kääntynyt kaaokseksi, sillä muistomerkille näin monen ihmisen kukanlasku olisi vienyt ikuisuuden ja alkoi tunkeilu/änkeily ym. pieni hankaus. Eräs henkilö kuitenkin ehdotti, että kukat lähetetään kädestä käteen niille, jotka lähimpänä muistomerkkiä ja siten kaikkien ei tarvitsisi mennä itse paadelle asti. Viesti lähti suusta suuhun nopeasti eteenpäin - näin sitten kävikin ja pian oli tie auki illan epävirallisen agendan toteuttamiselle. Se taas oli – mikäs muu kuin päästä osoittamaan mieltä hallitsevaa kommunistiklikkiä vastaan Wenzelinaukiolle. Väki-joukko alkoi liikkua kohti Moldaun rantaa. Tunnelma oli korkealla. Joka sivukadulta tuli jatkuvana virtana lisää väkeä joukkoon ja se vahvisti uskoa asiaan, samoin kuin optimismia, että näin suurta väkijoukkoa ei uskalleta pysäyttää. Moldaun rantaa kohti kansallisteatteria edetessä joukko oli jo niin suuri, että raitiovaunutkin joutuivat seisomaan. Kun mielenosoituksen etujoukko viittoili matkustajia mukaan marssimaan, raitiovaunujen ovet avautuivat ja moni kotiin matkalla ollut prahalainen liittyi mukaan. Opiskelijoiden mielenosoituksesta kasvoi parin kilometrin matkalla prahalaisten massaprotesti diktatuuria vastaan. Hiukan ennen kansallisteatteria ohitettiin **Vacláv Havelin** asunto. Silloin huudettiin Havelia kannustavia iskulauseita. Muuten lähinnä ”Jakeš do koš” eli ”Jakeš roskikseen” (silloinen kommunistipuolueen johtaja **Miloš Jakeš**), ”do Václáve” eli ”Wenzelinaukiolle”, joka oli päämäärä, ”Svoboda” eli vapaus jne. Prahan kaupunginjohtajaltakin huutaen kyseltiin mihin rahat, jotka oli saanut Hilton-hotellille rakennusluvan antamisesta, olivat menneet.

Väkijoukon (jolla ei oikeasti ollut johtajia tai organisaatiota vaan joka toimi spontaanisti tilanteen mukaan massana, rauhallisesti ja välittäen joukossa eteenpäin huudot ja viestit, jotka koettiin oikeiksi) edetessä Národní třídalle² kansallisteatterin

näyttelijät ja muu henkilökunta oli ikkunoissa vilkuttamassa ja kannustamassa, osa hyvinkin ekstra-vaganteissa rooliasuissa. Me vilkuttimme takaisin. Hiukan ennen kääntymistä Národní třídalle katsoin taakseni. Väki-joukko oli kasvanut valtaviin mittoihin, se jatkoi takanamme pitkin joen rantaa yli kilometrin verran koko kadun leveydeltä. Sitten tuli stop. Národní třídalla Spálenán ja Na Perštýněn risteyksessä, hiukka kansallisteatterin suuntaan, seisoivat mellakkapoliisirivistö. Ei vain yksi rivi, vaan viiden mellakkapoliisin syvyinen rivistö. Täydessä varustuksessa, läpinäkyvät muovikilvet, kypärät, visiirit, pamput ja muu asiaan kuuluva. Joukkomme töin tuskin, takana tulevien paineesta johtuen, pysähtyy niin että ensimmäiset ovat vajaa pari metriä mellakkapoliisirivistöstä. Poliisit pysyvät tässä vaiheessa kivikasvoisina ja pikku hiljaa mielenosoittajat täyttävät koko kadun aina teatterille asti. Poliisien takana Máj-tavaratalon (nykyinen Tesco, välillä ollut myös K-Mart) edessä ja molemmilla sivukaduilla näkyi komentokäyttöön varattuja radiobusseja, vesitykkiäautoja ja muuta rekvisiittaa. Tilanne kuitenkin pysyy rauhallisena ja pian alkavatkin tytöt ojentaa ja heitellä kukkia poliiseille hyvän tahdon eleenä. Alamme myös laulaa, useimmin toistuva laulu on **Bob Dylanin** ”We shall overcome” välillä tshekiksi, välillä englanniksi laulettuna. Aika kului, tilanne pysyi ennallaan. Mielenosoittajat lauloivat, alkoivat palella kylmässä marraskuun illassa ja yrittivät puhua mellakkapoliiseja ympäri avaamaan rivinsä ja liittymään protestimarssiin. Aina välillä autojen kovaäänisistä kaikui kehotuksia mennä kotiin, epävirallisesti ehdotettiin että marssia voisi jatkaa pitkin esikaupunkeja, kuitenkin Wenzelinaukion ja Vanhankaupunginaukion kaukaa kiertäen. Kylmä todellakin alkoi seistessä vaivata, muuten tunnelma pysyi hyvänä. Tilanne niin kutsutusti jähmettyi pariaksi tunniksi. Mielenosoittajat eivät lähteneet kotiin ja mellakkapoliisit eivät avanneet rivistöjään.

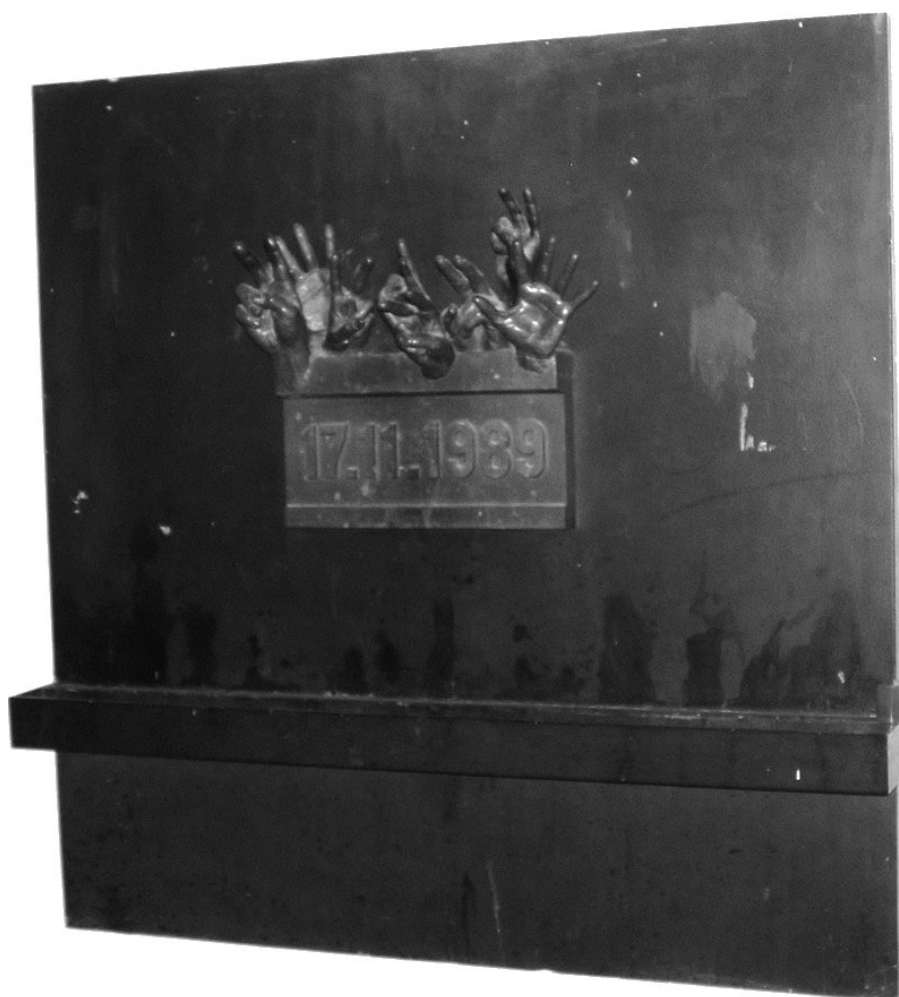
Alkoi jo tuntua, että kyseessä on väsyttämistaktiikka, kunnes yhtäkkiä sivukaduilta ryntäsi osin lapioin

² Pääkatuja, johtaa joelta Kansallisteatterin luota kohti Wenzelinaukiota.

aseistettuja punabaretteja ja samanaikaisesti mellakkapoliisit ryntäsivät edestä päin väkijoukkoon pampuilla hakaten ja kilvillä tunkien. Ensimmäiset 5 - 10 000 mielenosoittajaa olivat täten motissa kahden väkivaltaisen yksikön välissä. Mieleltöntä, perustetonta hakkaamista joka puolella. Osa mellakkapoliiseista tosin tuntui enemmän olevan väkivaltaisia "viran puolesta" ilman sydämen vakaumusta, sen verran mietoa pamputtaminen oli. Osa taas osoitti selviä sadistisia taipumuksia, kuten se mellakkapoliisi, joka riisui suojahansikkaansa lyödäkseen nyrkillään rajun koukun kasvojaan suojaavan, kokoon käpertyneen hennon teinitytön kyynärvarsien välistä. Monia raahattiin pidätettäväksi, osa pääsi pakoon ja osa vain jätettiin huomiotta. Mitään logiikkaa ei ollut, kuten diktatuureissa ei yleensäkään. Osa mielenosoittajista, joita ei pidätetty, lähti kotiin ja pysyi siellä aina seuraavaan päivään asti pidätystä peläten. Osa jatkoi ennalta sovittuihin ohjelmiin, kuten talousopiskelijoiden Gama-klubin kokoukseen Meteor-hotellin M-klubilla – jossa Manchester School of Economicsin professori **Tudor Rickardsin** piti pitää klubin jäsenille yksityisluento puhuttuaan aiemmin päivällä laajemmalle yleisölle Radiopalác-elokuvateatterin tiloissa. Joku taasen nautti ennen moista kokousta vielä pitkästä, kuumasta kylvystä Ambassador-hotellin 4. kerroksen sviitissä, josta

parvekkeelta edustava näkymä Wenzelinaukiolle.

Vaikka 17.11. varsinaisesti mitään kumousta suoranaisesti ei tapahtunut, merkkasi päivämäärä kuitenkin kommunistivallan sortumista. Syynä oli voimankäyttö, jonka kautta keskiluokkaan ja ylempään keskiluokkaan kulkeutui olennainen sanoma: Hallitus, joka pamputtaa rauhallisia mielenosoittajia sairaalakuntoon, ei ansaitse muuta kuin tulla keikautetuksi. Tuon päivän jälkeen lääkärit, upseerit, byrokraatit jne., jotka olivat olleet suhteellisen lojaaleja vallitsevalle yhteiskuntajärjestykselle, vetivät maton sen alta. Vain koska olivat nähneet omien, kunnollisten lastensa tulevan kotiin nenä murtuneena, ruhjottuina tai joutuneen pidätetyksi siksi, että halusivat kertoa, etteivät tykkää vallitsevasta järjestelmästä. Sinä yönä ja seuraavan päivän kuluessa "moc bezmocných" eli "voimattomien mahti" kuten Václav Havel rezhiimikriittisen kirjoituksensa aikoinaan Gustav Husákin valtakaudella 1978 muotoili, sortui moraalisesti. Kesti vain muutaman päivän kun käytännön valtakina oli siirtynyt kansalaisfoorumille OF:lle (Občanské forum). Tshekkoslovakia oli vapaa. •

Muistolaatta Prahan
Narodni trida-kadulla
17.11.1989 tapahtumista.

Kuva: Aki Pulli

Gdanskian telakat, muutosvoimien pesä.

Kuva: Wikimedia Commons. Brosen.

Solidaarisuus-liike ja Lech Wałęsa – Puolan vapautuksen viime askel

AKI PULLI

Syntä ja nousu

Puolan historia reaaliosialismin aikana on täynnä näennäisesti irrallisia tapahtumia, jotka kuitenkin ovat voimakkaasti kytköksissä toisiinsa. Esimerkiksi Gdańskissa, muualla kolmoiskaupungissa (Gdańsk, Sopot & Gdynia) ja Pohjois-Puolassa joulukuun 1970 mellakat, jotka johtivat **Władysław Gomułkan** eroon ja **Edward Gierekin** nousuun Puolan kommunistien johtoon, olivat alku kulutusjuhlille, joilla Puola ulkomaisen lainanoton turvin piti valuuttansa melko vakaana ja kansalaisten elintason kohtuudessa. 1970-luvun alussa puolalaisilla oli varaa matkustaa ja kuluttaa – tosin kaikki tapahtui velaksi. Nälkä kasvaa syödessä ja kun 1973 öljykriisin jälkimainingeissa vyötä oli jossain vaiheessa pakko kiristää, johti se tyytymättömyyteen. Ihmisten halu vaikuttaa asioihinsa poliittisesti kasvoi myös suhteellisen vapauden myötä. Puolalaisen, vakaumukselliseksi antikommunistiksi tiedetyn Kardinaali **Karol Wojtyła**n valinta paaviksi lokakuussa 1978 antoi monille puolalaisille tarpeellisen annoksen itsetuottamusta tilanteessa, jossa katolinen kirkko ja voimakas henkilökohtainen usko koettiin ainoiksi riittävän voimakkaiksi vastapooleiksi ateismiin nojaavalle neuvostovaiikutteiselle puolalaiselle kotikommunismidiktatuurille. Kaikki nämä tekijät vaikuttivat siihen, että Gdańskissa alkoi silloisella

Leninin telakalla 1978 liikehdintä, jossa keskeisenä vaatimuksena oli vapaan, ei-kommunistisen ammattiyhdistysliikkeen muodostaminen. Nytemmin **Johannes Paavali II**:ksi kutsutun Wojtyła:n vierailu Puolaan kesäkuussa 1979 oli myös ratkaiseva psykologinen merkitys ja ammattiyhdistysliikkeeseen kanavoitunut oppositio sai paavin sanoista ja teoista lisärohkaisua. Gdańskista alkaneet tuhansien työläisten lakot, joukkokokoukset ja laajat mielenosoitukset levisivät koko maahan vuoden 1980 aikana ja johtivat sitten hallituksen periksiantoon elosyyskuussa 1980. Gierekin hallitus salli puolueesta riippumattoman ammattiliiton perustamisen ja lakko-oikeuden, mutta Gierek itse joutui eroamaan ja syyskuussa 1980 hänen tilalleen valittiin **Stanisław Kania**. Uuden Solidaarisuus/Solidarność -ammattiliiton itseoikeutetty johtohahmo oli massaprotesteissa ja neuvotteluissa kannuksensa hankkinut alle nelikymppinen gdanskilainen sähkömies **Lech Wałęsa**, jonka viiksistä tuli maailmanlaajuinen tavaramerkki.

Unelmat sortuvat - vain noustakseen tuhasta

Kolmantenatoista joulukuuta 1981 unelma vapaasta Puolasta sai vakavan iskun, sillä kenraali **Wojciech Jaruzelski** ja hänen WRON -lyhennettä kantava junttansa kaappasivat vallan ja julistivat sotatilain voimaan. Oireena voitiin pitää lokakuussa 1981

Lech Wałęsa. Mies viiksineen ja kannattajineen.

tapahtunutta Kanian syrjäyttämistä ja hänen korvaamistaan Jaruzelskilla. Wałęsa ja muut Solidaarisuus-johtajat sekä lukuisia muita avainhenkilöitä pidätettiin 13.12. ja kansalaisvapauksia rajoitettiin huomasti. Kolme päivää sotatilalain julistamisen jälkeen Sleesiassa, Wujekin hiilikaivoksessa lakkoa murtamaan lähetetyt ZOMO-joukot avasivat tulen väkijoukkoon ja 9 ihmistä kuoli, 21 haavoittui. Se lieene sotatilalain verisin päivä. Muutenkin ZOMO-joukot olivat vihattuja, vaikkei armeija (LWP) tai varsinkaan kommuninen miliisi (MO) olleet kovin korkeassa kurssissa. Muutenkin eri turvallisuusjoukkojen yksiköt, mutta varsinkin ZOMO:t terrorisoivat siviiliväestöä laajemminkin.

Vaikka sotatilalaki virallisesti kumottiinkin jo heinäkuussa 1983, eivät valitettavasti olot paljoa parantuneet. Lech Wałęsankin elämä sujui ”epähenkilönä”, milloin vankilassa, milloin lyhyemmän aikaa pidätettynä, kotiaarestissa tai vain ainoastaan salaisen poliisin aktiivisesti valvomana. Häneltä oli poliittinen toiminta kielletty, mutta silti yksityisissä tapaamisissa mm. **Tadeusz Mazowieckin**, **Jacek Kurońin** sekä **Bronisław Geremekin** kanssa ja Gdanskin Birgitan kirkon (sw. Brygida) pihalla **Henryk Jankowskin** tulisieluisten jumalanpalvelusten jälkeisissä lyhyissä puhetilaisuuksissa Wałęsa jaksoi motivoida ja rohkaista ihmisiä noina vaikeina vuosina. Gdańskin piispa **Tadeusz Gocłowski** oli myös merkittävä taustavaikuttaja tässä vaiheessa.

Myös kommunistien ylilyöntejä tapahtui edelleen, kuuluisimpana esimerkkinä lieene varsovalaisen papin, isä **Jerzy Popiełuszkon** murha lokakuussa 1984. Silti Solidaarisuus oli liian vahva nujerrettavaksi – ainakin niillä menetelmin, mitä kommunistihallinto Puolassa oli valmis käyttämään. Vain sen aktiivista toimintaa voitiin häiritä ja virallinen toiminta estää. Lech Wałęsalle lokakuussa 1983 myönnetty Nobelin rauhanpalkinto oli omiaan pitämään maanalaisten

vastarintahengen voimakkaana. Talouskriisiä Jaruzelski kumppaneineen ei saanut kuriin. Kauppojen hyllyt pysyivät tyhjinä ja monia peruselintarvikkeita, luksustuotteista puhumattakaan, sai vain Pewex ja Bałtyka -valuuttapuodeista vapaasti vaihdettavalla valuutalla, tai sitten yksityisistä kauppoista ja toreilta tavallisen palkansaajan perspektiivistä huimiin hintoihin. Kuten vitsikin sanoi: ”Mitä yhteistä Puolalla ja Yhdysvalloilla? Molemmissa saa taaloilla kaiken mitä haluaa ja złotyilla ei mitään.”

Yleinen tyytymättömyys kasvoi sellaisiin mittasuhteisiin, että Solidaarisuus oli kutsuttava neuvottelupöytään. Vuonna 1989 järjestettiin niin kutsuttujen pyöreän pöydän neuvottelujen tuloksena jo ehdokasasettelultaan osin vapaat vaalit ja seuraavaksi olikin vuorossa jo vapaa Puola, jonka ensimmäiseksi presidentiksi Lech Wałęsa valittiin.

Laineet yli rajojen

Solidaarisuus-liikkeen vaikutus ei suinkaan jäänyt Puolan rajojen sisälle, vaikka onkin vaikea tarkkaan analysoida, missä määrin Puolan tapahtumat vaikuttivat muiden maiden vapautuskehityksessä. Joka tapauksessa vaatimukset johtavasta kommunistipuolueesta riippumattomien ammattiyhdistysten ja organisaatioiden muodostamiseen voimistuivat muuallakin ja pelko ”Puolan taudin” leviämisestä ja vallastaan huolissaan olevien kommunistiruhtinaiden vastatoimien vaikutus saattoi olla jopa suurempi kuin Solidaarisuuden suora impakti. Toisaalta Solidaarisuuden synty, sotatilalain julistus ja Wałęsan saama Nobelin rauhanpalkinto olivat mahdollistaneet salata tiukemmankaan uutispimennon maissa ja valtiollisen tiedonvälityksen tulkinnat olivat laajan kritiikin kohteena suljetuimmisakin yhteiskunnissa. Poliittisesti aktiivinen osa väestöstä, niin kutsutut toisinajattelijat ja muut poliittisesti kommunistien valtamonopolia aktiivisesti haastamaan pyrkivät, seurasivat toki tiukasti Puolan tapahtumia ja yrittivät oppia niistä omia vastaavia tilanteitaan varten.

Itä-Saksassa koettiin tarpeelliseksi rajoittaa kansalaisten matkailua Puolaan. 1980-luvulla DDR:n kansalaiset pääsivät naapurimaistaan vapaasti vain Tshekkoslovakiaan, Puolaankin heidän oli anottava omilta viranomaisiltaan erillinen ”Anlage zum Pass”, jonka saamisen edellytyksenä oli joko kutsu Puolasta tai valmismatkalle osallistuminen. Näin nähtiin tarpeelliseksi rajoittaa kansalaisten vapaata kanssakäymistä poliittisena renegaattina pidetyn itäisen naapurin kanssa. Huomattavaa on, että melko vapaaseen Unkariinkin pääsi helpommin, vaikka esimerkiksi juuri länsi- ja itäsaksalaisten välisiä epävirallisia kohtaamisia oli huomattavasti helpompi järjestää turisteja vilisevässä Budapestissa tai Balatonin rannoilla kuin Puolan sosialismin aikaisissa karuissa kaupungeissa. Matkustuslisälehti (Anlage) oli myös hankittava, mutta kutsua tai järjestettyä matkaa ei tarvinnut. Sama päti kaikkiin muihinkin itäblokin maihin, Neuvostoliittoa lukuun ottamatta. Se oli kuitenkin monessa muussakin itäblokin sisäisessä asiassa oma lukunsa.

Tshekkoslovakiassa oltiin ylpeitä omasta elintasosta ja Puolaa pidettiin köyhänä, puutteesta kärsivänä naapurina, jossa kuitenkin sekä ennen että jälkeen sotatilan monet kansalaisvapaudet olivat kuitenkin paremmalla tolalla. Kuvaavaa onkin kommunistiajan vitsi, jossa tshekkikoira Puolassa valittaa paikallisille koirille, ettei Puolassa ole lihaa tai makkaraa ja Tshekkoslovakiassa kaikki paikat notkuvat edullista lihaa ja leikkelettä. Puolalaiset hurtat sitten tiedustelevat, miksi tämä ylipäänsä tuli Puolaan. Vastaus: ”Onhan minunkin joskus saatava haukkua”. Voimakkaasti katolisessa Slovakiassa myös puolalaisen paavin esimerkkivaikutus oli merkittävä. Maallisempien tshekkien osalta uskonto taas oli melko marginaalisessa asemassa.

Tuskin voidaan pitää myöskään sattumana, että Pariisissa YK:n Yleismaailmallisen ihmisoikeuksien julistuksen 40-vuotisjuhlassa 1988, ensimmäisellä matkallaan ulkomaille sitten sotatilan julistamisen, Wałęsa tapasi Neuvostoliiton johtavan toisinajattelijan, vuonna 1975 Nobel-palkitun **Andrej Saharovin** (Nobelin palkinnon miehensä puolesta oli käynyt noutamassa vaimo **Danuta Wałęsa**).

Yleisesti ottaen valveutuneissa piireissä oltiin ylpeitä, ja erilaiset solidaarisuusosoitukset Solidarnośćin tultua sallituksi ja varsinkin kun sen toiminta oli kielletty, eivät olleet tavattomia. Rautaesiripun takaisissa maissa ne sympatian osoitukset olivat pakosta kuitenkin huomattavasti peitellympiä kuin lännessä, jossa avoimesti voitiin tunnustaa punavalkoista väriä.

Vapautuminen

Lopullinen vapautuminen sujui melko jouhevasti niissä maissa, joissa kommunistipuolue vapaaehtoisesti oli valmis luopumaan valtamonopolistaan. Puolassa ja Unkarissa ratkaisevat askelet otettiin vuoden 1989 aikana, mikä puolestaan motivoi naapureiden kansalaisia, ennen kaikkea Tshekkoslovakiassa, Itä-Saksassa ja Romaniassa ottamaan tapahtumien kulun omiin käsiinsä kommunistimonopolin purkamiseksi. Myös Baltiassa nähtiin jo 23.08. Puolankin kohtaloon merkittävästi vaikuttaneen Molotov-Ribbentrop-sopimuksen muistomielenosoitusta, niin kutsuttu Baltian ketju, jossa kansalaiset ulottivat kätensä koko Baltian halki.

Neuvostoliitossa ratkaiseva askel tapahtui vasta elokuussa 1991, kun **Gorbatschovin** empivän ja haparoivan hallinnon pyrki korvaamaan **Gennadi Janajevin** johtama junta. Edes venäläiset eivät silloin suostuneet olemaan pelkkiä lampaita vaan nousivat **Boris Jeltsinin** johdolla vastustamaan vallankaappausta. Silloin kaatui Euroopan viimeinen kommunistivaltio ja ketjureaktio, jossa Puolan kansalla, Lech Wałęsalla ja Karol Wojtyłalla oli olennainen osuus, sai positiivisen välitilinpäätöksen. Valitettavasti takaiskuja on sittemmin seurannut, mutta kaikkien menestyksekkäiden vapautustelijoiden hengessä on pyrittävä siihen, että ne olisivat vain väliaikaisia. ●

Kuva: Alexander Mayer. Wikimedia Commons

TOSINE & NEFA

**Mielikuvitusmuuri Historican ja Villa Ranan väliltä
on purettu jo vuosia sitten!**

Kuva: Jurek Durczak. Wikimedia Commons

TOSINE & NEFA

Yhdessä kohti loistavaa tulevaisuutta!

Alien

30 vuotta ulkoavaruuden uhkaa

LASSE RANTA

Vuonna 1979 eräs eliö tunkeutui elokuvayleisön tietoisuuteen tavalla, jota ei ollut ennen nähty eikä koettu. **H.R. Gigerin** luoma ksenomorfi lienee tätä nykyä elokuvahistorian tunnetuimpia avaruushirviöitä, joka on kylvänyt kauhua, pelkoa ja kuolemaa kuudessa elokuvassa 26 vuoden aikana. Alien on ollut inspiraation ja jäljittelyn kohde lukemattomille populaarikulttuurin harrastajille, joten kyseinen elokuvasarja ansaitsee tulla mainituksi Tosine-lehdessä merkkivuotenaan. Tämä artikkeli keskittyy neljään itsenäiseen Alien-elokuvaan, sillä toimittaja on sitä mieltä, että AvP:t olisi voinut jättää tekemättä.

Hudson: Is this gonna be a stand up fight, sir or another bughunt?

Gorman: All we know is that there's still no contact with the colony, and that a xenomorph may be involved.

Frost: Excuse me, sir, a-what?

Gorman: A xenomorph.

Hicks: It's a bughunt.

– Aliens, 1986

Scott: Alien – kahdeksas matkustaja, 1979

”Avaruudessa kukaan ei kuule huutoasi.”

– elokuvan mainoslause

Ridley Scottin tarkoitus oli luoda tyly ja piinaava sci-fi-seikkailu. Tähtien sota oli kaksi vuotta aiemmin tehnyt avaruudesta kokoperheen seikkailukentän, Scott lähti luomaan uudenlaista ilmaisua. Hänen avaruutensa on ahdistava, aggressiivinen, arvaamaton ja vaarallinen, ja sieltä löytyvät asukkaat vihamielisiä ja tappavia. Scottin universumi on paikka, josta Skywalker ja kumppanit näkevät painajaisia joka yö. Viidakon laki vallitsee kaaoksessa: Tapa tai tule tapetuksi. Useimmiten tapahtuu molempia. ”Tähtien sota oli Beatles, me olimme Rolling Stones.” –Scott. Ensimmäinen Alien-elokuva antoi perusajatuksen ja hyvin tarkat suuntaviivat tulevalle Alien-mytoлогialle, vaikka tuskin Scottilla tai sittemmin saagan loppuun asti vievällä **Sigourney Weaverillä** oli 1979 aavistustakaan, millaisiin mittasuhteisiin skenaario kasvaisi.

Ensiksi tarinan ”nimihenkilö”, ksenomorfi. Täydellinen biologinen kokonaisuus (tämä mainitaan usein varsin

ihaillemaan sävyyn), isokokoinen, nopea, voimakas, ketterä, kiukkuinen, peloton ja sitkeä petoeläin, jolla on tappavaa happoa verenä ja äärimmäinen eloonjäämis-, saalistus- ja puolustautumisvietti. Olento muistuttaa paljon liskoa mutta on ehdottomasti hyönteinen. Eliö kehittyy muodonmuutoksessa, joka tosin poikkeaa melkoisesti suruvaipasta. Se muhii aikansa kuningattaren munimassa munassa, kuoriutuu ja vaeltaa ympäriinsä, kunnes se saa läheisyyteensä elävän organismin. Tämä on ns. Facehugger-vaihe. Se kiinnittyy isäntäeliön kasvoille, pitää tämän aikansa hengissä ja istuttaa itsensä tämän sisään. Lämpimässä ja kosteassa eliö muuntuu, ja alkaa Chestbuster-vaihe. Täysikasvuinen Chestbuster repii tiensä isäntäeliön rinnan läpi. Istuttamisen ja murtautumisen välillä kuluu aikaa vain tunteja. Chestbuster kerää energiaa ja voimaa syömällä pieniä mömmöttimiä kuten piennisäkkäitä ja hyönteisiä. Ja sitten se kasvaa. Aikuinen (Drone) on se hirviö, jona me olemme Alienin oppineet tuntemaan. Parimetrinen, limainen, sihisevä ksenomorfi, joka piileksii ilmanvaihtokanavissa, pimeissä nurkissa ja katoissa. Ajatusta nopeampi kynsi- ja hammasmonsteri, jota eivät edes lämpö- ja liiketunnistimet havaitse kunnolla. Se ei koskaan jätä kohtaamaansa henkiin. Koska jokainen ei-alien on uhka sille, kuningattarelle ja pesälle.

Toiseksi ihmisten väliset suhteet. Ensimmäisessä elokuvassa Ripley ei ole vielä keskiössä, vaan päähenkilön rooli lankeaa hänelle toisten kuolemien myötä. Myöhemmin Ripley on yhtä kuin Alien-elokuva. Hän on tosin jatkuvasti etäinen ja tapettiin hukkuva, sillä hirviö on näiden elokuvien todellinen tähti (vertailun vuoksi mainittakoon tässä Hellraiser-elokuvien ”Pinhead”, hirviö ja tähti, päähenkilöitä suosituimpi ja tärkeämpi). Ripley on siis mukana pelkästään jatkuvuuden nimissä (ja Sigourney Weaverin tahdosta). Yksilöitä tärkeämpiä tekijöitä ovat näiden muodostamat ja edustamat organisaatiot.

Alien (1979) - Ridley Scottin painajaisvisio on erinomaisen uskollinen H.R. Gigerin näkemyksille.

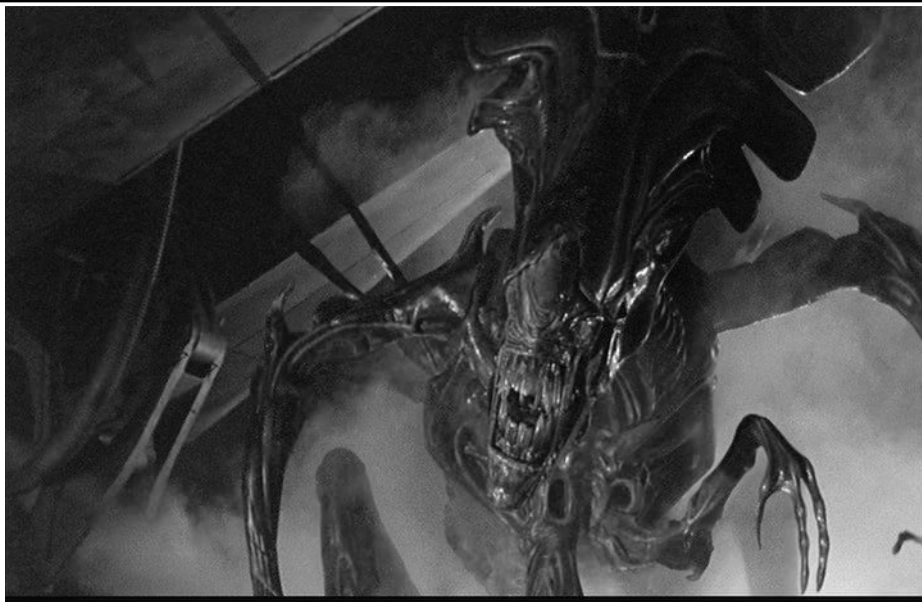
Katsojan sympatiat ovat aina päähenkilöiden edustamien joukkojen ja yhteisöjen puolella. Ensimmäisessä elokuvassa rahtialuksen miehistö, toisessa merijalkaväen yksikkö, kolmannessa vankila ja neljännessä salakuljettajat. Näihin perehdytään myöhemmin. Yksi yhdistävä tekijä kaikissa elokuvissa on salaperäinen yhtiö Weyland-Yutani, jonka motiivi on saada haltuunsa elävä aikuinen avaruusolio-organismi, keinoja ja uhreja kaihtamatta. Yhtiö ("company" tai "corporation") edustaa siis uhkaa päähenkilöille. Asetelman symboliikka on siinä, että todellisuudessa ihmisen suurin vihollinen ei tule ulkoa, vaan sisältä. Itse asiassa avaruusolentoja ei voida edes pitää sananmukaisesti pahoina. Ne vain toteuttavat luontoaan. Yhtiön edustajia (liikemiehiä, tieteilijöitä) ajavat vain ahneus ja uteliaisuus. Kuten Ripley toteaa osuvasti toisessa Alien-elokuvssa: "Ainakaan ne (oliot) eivät petä toisiaan hemmetin provikkapalkan takia." Itse asiassa uhrautuvaisuudessaan ja uskollisuudessaan oliot ovat hyvinkin inhimillisiä. Ihmisenäkökulman ja dramaturgian takia ne vain mielletään vihamielisiksi.

Myöhemmät elokuvat ja ilmiömäisesti levinnyt fandom rikastuttivat Alien-maailmaa entisestään. Paketti oli kuitenkin koossa jo tässä vaiheessa. Kesti silti vielä seitsemän vuotta, ennen kuin Alien alkoi saada elokuvallista lihaa luidensa ympärille. 1986 ohjaajaksi tuli **James Cameron**, joka ei pettänyt fanien odotuksia.

Cameron: Aliens - Paluu, 1986

Action-Cameronin visiossa ei ole juuri rahtuakaan ykkös-Alienin klaustrofobisesta ahdistuksesta. Yritystä on, mutta kyseessä on loppujen lopuksi melko tyypillinen kasariräimistely. Senhän Cameron kieltämättä osaa. Hieman kankeiden alkujaksojen jälkeen Kakkos-Alien saa puolivälin tienoilla arvoisensa melskevaihteen päälle. Rainasta ei puutu pyssyjä, kuteja, räjähdyskäsineitä, liekkejä, kiperiä tilanteita, taipunutta terästä ja muutama patkua suolia. Kenties juuri tästä syystä monet pitävät tätä osaa sarjan onnistuneimpana jatko-osana.

Tai kenties pikemminkin siitä, että Kakkos-Alien selkiyttää enemmän ksenomorfin olemusta. Tässä osassa lajin organisaatio ja toimintatavat tuodaan esille tarkemmin kuin ykkösosassa. Elokuvassa ei keskitytä yhteen yksilöön, vaan laumaan ja pesään, ja olio kuvaillaan yksityiskohtaisemmin: Isäntäeliön kotiloittaminen (alkuperäisessä ykkösosassa tämä Dallasin ja Brettin todellisen kohtalon kertonut kohta oli leikattu pois), sekä kuningatarkeksäinen muurahaisorganisaatio sotilaineen ja työläisineen.

Aliens - Ksenomorfikuningatar lienee scifihirviöistä tyylikkäämpiä.

Tässä mielessä Aliensin merkitys on jatkosarjan huomattavin.

Kolmas syy on ihmishahmojen monipuolisuus ykkösosaan verrattuna. Scott käytti pienessä henkilögalleriassaan rutinoituneita luonnanäyttelijöitä (**Ian Holm, John Hurt, Yaphet Kotto, Tom Skerrit, Harry Dean Stanton**), jotka kykenivät kehittämään paperisia hahmojaan. Kakkosessa näyttelijät ovat tuntemattomampia ja hahmot aidompia, ja katsojalle annetaan paljon aikaa tutustua heihin. Siksi heidän kohtalonsa kiinnostaa. Osa hahmoista on hieman karikatyyrisiä, mutta heistä löytyy mielenkiintoisia ulottuvuuksia. Meillä on lipevä yhtiön mies, tyyliä päällepäsmäri, kokematon johtaja, asiallinen ja kylmähermoinen Hicks (**Michael Biehn**), jatkuvasti ylikierroksilla käyvä Hudson (**Bill Paxton**), ylisotilaallinen naishahmo, jonka plasma-aseessa lukee Adios, ja tämän übercool tutkapari. Sitten vielä humaani androidi. Monipuolinen katras tuo esimakua neljännen osan antisankaripurukasta. Cameron tuo tavoilleen ominaisesti vastakohtat toistuvasti yhteen. Sotilaista viimeisimpien joukkoon jäävät Hicks ja Hudson, jotka ovat kuin yö ja päivä. Hicks viileän rauhallinen kovassa paikassa, Hudson on kuin höyrykattila. Tunnetuimpana esimerkkinä kohta, jossa alkujaan toisiinsa viileästi suhtautuneet Vasquez (**Jenette Goldstein**) ja Gorman (**William Hope**) räjäyttävät itsensä ja joukon ksenomorfeja, kumpikin toisistaan ja kranaatista tiukasti kiinni pitäen.

Fincher: Alien3, 1992

Maaailman keltaisin elokuvaohjaaja **David Fincher** halusi kantaa kortensa kekoon (tai pikemminkin Weaver halusi, että Fincher haluaisi). Lopputulos on kuitenkin paha ohilaukaus. Alien eksponentti kolme tuo saagaan hyvin vähän uutta, ja sen tarkoitus onkin vain syventää aiemmin opittua. Weyland-Yutanin ihmisarvoa alentava toiminta alleviivataan kahdella paksulla tussilla. Esille tuodaan viimeinen Gigerin luomista ksenomorfityypeistä: Runner, ksenomorfi-

Alien3 - Kolmas kohtaaminen.
Ripleyn painajainen ei pääty
koskaan.

Alien Resurrection -
Ylönousemuksen
katkera loppu-
kohtaus. Ripley on
kaikkialla vieras
omiensa luona.

lajin **Usain Bolt**. Lisäksi kerrotaan Ripley'n etunimi. Kaiken kaikkiaan Kolmos-Alienin merkitys kokonaisuudessa on siis triviaalilla tasolla, josta voi olla iloa vain faneille. Elokuvallisestikin se on heikko. Jotenkin siitä on vain tullut niin kiinteä osa saagaa, että sen puuttuminen tuntuisi oudolta. Keltainen on joka tapauksessa ihan nätti väri.

Ripleyllä on elokuvassa repliikki, jossa hän toteaa oliolle lakonisesti: "Olet ollut osa elämääni niin kauan, etten muista enää mitään muuta." Samaa voisi sanoa Sigourney Weaverin urasta. Tuskin kukaan muistaa häneltä mitään muuta roolia kuin luutnantti Ellen Ripley'n. Hän loi hahmosta poikkeuksellisen tyypin: särmikkään ja uskottavan naissankarin, joka tuhoaa hirviöitä kuin Buffy parhaimmillaan, mutta ilman ihmissuhdelööperiä. Ei muunlainen sankari näin tyyssä maailmassa pärjäisikään. Aikajänne on suuri: elokuvallisesti 18 vuotta, kerronnallisesti neljännessä millenium. Tänä aikana Ripley muuttuu pohjimiltaan hyvin vähän. Häneen tulee koettelemusten koulimana lisää kovuutta, mikä osuu huippuunsa toisen elokuvan lopussa ja vallitsee kolmannessa ja neljännessä osassa. Eikä hän ehkä myöhemmin luota kohtaamiinsa ihmisiin niin siekailematta. Lopulta myös kyynisyys saa pysyvän jalansijan Ripley'n maailmankatsomuksessa, kun hän huomaa, että teki mitä tahansa, huonosti käy. Neljännen elokuvan alussa Ripley antaakin väsyneen tuomion: "Te kuolette kaikki."

Jeunet: Alien: Resurrection, 1997

Alien-saaga sai itsenäisenä elokuvasarjana arvoisensa lopun. Paljon lankoja solmitaan yhteen. Ksenomorfit ovat jo luonnollinen osa teknoysteemiä. Weyland-Yutani ei enää ole kuvioissa, mutta tieteelliset ambitiot osoittautuvat yleismaailmallisiksi. Kuningatar pääsee vihdoon esille omassa persoonassaan – synnyttäjänä ja pesänvartijana. Hän on morfyhteisön koossa pitävä voima. Luonnon peukaloimisen tuloksena syntyy erikoinen eliö, puolimorfi eli ihmisen ja avaruusolion ristisiitos. Paljon muutakin viimeinen Alien tarjoaa. Kiehtovin on identiteettien kamppailu, joka Ripley'n sisällä käy. Alussa hän sanoo olevansa luutnantti Ellen Ripley. Call (**Winona Ryder**) toteaa sen olevan mahdotonta, sillä Ripley kuoli 200 vuotta sitten. Hän vaikuttaa ihmiseltä, mutta ksenomorfi vaikuttaa hänessä voimakkaasti muutenkin kuin

fyysisinä parannuksina. Häneltä kuitenkin puuttuu näille ominainen laumamieli. Loppujen lopuksi hän piittaa vain itsestään ja omasta eloonjäämisestään. Hän tappaa ksenomorfin, koska "se oli tiellä." Hän auttaa asemalle jumiin jääneitä ihmisiä, mutta tekee sen varmistukseksi oman selviytymisensä. Mutta lopulta hänen ksenomorfipuolensa ei enää pysty kestävänsä kuningattaren kärsimystä. Unohtumaton kohtaus pesässä kuuluu sarjan vavahduttavimpiin. Helppoa ei ole muillakaan: esimerkiksi syntetinen Call, kone, mutta ihmistä humanimpi – lähempänä Bishopia (**Lance Henriksen**) kuin Ashia. Hänkin joutuu toimimaan vastoin ohjelmointiaan, mikä on ehkä pahinta, mikä androidille voi tapahtua.

Ylönousemus on yksityiskohtien ja nostalgia-pisteiden ilotulitusta. Hienosti toteutettuja kohtauksia ovat muun muassa alun koripallokohtaus; samoin se, missä Ripley tuhoaa laboratoriossa aikaisemmat epäonnistuneet kloonit ('must be a chic-thing'); se, missä ihmiset pakenevat olioita veden alla vain päätyäkseen munia täynnä olevaan huoneeseen; se, missä Purvisin (**Leland Orser**) rinnasta hyökkäävä Chestbuster tappaa tullessaan niljakkaan Wrenin (**J.E. Freeman**). Ja tietenkin jo mainittu legendaarinen pesäkohtaus. Faneja riemastuttavat viittaukset aiempiin elokuviin. "Hän on leivän-paahdin," sanoo Purvis, kun Call paljastuu robotiksi. Samoin Bishop kuvaili itseään Alien3:ssa. "Voimmeko luottaa häneen," sanoo puolestaan Call Ripleystä. "En luota keneenkään," Christie (**Gary Dourdan**) murahtaa. Saman vuoropuhelun kävivät Ripley ja Dallas ensimmäisessä elokuvassa. "Tapa minut", anelee Ripley'n epäonnistunut irvokas kloon, kuten kotiloitettu Dallas ykkösosassa. Tämä on myös ainoa elokuva, jossa esiintyvät kaikki kolme ksenomorfityyppiä: Drone, Runner ja kuningatar, vieläpä erinomaisesti ja tarkasti esitettyinä.

Alien-saaga päättyy maapallolle keskelle dystooppisia näkyjä. Paluu on katkera yli 250 vuotta poissa olleelle Ripleylle: "Olen itsekin muukalainen täällä." Siihen ei ole paljoa lisättäviä. •

Ajatuksen pelottava voima

LASSE RANTA

Kauhuelokuvat ovat tuotettuja painajaisia. Lähtökohtaisesti ne antavat lupauksen pelosta ja ahdistuksesta, johon katsoja itsensä vapaaehtoisesti asettaa. Paljon asioita tapahtuu katsojan mielessä. Hän tuntee alitajuisesti kauhuelokuvan ”säännöt”, ja odottaa niiden toteutuvan. Vaikka elokuvat genren sisällä vaihtelevat suuresti, fundamentaalinen ajatus pysyy samana. Tehokkaan kauhuelokuvan tekeminen vaatii tarkkaa psykologista silmää. Tekijän on tunnettava ihmisen alitajunta.

Kauhuelokuvan ulkoisia piirteitä ovat yliluonnollisuus (perinteinen hirviökauhu, esim. Frankenstein), ylimaallisuus (science fiction -kauhu, esim. Alien), väkivalta (splatter- ja slasher-elokuvat, esim. Halloween) ja ihmismielen kieroutuneisuus (psykologinen kauhu, esim. Uhrilampaat). Kuten todettu, pääpiirteissään nämä alagenret erottuvat toisistaan selkeästi. Yhdistävänä tekijänä on halu kohdata yliluonnollinen luonnollisessa ympäristössä. Kauhuelokuvan viehätys perustuu juuri tähän absurdiikkaan. Katsojalle luodaan keinotekoinen kauhutila. Vaikka järki sanoo, että nähtävä asia ei voi olla mahdollinen, mieli ja alitajunta protestoivat. Minkä tahansa elokuvan vetovoima perustuu katsojakokemuksen intensiteettiin. Siten käsitys toden ja epätoden ristiriidasta jatkuu elokuvan loppuun asti, kunnes on aika palata todellisuuteen.

Mytologinen ulottuvuus on läsnä monissa kauhuelokuvissa. Ne tapahtuvat usein klassisten alkuelementtien – maa, ilma, tuli, vesi – yhteydessä, kuten Käärme ja sateenkaari (maa juontuu elävältä hautaamisen ja epäkuolleen tematiikasta) Usva (ilma, joka tuhoaa ihmisen), Uhrijuhla (tuli) ja Tappajahai (vesi). Maisema on tavallisesti karu alkumaisema (Blair Witch Project, Evil Dead, The Hills Have Eyes) tai laboratorio, jossa hirviö saa alkunsa (Frankenstein, Kärpänen). Esimerkiksi juuri Frankenstein on lähtöisin Faustus- ja Prometheus-myyteistä; myytti tiedon alkuperästä. Ristiriidassa ovat tutkijan (tiede) ylpeys ja luonnon kosto. Dracula tuhoutuu valossa, mikä on vertauskuva valistuksesta voittamassa pimeää keskiaikaa. Kauhuelokuvien vaikuttavuus ei kuitenkaan riipu siitä, onko niistä löydettävissä myyttisiä kerroksia lainkaan. Kauhutarinoiden perimmäinen piiloteksti on kaikessa yksinkertaisuudessaan kuolema ja hulluus. Kauhuelokuvien opetus on, että kukaan ei ole täydellinen, epäonnistumisia ei voi välttää, hirveitä asioita tapahtuu ja lopulta kuolema ottaa omansa. Tämä on ollut kaiken taiteen perusteema.

Kauhuelokuvan kausaliitteitä pohtiessa törmäämme mielenkiintoiseen seikkaan, mikä on toistuva lähes poikkeuksetta genren elokuvissa. Henkilöt eivät ole niinkään aktiivisia toimijoita ennen kriisin laukeamista, vaan pikemminkin joutuvat tahtomattaan tai puolivahingossa tapahtumien keskiöön. Täten saadaan luoduksi avuttomuuden tunne, kun viaton

ihminen joutuu kohtaamaan ylivoimaisen vastuksen. Painajainen Elm Streetillä -elokuvassa seudun nuoret joutuvat demoni Freddy Kruegerin (**Robert Englund**) koston välikappaleiksi voimatta itse asialle mitään. Manaajassa tavallinen pikkutyttö (**Linda Blair**) tulee riivatuksi. Blair Witch Projectissa opiskelijajoukko eksyy kirottuun metsään. Tappaja-haissa valkoihi piinaa ihmisiä, ja The Ringissä kummittelee tappava videonauha. Ihmiselle jää ainoastaan eloonjäämisvietti, jonka avulla hän lopulta selviytyy kurimuksesta hengissä – jos selviää. Tämän on monen kauhuelokuvan perusasetelma. Ainoa motiivi on selviytyä hengissä. Kauhuelokuville on ominaista, että pahan olemassaoloa ei selitetä, eikä kyseenalaisteta. Esimerkiksi Godzilla sijoittuu täysin luontevasti oman fantasiamaailmansa ekosysteemiin. Tunnettujen elokuvatappajien Norman Batesin ja Michael Myersin motiiveja ei koskaan kerrota. He tappavat vain hulluuttaan vailla vihaa, kosta tai intohimoa.

Alkuasetelma noudattaa usein samaa kaavaa. Näkökulma on asetettu sammakkoperspektiiviin. Päähenkilö/sankari inhimillistetään vertaamalla sitä pahansuopaan, kasvottomaan ja brutaaliin vasta-voimaan. Alussa luodaan elokuvallinen kosmos, joka ajetaan kaaokseen. Hyvinä esimerkkeinä käyvät erityisesti science fiction -kauhut kuten Alien – kahdeksas matkustaja, 'Se' toisesta maailmasta ja The Thing, sekä arkisemmasta kauhusta The Haunting – paholaistalo ja Luojan tähden paetkaa (aka The Amityville Horror), jotka sijoittuvat eristettyihin ja suljettuihin tiloihin, jotka järkkyvät kaoottisen väliintulon myötä. Kaaos, joka sijoittuu kerronnallisesti alkusysäyksen ja kliimaksin väliin, normalisoidaan lopussa, kun paha eliminoidaan ja ympyrä sulkeutuu. Poikkeuksena Elävien kuolleiden yö jatko-osineen, jossa ohjaaja **Romero** tekee tuntemastamme maailmasta kirjaimellisesti silppua ja antaa elokuvan sa päättyä kaoottiseen tilaan.

Kauhuelokuvissa toistuvia teemoja ovat alagenrestä riippumatta suhtautuminen vieraaseen, kosmoksen hajoamiseen sopeutuminen, sekä ihmislunnon alkukantaisten vaistojen herääminen. Draamankaaren jännite riippuu siitä, miten asetelmat korreloivat toisiaan elokuvan mittaan. Kauhugenre tuntuu vankistavan darwinilaista ajattelua. Älykkäin tai fyysisesti voimakkain ei välttämättä selviää. Dramaattiset äkkipelastukset lankeavat niille, jotka kykenevät reagoimaan oikealla tavalla ja riittävän nopeasti alati muuttuviin tilanteisiin. Monessa elokuvassa on vaikea sanoa etukäteen, kuka joukosta selviää. Usein käy niin, että henkilöhahmot oppivat kantapään kautta välttämään ansoja (Alien, Elävien kuolleiden yö, Saha). Näin luonnonvalinta toteutuu, tietoisesti tai vahingossa. Modernissa kauhuelokuvassa on puolestaan vallinnut mielenkiintoinen tekosiveyden koodi: Päihde- ja seksiorientoitunut hahmo pääsee varmasti hengestään ja vieläpä varsin kipakasti (Perjantai 13. päivä -, Halloween- ja Scream -sarjat). Hyveellinen ja kunnollinen pysyy hengissä pidem-

pään. Tämä koodi olisi ollut sotia edeltävän elokuvan aikaan liian uskalias, mutta nyt se tuntuu jääneen pysyväksi osaksi kauhuelokuvagenreä.

Perinteisesti elokuvalla katsotaan olevan seuraavat henkilöhahmotyypit: a) paha b) päähenkilö c) sankari d) naispäähenkilö e) sivuhahmot f) pahan kätyri(t) g) taustahahmot. Kauhuelokuvassa hyvä-paha-akseli on määrällisesti epäsuhtainen. a) Yksi henkisiltä ja fyysisiltä ominaisuuksiltaan yliverinen pahis on dramaturgian kannalta välttämättömyys. Usein on käynyt niin, että elokuvan paha on kasvanut sankarihahmoja suosittumaksi, vaikka ihmisen mieli asettuukin altavastaajan puolelle. Sellaisissa elokuvissa kuin Carrie, Kärpänen ja Psyko katsojan sympatiat ovatkin yllättäen "hirviön" puolella. b-c) Kauhuelokuvassa päähenkilön ja sankarin raja on yleensä häilyvä. Tavallisesti ennalta määrättyä päähenkilöä ei ole, vaan yksi joukosta kasvaa sankaruuteen erityisesti toimintakauhussa (Alien - elokuvan Ripley ja **Kurt Russellin** esittämä MacReady The Thingissä). Luonnollinen syy tähän on se, että kumpainenkin pysyy hengissä. Yleisö pitää selviytyjistä. Kuten aikaisemmin totesin, kauhuelokuvassa kukaan ei hakeudu sankariksi, vaan joutuu sellaiseen asemaan. Täten kauhuelokuvassa on väärin puhua sankareista, sillä hahmot ovat silkkvoja antisankareita vailla yleviä hyveitä. d) Ennen Ripleyä naissankari oli lähes täysin tuntematon käsite kauhuelokuvassa. Harvassa he ovat olleet ensimmäinen Alien-elokuvan jälkeenkin. Naishahmolla oli itse asiassa hyvin vähän funktiota ennen 1970-lukua. Tuolloin nainen oli olemassa siksi, että lopussa sankari saisi omansa. Tällainen 'happy ending' -skenaario kyseenalaistettiin 1960-luvulla, minkä jälkeen henkiin jääneet heräävät kauhunjälkeiseen maailmaan yksin, väsyneinä ja hämmennytyinä. e-g) Tunnettu totuus on, että sivuhahmot ovat tykin- tai minkä tahansa muun ruokaa. He ovat mukana korostamassa päähenkilö(ide)n luonteenpiirteiden särmyyttä. He saattavat olla aktiivisia toimijoita tai pelkästään tarkkailijoita. Useimmat liittyvät jollain tavalla päähenkilöön, ja todella neutraaleja hahmoja on vähän. Stereotypiat ovat hallinneet ensin vanhassa halpis-kauhussa ja tuo perinne on nykyään jatkunut suurempien budjettien elokuviin, joiden ensisijainen tarkoitus on viihdyttää, ei antaa ajattelemisen aihetta. On mielenkiintoista, että esimerkiksi halvoilla B-kauhulla kannuksensa ansainneen **Roger Cormanin** henkilöhahmogalleria on järjestään yhtä yksiulotteinen kuin monella nykyajan taiteellisesti vähemmän kunnianhimoisella ohjaajalla. Sitä vastoin monet tunnetut kauhuelokuvat ovat jääneet yleisön mieleen ja kestäneet ajan hammasta juuri mielenkiintoisten ja psykologisesti särmikkäiden hahmojen ansiosta (esim. Alien, Carrie, Eraserhead, Videodrome). Klassinen hyveellinen sankaruus on väistynyt, sillä nykykauhussa ei ole sijaa pyyteettömälle hyväntekeväisyydelle. Joskus jopa yksittäinen hahmo voi nousta tunnetummaksi kuin itse elokuva, usein jopa absoluuttisen pahan ilmentymät: esim. Norman Bates, Freddy Krueger,

Hannibal Lecter, Michael Meyers ja Jason Vorhees. Kuvaavaa on, että yksikään kauhuelokuvan sankarihahmo ei ole yhtä muistettava, pois lukien ehkä Ellen Ripley ja Draculan arkkivihollinen van Helsing.

Kerronta on hyvin etäällä tapahtumista. Tällä on tarkoituksensa. Etäinen kertoja ei päästä niin helpolla samaistumaan henkilöihin tai hirviöön. Kertoja on kaukana, hän on välinpitämätön, toisinaan jopa ironinen ja kyyninen. Hän tietää, että tilanne eskaloituu pian ja sitten vain tyytyy toteamaan tapahtuneen. Hyvin harvassa kerronta pääsee todella intensiiviselle tasolle. Yksi näistä on **Robert Wisen** elokuvassa *The Haunting*, jossa kerronta pysyy tiukasti henkilöhahmojen mukana luoden ainutlaatuisen ahtaan ahdistavan tunnelman. Tavallisesti kuitenkin kertoja pysyy passiivisena. Hän esittelee miljöön, hahmot ja konfliktin, minkä jälkeen asiat lähtevät rullaamaan omalla painollaan. Nopeus kauhuelokuvassa vaihtelee piinaavan laahaavasta räjähtävään. Erityisesti uudessa elokuvassa on ominaista säännölliset suvantovaiheet, jossa kerronta hetkeksi pysähtyy tai hidastuu. Vanhassa elokuvassa edetään suoraviivaisemmin alkusysäyksestä konfliktiin, kliimaksiin ja häivytykseen. Uudessa elokuvassa tällainen rakenne on pirstoutunut, joten esimerkiksi sellaisissa elokuvissa kuin *Alien*, *Blair Witch Project*, *Elävien kuolleiden yö*, *Hohto*, *Perjantai 13. päivä* ja *Saha* on kliimaksi sekoitettu osaksi erittäin lyhyttä loppuhäivytystä. Samalla kerronta on siirtynyt vielä kauemmas henkilöistä, sillä näkökulma on laventunut uudessa elokuvassa huomattavasti.

Klassinen kauhuelokuva päättyi hirviön tuhoutumiseen tai maailman pelastumiseen ulkoavaruuden uhkia vastaan. Satukirjamaaisessa päätöksessä pääpari saisi vielä toisensa hempeissä loppukuvissa. Paha saa palkkansa on ikiaikainen totuus, jota pyrittiin vankistamaan elokuvan alkuvuosina. Niinpä Frankensteinin hirviöstä (**Boris Karloff**) haluttiin luoda puoliälyllinen, sadistinen julmuri, jotta sen tuhoaminen olisi helpompaa, ja hirviön luoja (**Colin Clive**) saa tilaisuuden korjata virheensä. Tuskin kovin moni oli myöskään erityisen pahoillaan *Dracula*-elokuvissa, kun äärimmäisen pahuuden ruumiillistumaksi nostettu kreivi heittää lopussa veivinsä (*Nosferatun* Orlockin kuolinkohtaus kuuluu elokuva-historian tunnetuimpiin). 1940–1950 -luvuilla hirviöt, mutantit ja luonnottomat kuvatukset saivat aikansa tuhoa aiheutettuaan viimeisen tuomion sankarijoukon nerokkaan suunnitelman seurauksena. Hyvän ja pahan raja pysyi hyvin tiukkana 1960-luvun alkuun asti.

Mutta 1960-luvun elokuvateollisuus ei enää kirjoittanut satuja. Romeron esimerkin myötä lopputulemissa alkoi toteutua kiehtovia variatsseja. Hyvin päättynyt loppu ei ollut enää itsestäänselvyys. Sen eteen oli uhrattava paljon. Toisinaan kaatuu koko lähipiiri ympäriltä, toisinaan päähenkilö joutuu luopumaan osasta ihmisyyttään tai sopeutumaan uuteen maailmanjärjestykseen (erittäin hyvä esimerkki **John**

Boormanin trilleri *Syvä joki*). Kovat koettelemukset jättävät aina jälkensä, eikä paluuta entiseen ole. Mainittu kaaos säilyy osana uusiutunutta kosmosta. Siinä missä vanhassa kauhussa toteutuu ”ympyrän sulkeutuminen”, jossa tavoitteena on normalisaatio, elokuvan alussa ollut tila, uudessa kaikki on toisin. *Blair Witch Project*, *Elävien kuolleiden yö*, *Kärpänen* ja *The Thing* ovat tunnettuja esimerkkejä huonosti päättyvästä elokuvasta.

Kauhuelokuvat vaeltavat vaikeapääsuisillä rajavyöhykkeillä, täsmentävät pelkoja, määrittävät tabuja, kertovat piiloteksteillään asioita, noita emme pysty käsitteellistämään, ylittävät rajoja alueille, joille emme haluaisi mennä ja tekevät kollektiivista unityötä. Ainutlaatuisen inhimillisen kokemuspohjansa vuoksi kauhuelokuva tuskin kokonaan menettää merkitystään, vaikka se eläkin vaisua aikaa erikoistehostettujen superfarssien (*Alone in the Dark*, *Doom*, *Resident Evil*) ja kömpelöiden remake-yritysten halventamana. Viimeisin suonenisku kauhuelokuvalla on ollut vampyyrimytologian reformaatio, jossa vampyyrit ovat näköjään alentumassa ihmisten tasolle. Mutta painajaiset eivät pääty. Uudet *Rosemaryt* odottavat lapsiaan, hullut tiedemiehet suorittavat mitä sairaimpia kokeita, myrkylliset kemikaalit ja ydinlaskeuma saattavat räjähtää käsiin minä hetkenä hyvänsä ja elävät kuolleet kärkkyvät hautojen avautumista. Kalenterista löytyy vielä merkkipäiviä, joina veitset viuhuvat. Ja jonkin maantien varrelle on vielä jäänyt motelli kitumaan. •

Puutarhanovelli

LASSE RANTA

"Kasveja, jotka päivällä katsovat lempeällä silmällä ja yöllä laulavat valittavan laulun.

Kasveja, joita katsoessa tuntee vuosia nuorentuvansa ja kasveja joiden lakastuessa syvenevät kasvojen uurteet."

–Pekka Streng: Puutarhassa

L harrasti puutarhausta. Palsta ei ollut suuri. Se käsitti enimmäkseen vain puiden ja pensaiden taimia, sillä puutarhaus oli L:lle uusi ja ihmeellinen asia. Itse asiassa olikin niin, että L:lla oli enemmän intoa kuin osaamista. Varsin monet istutukset nuukahtivat hetken kivuliaasti kasvettuaan. L ei kuitenkaan kuulunut niihin, jotka antoivat moisten vastoinikäymisten masentaa itseään. Kevät toisensa jälkeen hän kylvi uudestaan ja hoiti taimia kesinä parhaansa mukaan, sikäli kun muilta toimiltaan ehti.

L:n palstan ylpeys oli tammi, jolla oli ikää jo kunnioitettavat 20 vuotta ja se oli ensimmäinen L:n kylvämistä taimista. Se oli jyrkää kooltaan ja niin tuuhea, että peitti varjoonsa koko sen osan L:n puutarhasta. Niinpä L ei voinut istuttaa sen lähelle, ja tyhjä tila tammen ympärillä vain lisäsi puun majesteettillisuutta. Se sopi L:lle ja yhtä hyvin tammelle itselleenkin.

Tultuaan eräänä keväänä katsomaan palstansa talven aikana kärsimiä tuhoja, hän huomasi, että yksi taimi oli kestänyt suojissa. Se oli pieni ja sitkeä omenapuuntaimi. L:n riemulla ei ollut rajoja. Tuona kesänä hän keskitti tuohon nimenomaiseen taimeen kaiken tarmonsä ja huomionsä. Siitä tuli vuosikausiksi hänen silmäteränsä. Taimi kasvoi vuosi vuodelta ja eipä aikaakaan kun siitä kasvoi komea ja hedelmäinen puu. Mutta edelleen L huolehti siitä kuin taimesta. Hän kasteli ja ravitsi sitä lähes päivittäin, jutteli sille, karsi oksia ja poimi talteen sen tuottamat hedelmät. L vietti välistä päiväkausia puutarhassaan.

L:n lähipiiri alkoi vuosien mittaan huolestua. He olivat sitä mieltä, että L oli seonnut ja tämän huolenpito oli jo pakkomielleistä.

"Tule jo pois sieltä," sanoi eräs T kerran. "Sinähän olet ihan naimisissa puusi kanssa."

L jätti moiset panettelut omaan arvoonsa. Miksi hänen pitäisi luopua niin hienosta asiasta kuin puu? Hän ei ollut kylvänyt enää uutta vuosikertaa. Hän ei pitänyt sitä enää tärkeänä. Hänellähän oli jo ihana omenapuunsa. Mutta loppusyksyn iltoina tammivanhuksen varjo tuntui aina entistä synkemmältä.

Tuli eräs kevätpäivä, jolloin L ei käynyt palstallaan. Ei käynyt koko kesänä. Eikä syksylläkään. Ei koko seuraavana vuotena. Ohikulkijat, jotka olivat tottuneet näkemään hyvin hoidetun puutarhan, kavahtivat villiintymään päässyttä viidakkoa.

”Mitä L:lle on tapahtunut? Hän on varmaan kyllästynyt puutarhaan ja keksinyt jotain muuta,” he kuiskittelivat. Se ei ollut koko totuus.

L sairasti syöpää. Vaikka kasvain oli onneksi huonolaatuinen, sai L taistella tosissaan sen taltuttaakseen.

T kävi usein häntä katsomassa osastolla.

”Entä puuni? Mitä sille on tapahtunut?” kysyi L aina lääke- ja sädetystokkuroissaan. T hermostui.

”Puu ja puu! Etkö tajua, että olit vähällä kuolla? Ja sinä höpötät hiton puustasi. Sinun iässäsi vielä... Luulisi että voisit tehdä loppuelämälläsi muutakin kuin jyystää sitä puuta. Tuo on sairasta.”

”Sinä et vain tajua,” L totesi rauhallisesti. ”Ei teistä kukaan tajua.”

L toipui. Heti sairaalasta päästyään hän kiirehti palstalleen ja pisti sen täyteen remonttiin. Hän sai kitkeä, haravoida, leikata, niittää ja harventaa pitkään ja hartaasti ennen kuin puutarha oli jälleen mukavan näköinen. Muutama taimi oli ikään kuin vahingossa työntynyt terveenä mullasta, mutta L repi ne irti. Tärkeintä oli, että hänen omenapuunsa oli yhä hengissä. Hän odotti paljon tulevalta syksyltä.

Eräänä päivänä näki L kauhukseen, että yksi omenapuun oksista näytti sairaalta. Se oli sisältä mätä ja kuhisi tuholaisia.

”Tämä on katkaistava, tai tauti leviää koko puuhun,” hän tuumi. Hän oli harmissaan, sillä se oli yksi vankimmista ja parhaiten hedelmää tuottaneista oksista. Kaksi kirveeniskua riitti irrottamaan sen rungosta. Niin huonossa kunnossa se oli. L saattoi nyt vain toivoa, etteivät tuholaiset olleet vallanneet koko puuta. Varman vakuudeksi hän myrkytti puun.

Se oli myöhäistä. Koko puu oli saanut osansa tuholaisista ja tauti levisi pian hyvin laajalle. L totesi, että ainakin seitsemän oksaa oli niin huonossa kunnossa, että ne oli pakko hävittää. Hän teki niin ja rukoili, että vastoinkäymiset olisivat siltä erää ohi.

Seuraavana päivänä puuta ei enää ollut. Se oli kaadettu aivan maan läheltä ja kantokin oli revitty irti maasta. Runko oli viety pois, mutta kanto törrötti irvokkaasti keskellä palstaa. L:n shokkitila kesti tunnin verran. Aluksi hän ei uskonut näkemäänsä. Sitten hän tuli yhä vakuuttuneemmaksi siitä, että hän oli varma näkemästään, takoi hänen tajunnassaan järisyttävä epätoivo.

”HAHAHA,” kuului ivallinen nauru läheltä. Siinä oli Kunnan Työntekijä M. ”Me kaadettiin sun puu. HAHAHA. Kunta kaatoi sen.”

Sitä L:n oli vaikea uskoa. Ei hän tietääkseen ollut ikinä tehnyt Kunnalle mitään vääryyttä.

”Niinkö? Millä oikeudella?” L kysyi.

”Valtuusto oli vähän sitä mieltä, että puu vittuun siitä,”

M vastasi aurinkoisesti hymyillen.

"Mitä te saatanat luulette olevanne. Ette te voi... Ette saa!"

"Vittu mikä luuseri," M tiuskaisi puoliääneen ja kipitti pois.

Kunnanviraston vastaanotossa istui välinpitämättömän ja kaikkeen kyllästyneen näköinen hyypiö. L esitti asiansa, ja kun Respa ei osoittanut kiinnostumisen merkkejä, alkoi L selostaa tälle omenapuun 18-vuotisen elinkaaren vaiheita. Paasaus jatkui toista tuntia, ja olisi kenties jatkunut pitempäänkin, jollei Respa olisi kutsunut vartiointia, joka sitten heitti L:n ulos lievää väkivaltaa käyttäen.

L kieri jalkakäytävällä pari kertaa itsensä ympäri. Hän sai käteensä kivenmurikan ja heitti sen virastotalon lasioven läpi. Ovi räsähti railakkaasti rysähtäen rikki. Sitten hän pinkoi pakoon, ennen kuin saisi turpiinsa.

"Mitä puullesi on tapahtunut?" kysyi T.

"Kunta kaatoi," vastasi L.

"Ihan tosi? Oliko siinä nyt mitään mieltä?"

"Hyvä kysymys."

"No, ei siitä kannata herneitä nenäänsä vetää. Se oli kuitenkin loppujen lopuksi vain puu. Ainahan voit kasvattaa uuden. Ja onhan sinulla vielä se komea tammi."

Palstalla he huomasivat, että tammeakin oli yritetty kaataa. Kolme sahaa oli juuttunut kiinni runkoon, ja rungossa näkyi hiiltymistä.

"Ne pirut olivat yrittäneet polttaakin sen,"

L manasi.

"Ei tähän teräsvaariin tehoa edes dynamiitti," sanoi T ja taputti tammen runkoa.

"Kovastipa yrittivät, mutta ei näemmä tässä maailmassa mikään saa tätä tammea pois palstaltaan,"

L hymähti.

Omenapuun kannon hän heitti läheiseen puroon. Se ajalehti verkkaisesti osittain pinnan alla mutkan ympäri, kunnes katosi näkyvistä.

"Että tällainen palkkio 18 vuoden työstä,"

L tuhahti. "Ojaan."

"Tule nyt. Mennään katsomaan, mitä niille uusille taimille kuuluu," T hihkaisi ja juoksi ylös pengertä.

